

Архимандрит Лазар (Абашидзе)

«Мучење љубави»

"Мучение любви" (Издательство Саратовской епархии. Саратов, 2005)

Од издавача

Књига коју сте управо отворили је вероватно најнеобичајнија, најнеочекиванија од свих које су се у току последње деценије издавале у руским православним издавачким кућама. У поднаслову је названа «Келејни записи» и њен жанр је најпре управо такав. Међутим, по унутрашњем саджају она је толико личног и истовремено искреног и отвореног карактера да понекад више личи на исповест, и зато се чини да њен назив – «Мучење љубави» – максимално тачно изражава њену унутрашњу суштину. У њој се под танким покровом речи не крију толико расуђивање и мисао колико живо осећање, бол срца, зној, сузе и крв.

Аутор ових «Записа», архимандрит Лазар (Абашидзе), клирик Грузијске Православне Цркве, је добро познат руском читаоцу. Овај углед оцу Лазару су донеле књиге које су се издавале у више наврата: «О тајним болестима душе», «Грех и покајање последњих времена», «О монаштву», «Души оптерећеној духом унија», и низ других, које су безусловно достојне веома озбиљне пажње и анализе. Узрок тражености књига архимандрита Лазара је очигледан: оне су посвећене *једином потребном*; отац Лазар пише и говори о ономе што је најважније и о чему се – ето горког парадокса! – пише и говори изузетно мало, а ако се и говори, често то бива недовољно промишљено и дубоко. Притом је његова реч – реч живог искуства, то није реч прозорљивца, свеца, «старца», већ човека који сам у овом животу тражи спасење, сам покушава да напиша и заиста проналази стазу која води ка Богу, ка живом општењу с Њим. И ова реч је тим драгоценија што припада нашем савременику, који с немоћима и болестима данашњег манастира није упознат по чувењу, већ опет на основу искуства, што он и исповеда пред својим читаоцем.

Отац Лазар не избегава оштрину питања која се данас намећу хришћанину који живи у сред света који је у дословном смислу пагански, који из овог света потиче, који његов дах, не само да осећа на «својим леђима», већ и у самом свом срцу. Он тражи одговор на ова питања пре свега за самог себе и оно што је нашао може да понуди другима.

Треба рећи да уз сву очигледност користи коју људима доносе књиге оца Лазара оне не изазивају недвосмислен однос. Понекад се може видети и неприхватање његових мисли и идеја: неки га називају максималистом, неки кажу да после читања књига које је он написао, човек и нехотице пада у мрачно унијање. Међутим, ако отац Лазар некога разобличава и некеме суди, то је пре свега он сам и то се више него игде открива у овим «Записима» које тренутно држите у рукама.

За сваког хришћанина је природно стремљење ка спасењу. Међутим, спасење се како је позивајући се на преподобног Петра Дамаскина говорио и писао преподобни старац Амвросије Оптински, не остварује другачије осим «између страха и наде». Често осећамо страх: наша савест нам не даје потпуну потврду да чинимо све што бисмо могли, не чак ни да би се приближили Богу, већ да бисмо Му макар остали

верни. Често се такође умирујемо на некој лажној нади, која не потиче од потпуног уздања у Господа, потпуне, неизмерне оданости и поверења у Њега, већ од безосећајности, од заборављања времена искушења кад ће наша разобличитељка пред судом Божјим бити савест коју обично тако лако газимо.

Али, заиста је тешко стати пред лице ове супарнице¹ већ сад, не избегавајући њене оптужбе, не свађајући се с њом, већ јој радо препуштајући на располагање своје срце, да би бол разобличења, спасоносног страха и стида пред Творцем очистила из њега све прљаво и ружно, обновила га и преобразила! Тешко је изгубити наду у себе спасоносним и богоугодним очајањем, схватити да у нама нема ничег достојног не само вечног блаженства, него чак ни помиловања на Страшном суду, схватити то и свеједно не отпасти од спасоносног уздања у неизрециву Божанску љубав. Радити на себи из све снаге, упињати се из све ове снаге, и притом бити свестан да је сав наш труд ништа и уздати се само у Господа – то је у најкраћим речима онај узак и тесан пут којим се, како сведочи Сам Христос малобројни одлуче да иду.²

«Мучење љубави» је књига коју је написао човек који је решио да иде овим путем. Тачније, то није књига већ дневник који на почетку није ни био намењен погледима других. Ово није зборник поука, упутстава и савета, то није руководство, како би се могле окарактерисати ранија дела оца Лазара. Овде је присутна жеља да човек са сапутницима на путу ка вечности подели оно што је макар делимично схваћено, што се на њему открило, да између осталог подели и сопствене недоумице и невоље не кријући их и не стидећи их се.

Тешко да човек може да се не сложи с тим да је млакост најтежа болест савременог хришћанства, а жива вера оно што највише недостаје сваком од нас. Чини се да никако не можемо да приморамо себе да станемо право пред Бога схвативши да нас од Њега не раздваја ништа осим наших грехова и наше равнодушности. Не можемо да приморамо себе да станемо пред Бога и да чврсто кажемо себи непоколебљиву истину о томе да други циљ осим Бога за нас не постоји и да га не може ни бити. И најтеже је управо зато што треба стати усамљено, најчешће поред нема никога или се пронађу људи као што смо ми, немоћни и који мало знају.

Наравно, речи о «усамљености» онога ко се спасава ни у ком случају не треба да схватимо као мишљење о томе да оних који се спасавају уопште нема и да нема никога кога би човек могао да упита за савет и да нађе духовну подршку. Има се у виду нешто друго. Познат је монашки «афоризам» који гласи: «Бог и душа – ето ти монаха.» Међутим, исто ово се у ствари односи и на сваког хришћанина. Јеромонах Василије (Росљаков; †1993.г.) је написао изузетну песму, препевао је 38. псалм, у њој се садрже следеће речи.

На многољудној земљи нем сам био,
Распеће добра бесловесно сам гледао,
И само ми се рој сумњи у души зацарио,
И безумној сам се тузи предао.

У очајању се срце моје распламсало,
Мисли у невидљивом огњу стадоше да горе,
И тад сам ка поднебесју лице подигао,
Језиком другим усне почеше да зборе:

¹ В.: Лк. 12, 58.

² В.: Мт. 7, 13-14.

Покажи, Владико, какав крај ће ми бити,
Откриј такође и дана ми број,
И можда ћу се што живим уплашити,
И нико неће савладати страх мој.³

Ово осећање о којем тако тачно говори отац Василије «уплашити се тога што живиш», и то тако да «ништа не буде јаче» од овог «страха» је врло болно за срце, али је и заиста спасоносно. Оно се рађа од оштре, благодаћу Божијом дате свести о томе колико је реално све оно што ми у принципу знамо, али од чега наш разум као да се «одвраћа»: живот, смрт, последњи суд и пресуда на њему. Долази осећај тога колико је све озбиљно: једног дана ћемо морати да одговарамо за сваки дан, за сваки час, за сваки трен, за поступке, речи, мисли и најскривеније покрете срца. И ако се у човеку задржи ова спасоносна бол, ова «туга за Богом»,⁴ живот с њом у души се претвара у оно што су свети оци називали «мучеништвом савести». И чак и уз савет и поуку искуснијих, свако сам мора да «сагорева» у огњу овог мучеништва, да се моли, да моли да га Господ сачува од заблуда и скретања од Њега: јер много онога што се одвија у човековом духовном животу догађа се само између Бога и њега. Управо зато се и рађа осећај да човек мора да иде сам.

И у овом смислу је књига оца Лазара дар који је тешко вредновати онако како то заиста заслужује. Читајући је врло јасно схваташ: не, ниси сам. Тешко је ићи својим путем у мраку. И премда можда «Записи» оца Лазара још увек нису светлост, они су јарко и истинито сведочанство о светлости, коју никаква тама не може ни да обузме, ни да прогута. Ово је светлост непрестаног ничим другим не задовољеног стремљења људске душе према Богу – онога што представља истински садржај живота хришћанина, суштину и дубину хришћанства.

Не изгледа све о чему архимандрит Лазар говори безусловно и неоспорно. И много тога и саме издаваче приморава да се замисле: да ли човек може до краја да се сложи с тим? Међутим, истовремено је немогуће игнорисати његове мисли и расуђивања. Иако они не дају одговор на «најболнија» питања, помоћи ће да се он пронађе. Ако не помогну, барем ће натерати човека да почне да га тражи.

...Оца Лазара је тешко назвати професионалним писцем. Он у суштини говорећи, није писац већ монах. И ако се о њему говори као о «уметнику» најпре ће то бити у дословном смислу ове речи. У његовом говору постоји много слика, необичних, индивидуалних, можда стилски не увек беспрекорних, али врло дубоких. И издавачи нису себи дали у задатак да квалитативно «поправе» и «побољшају» његов стил. Ово би могло да повуче за собом то да «Записи» изгубе своју оригиналност, живост и природност. Зато су интервенције уредника биле минималне и ограничавале се само оном мером учешћа која је неопходна приликом припреме ауторског текста за штампу. Практично непромењена је остала и структура овог својеврсног монашког дневника који је на свој начин унікалан.

Није искључено да ће једног дана, у будућности ово издање постати својеврстан «споменик» – јарки споменик епохе периода у историји Православне Цркве (Руске или Грузијске – није толико битно), кад су се после деценија богоодступништва и богоборства хиљаде душа одазвавши се на позив Божанске благодати, устремиле ка нетрулежној светлости. Устремиле су се без обзира на своје незнање, слабост, поквареност... Ступиле су у борбу са светом и грехом у својим сопственим срцима. Биле су побеђиване и побеђивале су, скретале с пута и поново га налазиле.

³ Монаси – вољена деца Господња. М., 2003., стр. 286.

⁴ В.: 2 Кор. 7, 10.

А данас су «Записи» оца Лазара помоћ и потпора за све нас, монахе и мирјане који такође тражимо овај пут, који исто тако осећамо ово чудно време, тако тешко и тако благодатно, кад је тешко живети хришћански и кад је Бог толико близак свима онима који Га искрено траже.

Од аутора

Кад прогањане избеглице путују кроз једва проходне планинске превоје у потрази за далеком земљом своје среће, оне лутају појединачно или у мањим групама непознатим тесним стазама, изгубљеним међу стенама, по ивици сурових узбрдица, пресецају дубоке кланце, пењу се на окомите врхове, трпе хладноћу, глад, малаксавају од умора, и што је главно, због неизвесне будућности, колебају се у нади на срећан исход овог многострадалног пута – свако жуди за тим да чује реч подршке, која даје наду и вест од оних који су већ били испред или су можда чак и видели сјај земље коју траже из даљине, иза плаветнила планина.

Неки су већ долазили на спокојна места и отуда слали посланице и позиве који подижу дух народа, указивали су на смер пута, методе за савладавања препрека, упозоравали на могуће опасности. Али су до закаснелих путника који се спасавају бекством међу последњим избеглицама ови охрабрујући гласови једва допирали, а најјача бојазан и крајња изнемоглост ових путника су још више продубљивали њихово чамотно расположење, неодлучност и међусобно неповерење, као и неповерење према онима који су их из даљине звали да буду смелији. Јако, много је тужна ова окаснела група несрећника. Многи већ лутају потпуно се изгубивши на путу, многи скрећу с правог пута и умиру од глади или се испоставља да су их растргле дивље звери које осећају плен и често дуго вребају да за гомилом застане усамљени, изнемогли путник.

Постало је крајње опасно путовати сам; а није много лакше ни пробијати се кроз сурови крај у групама. У гомили је нарочито страшна паника кад час један, час други почиње да сумња у исправност пута, у то да ли онај ко иде напред тачно познаје пут, сви почињу да вичу, препиру се, свако нуди свој савет куда да се иде, група се дели и на крају опет многи скрећу с пута, постају плен грабљиваца који ричу, којима су данас одрешене руке.

У оваквим околностима утеху и поткрепљење душевних снага доноси само општење путника за време ноћних планинских предаха, кад им полази за руком да запале ватру и још да скувају неку јадну чорбу од пронађене траве, зрна или убуђалог двопека који су имали у резерви. Како је тада радосно поделити своју несрећу, саслушати другог, саосећати с ближњим, испричати му о свом умору, пожалити се на бол у ногама, на вртоглавицу, поразговарати о страховима на путу, понекад се и насмејати својој малодушности, радујући се томе што је оно што је било страшно минуло! Углавном су овде само уздаси, климање главом, тихи смирени говор, умор и састрадавање, питања која остају без одговора... Али у овој убогој заједници, у тужном јединству, преплитању душа једним бременом и ношењем једног крста, у заједничком очекивању исхода, у нади на избављење – то није мала утеха, и што је главно, то је расветљавање циља, смисла, оживљење ревности, охрабрење.

У компликованим, замршеним и тужним околностима у нама се увек рађа потреба да нађемо јасне и недвосмислене инструкције за пут с детаљним прорачуном сваког корака који нам предстоје. Сви ми желимо да нађемо тако искусног, духовног, прозорљивог наставника који би нам без грешке израчунао све наше овоземаљске перипетије и преписао непогрешиви рецепт против свих болести и слабости; често мислимо да сва наша духовна трагања треба да буду усмерена управо на тражење оваквог «старца» и тада ће све потећи глатко и равно без посебних брига и секирација с

наше стране. Али ми заборављамо (или и не знамо) да је овај прав, истински и лак пут нераскидиво повезан с великим подвигом послушања, одсецања своје воље и одбацивања егоизма. И ох, како је болан и многострадалан за несмирену и сложену душу овај *лаки јарам*⁵ потпуног и беспоговорног приклањања свог врата под руку оваквог старца! Али без подвига, без бола, без унутрашњег ломљења наших «окамењених остатака» не можемо да се спасимо. Љубав према Богу (а спасава се само онај ко се приближи Богу, без сумње, само онај ко Га је заволео и то не мало), ова љубав мора да прође кроз огањ очишћења, искушења, освећења. Управо зато овај пут и води кроз врлетне планине и по ивици провалија, понекад уском стазом којом су ретки пролазили. Све ређе и ређе се среће овај подвиг поверења у наставника и вере у близу Промисао Божји који је близак тајни послушања.

И истина је да није безбедно поверити себе, да заиста искусне наставнике данас не можеш «свећом наћи», али се зато многи гурају у «старце» тако да човек не може од сваког ни да се избави. И човек понекад не може да схвати да ли је то неповерење или нема коме да верује, односно да ли постоји неко достојан поверења или нема оних који имају поверења. Међутим, чињеница је да путници јако много лугају и данас се најчешће налазе у врло замршеним, тешко схватљивим ситуацијама које много узнемиравају душу – међу неким стенама, густом трњу и у мраку ноћи без звезда. Лугају тамо-амо, постављају питања, али не чују одговоре.

Све чешће се сећам приче о многострадалном Јову, чије тешке недоумице нису могли да разреше мудри пријатељи који су веома саосећали с њим. Међутим, одговор на питања праведника није могао бити изражен речју, није могао да се роди у свести која ради мирно и хладно-логично. Искушавана је љубав Јова према Богу, његово срце је чишћено и прекаљивало се у огњу овог суровог испитивања и каквог успеха је овде могао да има разум? Из уста страдалног Јова излазила су питања недоумице, из уста његових добродушних пријатеља – паметни одговори. Међутим, испоставило се да је Јов пред Богом већи и праведнији од својих пријатеља.⁶ Ето, и нашем нараштају ништих путника својствено је да поставља питања, да уздише и болује, да гребе гној са својих рана, а да разрешење недоумица остави Самом Господу.

Све су ово доживљавали и оплакивали оци наши кад су ишли истом овом «долином плача»; они су нам пренели ове уздахе, поделили су с нама нашу тугу – и нама је много лакше због ових речи. Ево редова из књига светог епископа Игњатија, која је тако и названа – «Дарови савременом монаштву», односно управо нама:

«Прелећући преко греховног мора често малаксавамо, често падамо у изнемоглости и погружавамо се у море, подвргавамо се опасности да потонемо у њему. Наше стање је због недостатка руковођа, живих сасуда Духа, због безбројних опасности, којима смо окружени, достојно горког плача, неутешног ридања. Јадни смо, изгубили смо се и нема гласа на који бисмо могли да изађемо из своје заблуде: књига ћути, пали дух, желећи да нас задржи у заблуди, брише из нашег сећања и само знање о постојању књиге. *Спаси мја, Господи*, вапио је пророк предвидевши пророчким Духом нашу несрећу и примајући обличје онога ко жели да се спаси, *јако оскудје преподобниј!*⁷ Нема духоносног наставника и руковође који би непогрешиво показао пут спасења којем би онај ко жели да се спаси могао да се препусти са свом сигурношћу! *Умалишасја истини от синов челољеческих, сујетнаја глагола кијждо ко*

⁵ Уп.: Мт. 11, 30 (овде и у даљем тексту све фус-ноте и напомене припадају издавачима).

⁶ В.: Јов. 42, 7-10.

⁷ Пс. 11, 2.

искренему својему,⁸ по наговору душевног разума, који је у стању само да развија и одражава само заблуде и уображеност.»⁹

Више пута је овај свети отац говорио да ће монаси последњих времена морати да се спасавају невољама. Али откуда да дођу невоље кад би у свему за нас постојала јасност и разумевање куда и како да идемо, шта нам се и због чега дешава? И ову недоумицу, ову «остављеност» треба прихватити и понети као део нашег крста. Уздисати због наше «неваљалости», туговати због нашег светреховности, дизати руке ка небу ради избављења од разноврсних зала, која су нас опколила, и имати једино удање у Господа! Видети трезвено своје стање, туговати и молити се због њега – већ је то већи део нашег спасоносног делања. И шта још можемо да очекујемо од себе?

И у овим записима нема одговора и разрешења мноштва недоумица које се рађају, већ су управо сама ова «питања без одговора» – «ох» и «ах», уздаси, три тачке и упитници уместо узвичника. Да ли су корисни, да ли су имало поучни овакви уздаси још једног од ништих, убогих данашњих путника? Ипак, можда ће неко уздахнути заједно с њим, климнути главом тужно и с разумевањем, саосећати, сам поставити низ питања на која му данас нико неће одговорити? Дакле, хајде онда да поседимо, да уздахнемо, и да загрејавши се полако кренемо даље са својим завежљајима сиромаша, али већ не тако усамљено, не тако тужно.

Застанемо, заћутимо, замислимо се...

*Нашем времену је дат један подвиг
да признајемо своје грехове и немоћ,
да се кајемо за њих и трпимо без роптања
све што Господ допусти. Али и ово можемо
да чинимо само ако стално молимо Господа за помоћ.*
Игуман Никон (Воробјов)¹⁰

Једино човек од свих живих бића у васељени, имајући преимућство чак и у односу на Анђеле има у себи почетак свих ствари, свих стихија овог света, свих облика постојања, свих живота, свих сфера видљиве и невидљиве творевине. Само он је многим најтананијим нитима, проводницима, који су за разум неухватљиви, повезан са свим што га окружује: преко тела – са сваким дахом, кретањем и стањем материјалног света и космоса, преко духа – са свим сферама духовног неба, односно с анђеоским светом. А имајући у себи и извесно «сродство» са Самим Творцем (*И дуну Бог у нос Адама дух животни и преко њега целом човечанству*¹¹), човек благодаћу Божијом постаје способан да достигне и неизрециво јединство са Самим Богом. Дакле, људима читав овај свет изгледа као безгранични океан чудесних ствари и стихија, као најграндиознији свет обилује разним добрима, могућношћу стицања нових и нових изузетно занимљивих познања из разних области. На све стране им се открива пространство за неограничене спознаје и делање. Чини се да ни милиони живота најученијих људи не би били довољни да својом енергичном танкоћутношћу и бурном, радозналом активношћу обухвате све дубине и ширине, даљине и висине земље, неба, бесконачног океана звезда и звезданих светова. Чини се да ни милијарде радозналих људских умова нису довољне да би се испитале и истражиле све тајне саме материје, а

⁸ Пс. 11, 1-3.

⁹ Светитељ Игњатије (Брјанчанинов). Т. 5: Дарови савременом монаштву. М., 1993., стр. 139-140.

¹⁰ Игуман Никон (Воробјов). Остављено нам је покајање: Писма. М., 1997. стр. 71.

¹¹ Уп.: 1 Мојс. 2, 7.

да не говоримо о «тајнама душе» – овом неисцрпном кладенцу блага и лепота које највише задивљују. Творевина неког познатог композитора или уметника као област многих истраживања, дивљења и душевних осећања, могу да утичу на културу многих генерација. А у њима се открио само најмањи део човекових душевних дубина. Каква је заправо истинска дубина ових могућности!

Међутим, шта без друге, духовне дубине, представљају сва ова делатност и сва ова на први поглед грандиозна дела и подухвати? Шта представљају све ове огромне фантастичне грађевине и изуми, сва запањујућа научна открића и «владање» тајнама природе, сви ови летови у космос, путовања на Месец, погружавање на дно океана и изградња објеката (чак и у морским дубинама)? Шта су све ове компјутерске новине, електронски ритмови и «сумануте» брзине, све ово раскошно шаренило и јарка, блистава закрченост Земље, сва и свеколика делатност савременог човека која нас толико запањује, и њени разноврсни плодови без истинског живота људског духа, без осмишљеног живота? Све је ово само деџа, празна забава, досадна игра, рад у празно, пуштање мехура од сапунице који се преливају у разним бојама, који само на тренутак изгледају дивни, али пукну, чак ни не долетевши до земље на којој од њих остају само капљице мутне водице!

Живот најактивнијег јунака, хероја који се највише прочуо својим «подвизима», макар то био и војсковођа, научник или песник, спортиста, «освајач» космоса или женских срдаца, неки други «јунак» који је скоро пола света узбуркао својим громогласним делима и походима, који је бурно покренуо многе умове и срца – и овај живот је, ако се није дотакао духовних дубина, ако није раскинуо тесне окове света овог, ако није стекао истинску слободу духа, остао само једна сенка живота. То је био само занимљив филм, кадрови, који јуре по платну екрана, убога слика налик на живот, - тачније, пародија живота. Ово је само вешто одиграна улога, поза, гримаса, али није живот, то је само предсмртна агонија, губитак драгоцене шансе да се стекне истински живот.

Изаберимо слике које ово илуструју. Анализирајмо неку сличицу пријатну за око – јарку, живописну, мајсторски насликану: на пример, с натурализмом који оставља утисак, насликано је тихо језеро у долини између онијих гора, а овде – густа борова шума, која почиње поред саме воде, мало десно је весела ливадица сва у цвећу, на њој је, надомак шуме пријатна кућица. Са супротне стране у односу на кућицу је мало пристаниште у води за које је везан чамац. У принципу, оваква пријатна «идила» је сан сваког обичног градског становника који се уморио од испразности двадесетог века. На овој слици је све детаљно насликано, али чак и ако је она огромних димензија и чак и ако на њој нема ни најмањег недостатка, ипак то још увек није реалност већ само илузија, пошто је све то само на дводимензионалној слици. Њој недостаје још једна димензија – трећа, која би је претворила у простор који заиста постоји. Дакле, можемо само да гледамо овај предиван приказ планина и језера, можемо само да замишљамо, само да маштамо о овом чудесном месту, где би нам било тако лепо да живимо неко време, можемо само да замишљамо плускање воде, свежи ветрић, дах шуме, појање птица и томе слично. Међутим, кад бисмо на неки чудесан начин – не у машти или илузијама, већ заиста могли да додамо овој дводимензионалној слици трећу димензију, да јој дамо дубину, она би постала прави животни простор и ми бисмо могли да шетамо овом шумом, да пловимо по језеру овим чамчићем, да пецамо рибу, да се одмарамо у овој кућици, и уопште да останемо да живимо до краја живота у овом предивном кутку, ова нова димензија би нам дала простор за акцију, отворила би нам врата у нови свет, омогућила би нам да користимо слободу да бирамо једно, а друго да одбацујемо, да живимо у оном свету који је до сада за нас био само машта, само слатки сан.

Али, нека је чак пред нама, око нас, предиван пространи свет – видљиви, материјални, пун најразноврснијих лепота и добара, с тим да овом свету није дато да тече у времену: све је онако како јесте, ми сами видимо све то, свесни смо, али ништа не можемо да променимо, да узмемо, да додирнемо, чак ни да покренемо с места. Све је замрло у покрету, као царство у бајци о успаваној лепотици: време стоји и све као да је застало у стању апсолутног одсуства кретања. Овакав свет би такође личио на залеђену лепу слику, само у три димензије: све би представљало само префињене обојене скулптуре. Живот би у овом мртвом царству поново био немогућ. Међутим, требало би само да време «чаробним штапићем» додирне овај свет и све би оживело, протегло би се после дугог сна, заковитлало у веселом вихору живота, потрчало би као што јури река која се у пролеће ослободила од леда.

Или, ево још једне слике. Седимо у купеу воза који монотono и лењo пузи по шинама; точкови досадно клопарају. Воз нас носи у далеки град, у којем ћемо морати да проживимо свој живот пун досадних брига. Негде далеко иза нас, у граду у којем смо се родили и живели, остало је «замршено клупко» бесмислених послова, речи, познанстава, радости-туга, много разноразних ситница из свакодневног живота, а негде далеко испред нас, тамо куда нас вози овај воз, опет нас чека исто оно «рובהање фараону», «прављење цигле»; опет иста она мучно-испразна врева, гомилање празних фраза, послова и познанстава. Дакле, полусањиво и равнодушно гледамо кроз прашњави прозор, поцупкујући у такту поскакивања воза. Наш поглед подсећа на уморан, престрављен поглед дивље зверчице у кавезу зоолошког врта – поглед осуђеника на вечно заробљеништво, на доживотну тамницу. Тамо, иза стакла, великом брзином промиче брзо-брзо чипка од дрвећа, даље лагано плове брда и шуме и села на брдима, негде блесне тиха површина језера одражавајући небо. У даљини су непомично замрли, готово се сливајући с небеским плаветнилом зупци високих планина, и такво пространство, даљина која тако позива и мами! И човек одједном толико пожели да заустави овај изузетно досадан ритам, ово монотono, сањиво брбљање у загушљивом купеу, пожели да отвори врата, да истрчи на слободу, да исправи леђа, да дубоко удахне свеж ваздух поља, да изађе, ето, на овај пут који води према шуми, да прође баш поред овог далеког језерца, да се попне да на ево, ово далеко брдо и поред мајушног села, управо до ове старе црквице на брду, која се тако мирно, тако рођено бели на позадини тамног зеленила. Или да поседи поред мирне глатке површине ево ове реке или да мало стоји на мостићу, гледајући живот воденог царства – и да живи, да живи, заборавивши досадне послове који се смењују, бриге-главобоље, тежине-испразности. Жели да побегне, да се сакрије од градова-паукова, да се ишчупа из жабокочине и паучине, која га целог усисава у мутни вир, која усисава све душевне снаге, која гуши све радости и жеље срца, да испадне из ове страшне машине, у којој је човек осуђен да буде неки зупчаник који се монотono врти. Зауставити ово окретање транспортера лишено живота и живети ево овде, сад: дисати, видети, чути, радовати се свету Божијем, свему ономе што тако неповратно бежи од нас иза стакла воза, мимо чега се вучемо у овом загушљивом купеу, у сиву бучну земљу у којој ћемо правити цигле, потчињавајући се мрачном, суровом закону «треба»!

Дакле, шта нам то опет овде недостаје за жељену срећу? Да зауставимо уобичајени ритам кретања по површини земље – монотони, испразношћу наметнути поредак земаљских, плотских брига и труда – и да у односу на све ово дамо предност слободи да се крећемо у другом правцу: да уместо површног протрчавања по стазама живота почнемо да се удубљујемо у сам овај живот, да почнемо стварно да живимо. Град је иза нас – наша јалово проживљена прошлост, град је испред нас – иста оваква будућност коју смо бесмислено испрограмирали. Воз је наш живот који живимо у вештачким условима, лишеним било каквог живог даха и истинске радости, одвојен

различitim меканим и крутим преградама и двоструким рамовима од света Божијег. Гледамо овај свет кроз стакла, дивимо се његовој лепоти, али предност дајемо тесним пластичним кабинама, лежајевима од сунђера, коферима, балама, тресењу уз глупаво мумлање радија...

Дакле, исто тако као што је за потпуност реалности дводимензионалне слике недостајала просторна дубина и као што самом овом простору недостаје временски ток, тако је за цео овај свет који нас окружује, уз сву његову лепоту и богатство, уз све наше многобројне активности и трагање у њему, потребна још једна димензија, једно усмерење и кретање, још једна најсушгаственија дубина – то је улазак у духовни свет, приближавање Богу, сједињавање с Њим по благодати. Без овог удубљивања, тачније усхођења степеницама духовности, наш живот остаје иста она дводимензионална јарка сличица без простора за живот – само машта. Без овог усхођења у други свет наше постојање је само замрли, мртви простор, лишен живота, као што је непокретна скулптура – опет само илузија, опет само пејзаж који промиче иза стакла, на који с досадом гледамо из тесног купеа путничког вагона.

Али, као што се крећемо у границама простора и бирамо најбоља и најпријатнија места за живот, тако имамо способност да се крећемо у духовној области, усредсређујући и размештајући на различитим степенима духовности све силе душе, сам центар свог живота. Можемо да изаберемо плотско стање, доводећи све душевне, па чак и духовне снаге у ропску зависност од плоти и њених каприца, да се преко главе углубимо у материју, у њена својства, да сва интересовања, све циљеве имамо само у области материјалних стихија, да се од човека претворимо у муву која досадно зуји, која је увек забринута, марљиво проучава разноврзне мирисе и истражује «фрудно благо». Можемо да изаберемо душевни живот посветивши своје снаге служењу разноврсним играма осећања и доживљаја, префињеној свирци на затегнутим струнама болесне, уморне душе, и да проживимо живот попут пијанице, који прелази од бурног кикота до гласног ридања и од самопрекора који раздиру душу до уличних псовки.

И можемо да изаберемо духовни живот кад човек тражи пут и врата управо у духовни свет, у свет који се налази ван граница материје и чула. Али и овде постоји опасност: «нелегално отворена врата», тачније прескакање капије, довешће нас у свет палих духова, који ће узимати обличје светлих Анђела. Наравно, овакав «живот» није живот! Али, ако човек уђе у област истинског духовног живота кроз врата истине – Христа он под окриљем Православне Цркве (а «царске двери» једино овде и постоје) заиста може да започне прави живот! Само овде његов живот добија смисао, целовитост и важност. Тада се открива и вредност свега онога што човека окружује у видљивим свету. Испоставља се да је видљиви, материјални свет – само књига о Богу, само приручник, слика, која нам све у свему живопише слику истинске реалности. Ово је само бесконачно предиван, безгранично богат и славан живот пројектован на дводимензионално платно. Међутим, сама ова слика још није живот. Једино ако се крећемо, ако се устремљујемо у област истински духовног, ми заиста живимо, идемо, делујемо, само је то заиста труд и подвиг. Овај свет је само пут којим идемо, о који се одбацујемо ногом, журимо кући, где нас очекују најближи, где је све спремно за трпезу. Али како смо онда јадни и изгубљени људи ако не знамо циљ пута, ако уместо да стремимо ка томе да савладамо овај прашњави пут користимо само да бисмо саградили на њему убогу колибу!

Само ако смо се на крају крајева зауставили од вртоглавог јурцања и бесмислених брига материјалног уређења, ако смо изашли из празног хазарда у које се увукло већ читаво човечанство, ако смо се на крају осврнули са стране, помало опоравили од вртоглавице и увидели, уз Божију помоћ врата, макар и уска, али која воде у вечност, ка савршенству, ако смо кренули уском стазом, којом се може доћи до

ових врата – замрли свет се као мртва декорација помера у страну и иза њега се отвара прави живот. Као у бајци за децу о успаваној лепотици: пробудила се наша душа – «успавана лепотица», заједно с њом се буди и царство које је окружје. Онда ће с душом почети да говори читав дивни свет који чини њено окружење: све казује, све проповеда вечне истине, испоставља се да је све тако дивно, тако чудесно, и не због тога што је пријатно за очи или јестиво, већ због тога што се у свему препознаје Творац, у свему је скривена тајна премудрост, и све је о Богу, о путу ка Њему, о тајнама вечности, о рајским блаженствима, о погибелји ван Бога.

Дакле, цео просторни, материјални свет који нас окружује са свим својим стихијама, који се мења у времену, још није сфера битисања човека, бића које поседује тело и дух. Видљиви свет је за нас само «полазна тачка», «скакаоница» с које тек почиње путовање у океан правога живота. И ово није машта, није свет «кула у ваздуху», већ је истинска реалност – почетак вечности. Како је рекао један свети старац, који је живео у 15. веку у близини Цариграда: «Људи га (спасење, прим. арх.Лазар) занемарују сматрајући да је реалан само овај земаљски свет који виде наше очи; не знају, међутим, да духовни свет и јесте реалност и суштина ствари; тако се сав земаљски, материјални свет, обухваћен појмовима висине, ширине, дубине и тежине, налази у власти времена које све доводи до уништења, зато што је време слуга смрти; а духовни свет стоји ван ових ограничења, ван ових ланаца и оквира мере, и он је бесконачно богат, вечан и неуништив.»¹²

Вероватно се може рећи и овако: овај видљиви свет који се колеба у времену, непостојан, променљив као облаци на небу, које тера и разгони ветар, овај свет кроз своју највишу тачку – човека – треба да постане заједничар у вечном и Божанском, и управо овде ће наћи циљ свог признања и назначења. Човек је мост, који спаја видљиви свет с невидљивим и са Самим Творцем видљивог и невидљивог. Тамо где човек не служи вечности, где не постаје њен заједничар он није на нивоу свог признања, тамо је он «непотпун човек», полумртац. Он је као семе које је иструлило у земљи, које је упило много воде, али се није отворило да прими топлину сунчевих зрака, није могло да никне, није се пружило од земље ка небу, ка сунцу, није узнело од земље хвалу и песму Дародавцу живота, већ је иструлило, претварило се у земаљску трулеж. Ако се од нашег овоземаљског окретања одузме ова наука да духовно растемо, да пуштамо живи изданак у духовну област, држећи се само корењем за свет који се види чулима, сав овај свет са свим његовим пространствима, ширином, лепотама, наш најделатнији, најактивнији, «најплоднији» живот претвара се у бесмислену игру, крајње досадну и празну, скоро подсмех, неку јадну «трагикомедију». Испоставља се да је сам човек моћни гигант који је окован у тесан гвоздени кавез, талентовани музичар који је на цео живот закључан у празну собу, при чему му је само за подсмех остављен бубањ-играчка и дечја пиштаљка.

И само кад човек спозна тајну «нове димензије», постаће му разумљива «философија» аскета, подвижника и отшелника. Тада ће стећи смисао и оправдање подвизи који свету изгледају мучни: испосништво, тиховање, туђиновање, затворништво, пештерништво, столпничество, јуродивост и томе слично, што «није од света овог». А онај ко је задржао своју пажњу само на догађајима у времену и простору не разумејући да се суштина свега корени у сасвим другој области битија и управо отуда добија свој значај и осветљење – овакав човек никако не може да схвати оне који се одричу активног учествовања, «плодне» делатности у овом свету и као да пропада у «небиће» у некакву «празнину» по његовом мишљењу. Међутим, у ствари

¹² Духовна утеха на путу ка спасењу. Размишљања смиреног срца. Увод. Превод с грчког архимандрита Амвросија (Погодина). М. 2001.

само ови «одрешени» од света овог и имају истинско битије, плодну делатност и користан труд, управо они су се и пробудили из тешког, болесног сна и устали ради бодрог и активног живота. Управо они су стекли највећу и најпријатнију област примене свих својих снага и способности, само они и живе као прави људи!

Међутим, да би се започело кретање у овом правцу потребно је да у нашем видљивом свету налазимо такве ослонце и степенице, о које бисмо могли да се ослањамо да бисмо се узвишавали духом. Наше земаљско битије треба да постане тачка ослонца, основа на којој се подиже стуб духовног живота. Овако дрво почиње свој раст од развоја корења и што више стабло и гране израстају у висину, тим веће и јаче бива корење. Међутим, можда овоме више одговара поређење с точком, чија само једна тачка дотиче земљу, а сва површина се креће изнад ње и што је мања ова тачка додиром, тим брже точак може да иде. Истовремено, што већу тежину трпи овај точак, што већи терет носи на својој оси, тим се јаче, чвршће, ослања на земљу. И ми, пошто смо обучени у тела треба да се ослањамо на све оно што нас окружује, али да налазимо оно што је заиста чврсто на земљи, оно што може да служи као ослонац за усхођење на небо. Главно је на каквом нивоу битија ће се налазити наш главни центар, наше «ја», наш дух, наша воља, наша слобода, или другим речима, наша љубав. Да ли ћемо се пењати или силазити духовним степеницама, приближавати се Богу или удаљавати од Њега – у зависности од тога се неће мењати само наше духовно стање, већ и виђење целог света, однос према свим стварима, према свој живој и неживој твари, према свим људима, чак и према самима себи. Сразмерно нашој огрубелости «ражестиће се», «отуђиће се», па чак ће се чак «окомити» на нас и цео свет који нас окружује. Сразмерно с духовним растом цео свет око нас ће нам се «приближавати», «мирити се с нама», радовати нас и узвишавати. «Помири се сам са собом, и помириће се с тобом небо и земља,» говорили су оци. Удубљујући се у духовну област, ми уопште не бисмо изгубили везу с видљивом творевином, не! Напротив, спала би с наших очију мутна копрена и ми бисмо угледали идеалну лепоту ствари – оно главно што лежи у њиховој основи, што је Бог у њих уткао приликом стварања. Само у овом случају веза с истинским светом и бива правилна, а душа оваквог човека колико блиска свему што је у овом свету, толико и слободна од свега.

Ево како је о томе лепо говорила схимонахиња Ардалиона, духовна наставница игуманије Арсеније (Серебрјакове): «Душа треба да зна једно: да је само у Богу њен мир и граница тражења. Зато она треба да изађе у савршену слободу не само од страсти, већ и од својих осећања, у слободу од свега пролазног и да уђе у Бога. Оваква слобода је детињство душе, назнање зла. У оваквој слободи душа је својствена свему људском, али ничему није потчињена, она живи животом целог света, ничег се не гнуша, ништа не понижава, ништа не искључује из заједничког живота као зло, као рђаво, али сама ничим није везана, ни у чему није закључана, она као да је умрла за свој живот. Изашла је у слободу из себе саме и закључала се у вечном Богу. И оно што у њој живи и оно што је сву обухвата јесте Христос, Који је постао пунота њеног срца, руковођа њеног ума. До оваквог стања доводи слобода од свега људског.»¹³

Како су сад јасни покајање, пост, уздржање и молитва! То су својеврсна весла, којима људи веслају и одбацују од себе тешку воду, све грубо, дебело, све што везује слободу, с напором одбацују од себе и плове, одлазе све даље и даље у безграничну морску даљину. Одбацују све грубо и тешко да би прешли на најтананије, даље виде још тананије и дивније, опет иду унапред, одбацују све што представља препреку, како би се подизали све више и више. Ево где постају јасни молитвени усклици светог Исака Сирина, којима он саветује да се најчешће обраћамо Богу: «Удостој ме, Господе,

¹³ Игуманија Арсенија и схимонахиња Ардалиона. Пут трезвеног делања. М., 2002., стр. 68-69.

да омрзнем свој живот ради живота у Теби,» «Удостој ме, Господе, да заиста будем мртав за беседу са светом овим». ¹⁴ И чим се наша љубав заустави на нечем коначном – насукали смо се! Кретање се истог тренутка прекида, опет смо везани, лишени могућности да идемо даље, опет смо се увалили у дводимензионалност, опет смо у загушљивом кавезу, гледамо свет кроз стакло, и бивамо одвучени у ропство. Дакле, за улазак у духовну област и кретање у њој неизбежна је борба са својим пристрасностима, одбацивање ограниченог, разних «љубавица» и «нежности», већ жудња за љубављу огњеном – великом, преславном, вечном; не жудња за земаљском релативном лепотом, која увек има ману, већ за неизрецивом, вечном лепотом. Управо ово и покреће и подстиче на путу. И почетак ове жудње постоји у свакој души, али не схвата свако где да тражи да је угаси, где је онај кладенац живе воде. А не схватајући, он жедним оком жудно гледа на «предивни и обилни извор», који је само живописно насликан на дводимензионалном зиду, али не може да угаси жеђ.

Личност и манастир

...Кад сам у манастиру провео само годину дана, морао сам да одем у родни крај, у Абхазију, да бих одјавио пријаву боравка из родног града и добио легалну регистрацију у манастиру, што је било повезано са многобројним бирократским формалностима и великим нервирањем. Чим су моји некадашњи другови чули да сам стигао кући, пожурили су да ме посете, с очигледном намером да покушају да ме одговоре, ако им пође за руком, од мојих намера, односно од одлуке да «упропасти свој млади живот у манастирској тамници», да некако утичу на мене и врате ме у ритам «нормалног», «радосног» живота «испуњеног весељем». Вероватно су они, као и многи моји блиски људи и познаници мислили да овај корак чиним због очајања или разочарења, да сам изгубио здрав поглед на свет, пао у меланхолију или се чак душевно разболео.

У принципу, кад смо се поприлично испричали нисмо схватили једни друге и на крају је дошло време расанка. Моји бивши пријатељи су путовали у далеки град у Русији, а мени је предстојало да кроз пар дана кренем у манастир у којем сам већ био приборан искушеницима и где сам већ коначно одлучио да останем заувек. Гледали су ме тужно, с неком плашљивом жалостију (као што се обично гледа на осуђеника после завршетка парнице и доношења строге пресуде), малтене су ме живог сахрањивали. Нека линија раскида, хладне, убиствене поделе, у којој су постојали и страх и отуђење и истовремено сажаљење, и много другог, као слепи зид је лежала међу нама. Овакво отуђење уз спољашње изражено саучешће човек осећа кад бива праћен на тешку операцију или кад људи посећују болесника у психијатријској клиници. Њима је било жао мене, мени је било жао њих. Имао сам јасно, снажно осећање да путујем на слободу после дугог заточеништва, после најтужнијих дана проведених у тесним собама и ходницима, у шетњи по затворском дворишту, увек под надзором туђих, злих очију, после година сталне принуде да радим све оно најдосадније и најбесмисленије. Али ето, још данас, сутра се мучим, али тамо, испред је пут у нешто широко, пространо, светло и бесконачно. Тамо је ведро-ведро, све је сунчано и има много свежег ваздуха – као кад се широки прозор отвори из вреле, загушљиве собе у прохладну башту обрасту грустим огромним дрвећем, која је уроњена у дрвеће.

А они? Они су одлазили у некакав тесан, полумрачни ходник, у којем је увек гужва, у којем увек има много бучних, нервозних и уморних људи који увек некуда журе, јуре поред тебе, гурају се, бацају једни на друге оштре ироничне или злобне

¹⁴ Преподобни Исак Сириј. Подвижничке беседе. Стр. 162-163.

погледе и опет журе у свој хаотични мали свет, који подсећа на депонију разних изгужваних дречавих кутијица, блештећих папирића и разноразних конзерви. Пуст-препуст хаос! Тамо сви буље у тебе, али те не виде: виде само свој примитивни жиг, којим су жигосали твоју личност, виде само упроштену шему, само поједине знаке, некакве штампиле уместо живог човека... Одлазили су тамо где је увек задимљено од дима цигарета, где је увек загушљиво, где увек смрди на храну и дуван, вино, бензин и лекове, где се најпријатнијим мирисом сматра мирис разних смрдљивих «водица».

Тамо увек зуји, шкргуће и звекеће нека хистерична музика, криче гласови људи који се трзају у агонији, у предсмртним грчевима; дивљачки ритмови и максимално крештави звуци – сви ови очигледни симптоми истрошеног, умирућег света, обезумљеног, коначно опустелог, који се пропио, развратио и изгубио сваки смисао постојања. Уметност, поезија, књижевност и музика савремених људи више не носе у себи ни радост ни озбиљну тугу, ни дубока осећања, већ само неке случајне одломке, гомилања, крхотине онога што је некад била човекова душа, и све је ово ишчашено, наказно растегнуто, као у кривим огледалима. У овом свету се стално заподевају «кавге», сталне ситне туче: гурање комшије лактом под ребра крадомице, скривене инјекције у леђа ономе ко иде испред, гажење ноге онога ко стоји и близини. И то је свуда: у дупке пуном аутобусу, у реду за намирницама, чак и за веселом трпезом. Да! Тамо је страшније од било ког затвора, горе од било које психијатријске болнице! И они су путовали тамо! На цео живот! Јадни!

Али, опет, по њиховом мишљењу у затвор сам ишао ја. «Јер тамо, у манастиру, треба устајати рано ујутру, на звоно, увек у исто време, као у касарни; јести, пити, спавати – све по строгом распореду; у свему некаква ограничења и забране; никакве слободе да човек располаже собом – и тако увек. Нема чак ни слободних дана кад би се човеку дозвољавало да изађе из овог поретка и ради оно што хоће. Чак је и за време слободних дана и празника све распоређено по сатима и по обавезама. О ужас! Тамо човек не сме да дозволи себи било какве радости и разоноде: да поседи с пријатељима за веселом трпезом, да погледа нове филмове, да слуша музику, чак ни класичну! Све треба реферисати свом руковођи, све му откривати. Ништа не сме да се уради да овај за то не сазна! Чак ни књиге не смеш да читаш по свом слободном избору, већ и то настојатељ треба да одобри? Све по налогу, по заповести, по декрету? Човек не сме да оде у шуму да се прошета без дозволе? Не сме чак ни да мисли све оно што хоће? И за све треба полагати рачун?! О ужас, ужас! И зар то није затвор? Зар то није ропство? Тако целог живота? О... јадни, јадни наш друже! Каква несрећа, какво очајање су могли да те подстакну на ово самоубиство, на то да се жив сахраниш у тако младим годинама?!»

Овако на мој одлазак нису гледали само ови људи, већ и многи моји познаници, ближи и даљи. Са истим оваквим ужасом и жалошћу и данас многи гледају на младе људе који иду у манастир. «Па сваки човек има право на слободу, на остварење своје личности,» мисле они, «тим пре у наше време кад су већ превазиђени поремећени остаци прошлости кад су људи поробљивали једни друге, кад су морали да гуше сопствену личност и кад су лишавани своје индивидуалности. Па то је варваризам и лудост! Човек је тако уникално и дивно биће! Сваки човек, ма ко он био, крије у себи толико новог, посебног и необичног. Како је могуће било шта од тога гушити, ограничавати, укалупљивати у неку униформу и шаблон! Не, смисао је управо у томе да људи једни друге обогаћују својим особеностима, да уносе у овај свет нешто ново, своје виђење, своје непоновљиве ноте и боје, своје натпросечне блеске осећања, нове мисли, идеје, свој индивидуални приступ свету, своју љубав према њему и према људима која не личи на друге. У принципу, сав смисао је у томе да се у људском друштву развије сопствена личност, да човек на струнама душе и тела уз пратњу

живахног света одсвира своју непоновљиву мелодију. И како је страшно, како је сурово лишити човека у овом животу могућности да буде личност, да буде индивидуална, самосвојна фигура, да буде једини и непоновљив у својој врсти!

А овде се, на овим средњовековним крхотинама дивљачке прошлости, међу руинама преживелог тамног и мрачног света, опет одвија ово насиље над личношћу. Опет ово залуђивање религијом? Опет човек бива претворен у једног кмета, који сваког трена пада на колена, који се стално понижава пред својим надређеним, који сваког дана моли за опроштај, каје се – за шта? За оно што је учинио по зову своје живе природе, која тежи ка томе да се реализује, да се покаже у свету, да живи и оживљује? Сматрати грехом испољавање јарке индивидуалности? Запушавати уста, шамарати личност због тога што је желела да гласно отпева своју посебну, само њој даровану песму љубави према свету? Ево шта је заиста «закопавање талента у земљу»! Ево шта је право самоубиство! Зар индивидуалност, овај ретки добро наштимовани музички инструмент, са жицама намазаним колофонијем, који је Бог уручио сваком човеку приликом његовог уласка у овај свет, није дат ради тога да би човек на њему одсвирао управо своју песму? И ти газиш овај «псалтир», кидаш жице, претвараш у прах и још се кајеш што си понекад имао жељу да је свираш? Зар је Богу угодна оваква ваша «жртва»?»

Колико је данас много оних који овако или са сличним расположењем гледају на монахе. И ово је заиста занимљиво и важно питање. Стварно, да ли личност «деградира» у условима манастирског «јарма послушања», да ли се лишава својих особености уз стални труд на одсецању сопствене воље, зар се не врши насиље над Богом дарованом слободом човека уз живот увек «по благослову, под руководством, по поуци», уз сталну контролу и надзор? А онај штури поредак у општежитију? Иста одећа, фризура, монотони живот, читање једних истих књига, понављање истих молитава из дана у дан с малим променама, а понекад и бесконачно понављање неколико речи молитве – и то годинама! Зар се човек не претвара у неку навијену машину у неког робота без слободне воље, лишеног сопствених појмова, мишљења, суђења, који само понавља на памет научене мисли и речи? Да ли монаси највише цене послушање у потчињенима, због тога што је то најпогоднија црта карактера да би се човек претворио у марионету којом се лако управља? Зар није овде иста пракса као она која се вековима разрађивала у војничким касарнама и у разним војним организацијама, у разноразним католичким редовима и сектама?

Али, шта данас обично подразумевамо под «личношћу»? Најчешће – индивидуалност. Међутим, личност и индивидуалност ни из далека нису исто! И не само то, оне су у извесној мери супротне и супротстављају се једна другој. Управо развој човекове индивидуалности окива и ограничава личност и њен развој, лишава је истинске слободе. Ради се о томе што човека знамо само у његовом палом стању, у болесном, изврнутом обличју; човека знамо у поробљеној ситуацији, како се бави широким развојем само свог спољашњег, плотско-душевног дела природе, после отпадања од Бога знамо човека који најчешће не познаје духовни живот. Знамо човека, који је много изгубио од свог људског достојанства, који се *у многим уподобио скотам несмисленим*,¹⁵ који је своје лице окренуо праху земаљском, који је изгубио своју личносну слободу и уместо ње подметнуо индивидуалност – некакав «егоизам» ограничен са свих страна, као да је цео «изврнут наопако». У човеку је другостепено постало главно, а главно другостепено. Управо у оваквом стању најчешће и видимо ближњег и сами себе: у ропству «прављења цигли», «у фараоновом ропству», односно

¹⁵ Уп. Пс. 48, 13.

под јармом разноразних телесних и душевних похота, - у сталном «послушању без роптања» нашој дебелој природи.

Сав човек се у потпуности погрузио у бриге и забринутост за своју природу, иако то уопште не би смело да оптерећује личност. Да човек није отпао од Бога, да није рекао: «Ја ћу сам!» његова природа би од Бога увек добијала све што је потребно и корисно и тада би личност стицала слободу управо личносно, управо као потпуно непоновљиво «ја», односно реализовала би се у Божанском, духовном, бесконачно прекрасном, неизрециво добром и вечном. Овде би личност као неко мало огледало могла да одрази у себи – уз сву своју релативну маленкост – бесконачно лепо и да се све више и више реализује и одражава у себи Божанско, бесконачно. Управо ово и јесте личносно, непоновљиво. Свака личност би ово богоопштење доживљавала као своју, сасвим посебну, непоновљиву срећу. Међутим, свевши све своје личносно само на своју природу и бављење самосталним уређивањем у ограниченом свету личност је постала само «јадна домаћица», која се заглибила у ситне, земаљске главобоље и покушаје да у бедним, тесним, «комуналним» условима реализује своје «царске манире».

Да, заиста, сваки човек се понаша крајње самосвојно и истински узрок овога је у његовој непоновљивој и слободној личности! Међутим, ствар и јесте у томе што личност окренувши се лицем према ограниченом и пролазном никако не може да искористи своје богате могућности и само понекад плаче, пева и рида због нечег тајанственог и непознатог и људи унаоколо као да такође у овом препознају нешто тако рођено, тако познато, али заборављено. И ово се назива «реализацијом личности», «непоновљивом самосвојношћу» човекове душе. У ствари, ово је јецај душе, неки неразумљиви плач, необјашњива жеђ, коју личност осећа не налазећи у овом свету оно што би угасило њену жеђ и утолило глад. И она јеца због овога, виче: час плаче, час се кикоће, час «ломи чаше», час се спушта на дно мора и тражи тамо, пење се на високе планине, загледа се у звезде – свуда тражи, јурца, мучи се, не налази, опет стење... А ми кажемо: «Каква необична судбина! Каква изузетна личност! Ето, то је прави живот! Овај човек није узалуд проживео године које су му биле дате!» Замислите: изузетно талентованом, способном музичару, композитору и певачу, човеку који само у музици налази занос и радост неко (због љуте мржње према њему и његовом таленту) везује руке, затвара уста и закључава га у глуву затворску самицу, у коју никад не допире никаква музика. Дакле, несрећник се мучи због овог заточеништва, јеца, уздише, гребе врата ноктима, а наглуви надзорник који пролази поред самице мисли: «Какви дивни звуци, каква музика! Не, ма шта да се каже сваки човек је непоновљив!» Управо «реализацију» личносног налик на ову најчешће и видимо у сваком човеку који не познаје истинску слободу.

А суштина и јесте баш у томе да личност треба да буде слободна од своје природе, она не сме њоме да се дефинише. «Индивидуа означава вечно мешање личности с елементима, који припадају заједничког природи, док личност, напротив, означава оно што је по природи различито. <...> Кад желимо да дефинишемо, да «окарактеришемо» неку личност ми тражимо индивидуална својства, «црте карактера», које се срећу код других индивидуа и никад не могу бити потпуно «личне», јер припадају заједничкој природи. И на крају крајева схватамо: оно што је нама најдраже у човеку, оно што га чини «оним што јесте» – не може се дефинисати, зато што у његовој природи нема ничег таквог што би припадало дословно личности, увек јединој, неупоредивој и «непоновљивој». Најмање «личан» је човек који се дефинише својом природом, који делује по сили својих природних својстава, због свог «карактера». Он утврђује себе као индивидуу, као власник своје сопствене природе. Ово мешање које је својствено палом човечанству у аскетској литератури Источне Цркве се дефинише

посебним термином «автотис», «филафтија» или на руском «самост». <...> Појам личности претпоставља слободу у односу на природу, личност је слободна од своје природе, она се не дефинише својом природом. Људска ипостас може да се самоостварује, само у одрицању од своје сопствене воље, од онога што нас одређује и поробљава природном нужношћу. Оно што је индивидуално, што се самопотврђује, у чему се личност меша с природом и губи своју истинску слободу треба да буде побеђено. У овоме се састоји основни принцип аскезе: слободно одрицање од сопствене воље, од привида индивидуалне слободе да би се поново стекла истинска слобода – слобода личности, која је образ Божји, својствен сваком човеку.»¹⁶ Да, о овом питању се може наћи много изузетно дубоких размишљања код светих отаца.

Дакле, манастир је најидеалније место управо за ослобађање и реализацију човекове личности у њеном потпуном скривеном богатству и ширини. Овде наш «спољашњи» човек добија све што му је неопходно за живот – тачно и по мери, без вишкова који оптерећују и ослабљују. Овде је све промишљено и уређено тако да он може да се не брине ни о чему другом осим за унутрашње усавршавање и тежњу ка небеском. Овде су његове земаљске бриге и главобоље о свему што је везано за његов боравак у овом свету, непостојаном и нестабилном, сведене на максимални минимум, док су бриге за вечно и за улажење у њега врло простране и разноврсне. Наравно, све што је речено је идеално и данас се у манастиру неће често наћи услови блиски овима. Ипак, ако се човек буде исправно понашао, чак и у многим обитељима у којима је манастирски живот слаб ипак је згодније сужавати своје земаљско, дебело «ширење» у области испразног, а сабирати се, збацивати сувишно и оптерећујуће, узвишавати се према духовном, у том правцу усмеравати своје бриге и интересовања. А управо ово ће и бити истинска реализација и испољавање свог личносног, достојног примене сопствених непоновљивих талената и способности.

И јадни смо, јадни смо ми људи кад журимо да се искажемо пред друштвом, да се истакнемо, да се се утврдимо, да оставимо дубљи траг на овом «приобалном песку». Таласи времена сурово спирају и бришу сваки, чак и најинтересантнији цртеж на њему. Да, заиста је души дато право да уђе у овај свет и да отпева само једну-једину песму и човек не сме да изгуби време, да га преспава. Песму треба отпевати, отпевати с дубоким осећањем, уткати у њу сву своју непоновљивост, своју «јединственост». Али основни смисао, који ову музику чини вредном је у томе коме је ова песма посвећена, кога она слави, о каквој љубави говори. И како често човек данас ову песму претвара у неко мукање, блејање, животињско завијање, виче некуда у пустош, кривели се, задиркује, сам не знајући кога и због чега и ово назива слободом, истицањем свог непоновљивог «ја». Бежати! Треба бежати без освртања од овакве слободе.

Слуга који је приграбио царску власт

Од онога дана кад више нисмо пагани и постајемо хришћани ми престајемо да «просто живимо» и почињемо да патимо, да се мучимо, да малаксавамо од свега онога што нас је раније радовало и доносило нам мир. Оно што нам је некада изгледало пожељно и мирно, што нас је разонођивало и наслађивало, још увек нас по старој навици, привлачи и мами, а пошто је већ забрањено, оно горчи, пали, малтретира и изазива мучнину; с тим морамо да се боримо, морамо да изгубимо апетит за то. Оно што је изгледало као родна кућа претвара се у окове и мреже. Што нас је развеселавало и опуштало сад нас жалости и напреже, што нам је изгледало као нежни мирис претвара се у одвратан смрад. Како се сад открило, оно што нас је охрабривало,

¹⁶ Лоски В.Н. Есе о мистичком богословљу Источне Цркве, М., 1991., стр. 92-93.

давало нам стимуланс да живимо, било је само «дрога», варљива, отровна биљка. За онога за кога смо мислили да нам је друг и сабрат показало се да је покварен, злонамеран непријатељ. Испоставило се да треба што пре да се окренемо и да гледамо на другу страну од онога што смо волели да видимо и да чујемо – тамо где до сада ништа нисмо видели и примећивали. Постало је потребно чувати и слух од нечег блиског, тако рођеног и схватљивог што се јасно чуло и сад треба да ослушкујемо нешто за шта смо увек мислили да не постоји, да је привид.

Али испоставило се да је управо оно што је изгледало привидно најреалнија стварност! И показало се да на оно што нас је плашило, од чега смо се у страху одвраћали сад треба да усредсредимо сву пажњу... Зашто је тако?

То је зато што се човек, а с њим све: сва његова дела, све мисли, сва осећања унаоколо – «окренуо наопако», «лицем на наличје». Као кад би моји органи, сви ови моји «рецептори укуса», сва ова моја утроба која окуша и усваја просту, грубу храну, која жваће и усисава прах – постала моја спољашњост, а лице, руке, моје очи и уши увукле унутра и виделе би само мрак свог грубог тела. Какав ужас! Каква фантазмагорија бунила! Салвадор Дали! Али управо тако и јесте! Оно што треба да види свет Божји, тачније Бога, Који се одражава у Својој творевини, да види и да дрхти, хвали и слави – све се ово окренуло унутра, хвали и слави само своје тешко, дебело, што гмиже по земљи: своју ситост, своју похотљивост и своју земаљску домишљатост. Оно што је предначинено само за најгрубље, за најцрњи, најнижи посао изашло је напоље, почело је да царује, почело је да дели савете, постало је вођа, глава. Утроба, похот, голицање нерава – постали су наше очи, наше уши, наш живот и наше лице.

*Земља трјасетсја, ашче раб воцаритсја, раба ашче изженет госпожу своју,*¹⁷ по Соломоновим речима. То је он – најстрашнији «државни удар»! А сад, наравно, предстоји обрнути процес: дуг, болан, претежак. Тако се полако, с дуготрајним боловима враћа у живот човек који је дуго година узимао најјаче наркотике и који је био скоро неизлечив, али је после дугог и упорног труда добрих лекара поново окренут лицем према реалном животу. Као из кошмарног сна, као из дугог заточеништва – по мало, по мрвицу – долази препознавање, сећање на нешто заиста живо и стварно. И како често човека хвата сумња у то да је оздрављење могуће! Како често сласт греха изгледа несавладива, живот без ових земаљских забава и разонода чини се неиздрживо празним, безукусним, као стари, сасушени двопек. Али није тако! То је само превара, ђавоље искушење: кад почне да се враћа здравље, кад се појави здрав укус и кад осећања почну да се буде, помало ће почети да се осећа нека најтананија сладост, пријатност с којом се ништа не може упоредити, никаква најслађа пријатност плотског света. Сласт тихе осамљене молитве, ћутања и удубљивања у духовна размишљања, виђење оне лепоте која се одражава у житијима светих, познанство с узвишеношћу и светошћу хришћанског подвига – сви ови нови доживљаји већ у прво време носе у себи тако необичну утеху!

Али сва ова осећања су нежна, танана као мириси пролећног пољског цвећа. Тако их је лако изгубити, уплашити, надјачати мирисима који допиру од «египатских котлова с месом».¹⁸ Дуга, тешка борба! Хоће ли се многи одлучити да тако болују, да тако страдају, да се продену *кроз иглене уши*?¹⁹ Како грубо, плотско може да се претвори у духовно, у најтананије? Да ли можемо да пронесемо свећу кроз стакло? Можемо! Запалимо је, она ће изгорети, али ће светлост и топлота проћи кроз преграду стакла, винуће се у даљину, према самом небу. Горети, топити се и претварати се у

¹⁷ Уп.: Прич. 30, 21-22. Од тога се потреса земља, од слушкиње кад наслиједи госпођу своју.

¹⁸ Уп.: 2 Мојс. 16, 3.

¹⁹ Уп.: Мт. 19, 24; Мк. 10, 25; Лк. 18, 25.

светлост и жар под утицајем ватре је компликован процес. Живети ради Бога, спасавати душу није миран, задовољан живот, већ борба, проливање крви, ношење крста. Христос *није дошао да донесе мир на земљу, већ мач.*²⁰

Одлучујућа битка

Сваки хришћанин у свом животу по вери једном мора да прође кроз главни, одлучујући бој, централну битку, некакву «куликовску битку».²¹ Можда има и неколико, па и много оваквих значајних бојишта, али ипак постоји једно од њих које је најглавније, односно оно које решава сав даљи ток духовног живота; управо од исхода ове битке зависи на чијој ће страни бити коначна победа. Могуће је да ова битка не буде грандиознија од других, али да окрене ток борбе, да одлучујућу предност једној од непријатељских страна. И могуће је да се ово не види одмах. Тако увек, после завршетка рата, после много година историчари налазе ову «кулминациону тачку»; овај прелом читавог тока војних догађаја. Често после овакве победе следи низ пораза, али је коначни исход свих битака ипак већ решен. Догађа се и другачије: неки пораз предодређује коначну погибел, иако се понекад у међувремену дешавају поједини «тријумфи». Зар сва историја нашег света не говори о томе? Чини се, зло ликује и ђаво је завладао целим светом, али Христова победа, која је за многе на почетку била сасвим неприметна, која је изгледала чак као потпуни пораз, ова победа је одредила коначно рушење царства зла. Да, после Крсног подвига Спаситеља и победе хришћанства земљи још предстоји крајња превага зла, царство антихриста; чиниће се да је хришћанство уништено, протерано из света. Међутим, победа је предодређена: доћи ће Царство Божије!

Тако и у нашем духовном животу пре или касније мора доћи до ове битке! Али где, када ће то бити нико од нас не може да предвиди. Засад као да се врше припреме – с обе стране. И сад, наравно, свака страна већ обавља војна дејства, али то је углавном «хладни рат» или само ситна «пушкарања» и «чаркања»: праве борбе још није било. Засад у нама две непријатељске стране различитог расположења некако коезистирају, некако трпе једна другу, иако стално наносе штету једна другој и одузимају једна другој слободу дејстава. Али, предстоји велики окршај! Засад се само сакупљају снаге и мржња. Кад ће то почети? Где? Негде је већ место и час за сваког од нас, негде је Промисао Божји припремио бојно поље, предвиђени су и «савезници», односно неки људи – браћа, оци, можда у неком манастиру, можда у скиту, или на још неком месту нека помоћ – они који ће нас подржати, који ће нас охрабрити, пружити нам руку помоћи. А можда ће човек морати да буде потпуно сам; онда ће му помоћи само молитве светима, савет из отачких књига, васкрсавање у сећању свега што је чуо и видео међу онима који траже спасење. Наравно, не боримо се сами: с нама је Господ. Али у томе и јесте ствар, што Господ у ово време као да се крије и повлачи: то је час кад се испитује наша љубав према Њему. Историја с Јовом многострадалним ће овде много тога објаснити. Ипак, треба се спремати унапред. Битка ће се десити! То је закон духовног живота! *Ево, сатана је молио да вас сеје као пшеницу.*²²

Ми и сад већ повремено започињемо ратна дејства, али се касније плашимо предстојећег рата и повлачимо се. Уопште, наш хришћански посао је увек ратнички! Међутим, главна битка је пред нама; она се не може заобићи! И заиста човек по Богу може да почне да живи тек после ње. До овог «испита верности» ми смо још увек «новајлије», размажени, неодлучни, млаки, сањиви и троми. Али треба се већ

²⁰ Уп.: Мт. 10, 34.

²¹ Има се у биду битка на Куликовом пољу, може се превести и као «косовска битка».

²² Уп.: Лк. 22, 31.

«напајати» овим ратним расположењем, треба већ распаљивати гнев против непријатеља, већ звецкати страшно оружјем и упућивати му изазов. Наступиће час – мораћемо да оставимо «дечје играње рата» и да ипак пролијемо крвцу. Већ је време да се уозбиљимо. Змај се буди. Чекају нас и бол, и страх, и плач, и јецаји. Рат је рат!

И треба рећи да после многих изгубљених битака ипак не смемо да губимо наду: и тада је потпуно могуће да главна о одлучујућа битка тек предстоји. Као што је говорио један свети старац, «у рату не решава прва битка његов исход, и чак не ни друга и трећа, већ управо последња; ето, она све решава. Зар се није често дешавало у историји да су државе и велике војске трпеле пораз, подносиле губитке, остајале без војне опреме, повлачиле се и уопште трпеле лишавања, патње, губитке и срамоту?! Међутим, искусне војсковође се нису предавале и нису дозвољавале себи да падају у очај, већ су настављали рат и без обзира на поразе које су раније доживеле, изненада наносиле непријатељу одлучујући ударац у коначној борби и излазили као победници.»²³

О истом овом свети Исака Сиријан каже: «Није могуће да човек стекне мудрост у духовној борби, да спозна свог Промислитеља, да осети свог Бога и скривено се утврди у вери у Њега осим сразмерно сили искушења које је издржао.»

Прича

Следећа прича жели да буде записана. У некој земљи живео је један изузетан човек, врло угледан и богат. Али, колико је био богат толико је био и добар; колико је био милостив, толико је био и mudar, колико је био разуман, толико је био и праведан! И имао је један чудан обичај: окупљао је у својој кући многу децу-сирочад, учио их разним знањима-премудростима, умећу-рукодељу, делима-доброчинствима и томе сличном. И кад би они већ стасали, кад су чврсто стајали на ногама, кад су стицали мудрост и снагу, за поприште овоземаљског живота и кад су били спремни за разноврне борбе на њему тада би добри наставник, поучивши их последњи пут и благословивши их на овај далеки животни пут, слао с миром. Али не тако да се више не брине за њих: пошто је имао много познаника и свуда био веома поштован он је уређивао и даљу судбину својих штићеника, договарајући се и молећи за њих место за будућу делатност, наравно, узимајући у обзир срдечно расположење и специфичности карактера сваког детета. Познати грађани су с радошћу на службу на своја имања и у своја предузећа примали ове питомце знајући унапред за њихову савесност и умешност у раду, за верност и васпитаност. Тако је овај дивни човек све радио добро и врло честито.

Међутим, овај добри човек је имао још један mudar обичај: сваки пут пре него што би још једног у низу питомаца пустио да иде, направио би за њега неки испит, не говорећи ништа о предстојећем путовању. Скоро пред сам крај школовања наставник би свом посинку дао чисту таблу за цртање, креде у боји и молио га да нацрта оно што је најбоље запамтио, што се најдубље урезало у његову душу, што је његово дечје срце највише заволело у овој кући у којој је проживео толике године у таквом миру и радости. И сваки младић би цртао управо оно према чему је било наклоњено његово срце, што је у његовом карактеру било главна црта и чиме се највише бавио његов ум. Један је цртао башпу, цвеће и фонтану у башпи, пауне и друге чудесне птице које су биле настањене у овом предивном врту. Други је цртао коње и игру с децом, игру која је бивала тако весела и безбрижна на ливадама предивног имања, где су тако сложено живели под сигурним покровитељством свог доброг покровитеља. Трећи је цртао

²³ Духовна утеха на путу ка спасењу. Размишљања смиреног срца. Беседа 18.

самог себе у раскошној одећи, у коју су га овде облачили, с неком од омиљених играчака, којих је у овој кући такође било у изобиљу. Неко је цртао празнично украшене собе или богату трпезу дечјег дома: лепо посуђе, разноврзне послатице, префињена јела, која су на празнике изношена на трпезу и томе слично.

И ево, мудри домаћин је пажљиво разгледајући ове цртеже непогрешиво одређивао наклоност деце и бирао за њих место и врсту занимања у самосталном животу. Тако је уређивао њихову даљу судбину. Али ево шта се још дешавало! Нека деца, истина, веома, веома малобројна – нису цртала нешто или неког другог него самог свог доброг и милостивог добротинитеља, цртала су с осећањем дубоког умилења и трудила су се да на цртежу одразе све његове најбоље особине. Понекад су чак потписивали ова расположења изображена бојама дирљивом речју, понекад су писала стихове. У принципу, најчешће су изражавала следеће: «Ми, драги наш оче, најближи и најрођенији човече, тебе једног волимо више од свега на свету. Све добро што смо овде видели је било добро само због тога што су се у њему одражавали твоја доброта и благодат, зато што је оно потицало од твог срца пуног љубави и милости. И ми ћемо се увек сећати тебе и волети пре свега тебе самог, а не ове ствари, одећу, јела и лепоту твог дома. И каква је корист од лепоте и пријатности ствари ако иза њих не стоји добар и милостив дародавац њихов?» И још је много тога било у овим благодарним изливима душе. Дакле, такве питомце је мудри и далековиди домаћин управо посебно издвајао, управо такве је и тражио као најразумније, најбољег срца и највеликодушније – оне који су умели да бирају главно потискујући другостепено, а да по цену другостепеног одређују цену најважнијег. Овакву своју децу овај богаташ и угледни човек је остављао уз себе заувек, усвајао их је и припремао да наследе сва његова добра...

Зар није тако и читав наш живот иста она табла за цртање с кредама у боји? Насликајмо слику по свом срцу – време ће је избрисати једним лаким покретом као влажним сунђером, од нашег цртежа ће остати само нејасан беличасти траг и он ће се заборавити, избрисаће се. Прилазиће други ученици и истим овим кредама ће на табли сликати своје слике... Али, оно што је некада речено, што се урезало, чинило се само на трен, не нестаје без трага чак ни кад је избрисано. Господ Својим премудрим свевидећим оком види сваки потез, сваки детаљ, свега се сећа, свему зна праву цену. Оно што је изражено на овој слици која је блеснула у времену одредиће сву нашу будућност, наше стање у вечности заувек – заувек, за вечне векове!

Онај ко је изабрао само земаљско, пролазно, ко се само због тога радовао, ко се Богу молио само за пролазно, и добија «добра» само овде, где их је и тражио. А у вечности је изабрао сиромаштво.

«Неко даје милостињу,» каже ава Доротеј, «да би се спасио његов брод и Бог спасава његов брод. Други је даје за своју децу и Бог спасава и чува његову децу. Трећи је даје да би се прославио и Бог га прославља, јер Бог не одбацује никога, него свакоме даје оно што овај жели, само ако то не штоди његовој души. Али сви ови су већ добили своју награду и Бог им ништа није дужан, зато што нису од Њега тражили ништа корисно за своју душу, и циљ који су желели да остваре није имао везе с њиховом душевном коришћу. Ти си то учинио да би твоје поље било благословено и Бог је благословио твоје поље; ово си учинио за своју децу и Бог је сачувао твоју децу. Учинио си да би се прославио и Бог те је прославио. Дакле, шта ти Бог дугује? Дао ти је плату за коју си радио.

Неко даје милостињу да би се избавио од будуће муке: један је даје ради користи своје душе, даје ради Бога, али ни он није такав какав Бог жели да буде, јер се још налази у стању роба, а роб не испуњава добровољно вољу свог господара, већ плашећи се да ће иначе бити кажњен: тако и овај даје милостињу да би се избавио од

мучења, и Бог га избавља од њега. Други даје милостињу да би добио награду: овај је изнад првог, али ни он није онакав какав Бог жели да буде: јер се још увек не налази у стању сина, већ као најамник испуњава вољу свог господара да би од њега добио плату и добит: исто тако и овај даје милостињу да би стекао и добио награду од Бога... или чинимо добро ради самог добра и тада се налазимо на степену сина, јер син не испуњава очеву вољу због страха и због тога што жели да добије од њега награду, већ желећи да му угоди, да му укаже поштовање и да га умири.»²⁴

Кад осетиш пламен, трчи!

*Нико не сме да оклева на путу овог живота
да не би изгубио место у Отаџбини.*

*Нико нека не меша оклевање и добре жеље,
већ свако нека остварује започето да би
испунио оно што започиње.*

Светитељ Григорије Двојеслов²⁵

Монаштво је посебан пут, овде су правила другачија него у било којој другој области живота. Ако је свуда пристојно и похвално «скањерати се», «уступати пут», «препуштати другом најбоље парче» другом, овде није тако! Овде важи трчи напред из се снаге, хватај «најбоље парче», не задржавај се с онима који отежу и заостају. Видиш да сви лагано иду или лутају и траже заобилазне путеве, а ти трчи, препусти их сопственом избору. Јер у свему уступају другом они који траже веће, али није тако кад је реч о љубави, у ономе што се непосредно тиче љубави: овде се ревнује, такмичи, утркује се и труди да се заобиђу други. *Трче сви, а један добија награду*²⁶ А праотац Јаков, који је лукавством преотео првенаштво од брата, који се борио с Богом? А Мојсије који је тражио да види лице Божије? А Јелисеј који је преклињао пророка Илију за двоструку благодат? А браћа Зеведејева, која су молила Господа да их у Царству Славе одреди да седе с десне и с леве стране Свог престола? Какви су то све «нескромни», смели поступци! Међутим, кад се ради о љубави не може се без ватрености. Многострадални Јов тако смело и наизглед чак дрско беседи с Богом и тражи од Њега објашњење за своју несрећу, док његови пријатељи разговарају «уздржано» и «смирено» о судовима Божјим. Али управо у Јову говори живо осећање, љубав према Богу, а у његовим пријатељима неко хладно «ценкање» с Богом. И Јов је био угоднији Богу, а његови пријатељи уз сву своју разумност морају да моле Јова да се моли за њих, иако је наизглед тако смело и дрско расуђивао о судовима Божијим.

«Журећи у живот осамљеника или туђиноватеља, не чекај мирољубиве душе, јер лопов долази ненадано. Многи, који су се дрзнули да спасавају са собом нерадне и лење и сами су заједно с њима погинули, кад се огањ њихове ревности угасио са временом. Кад осетиш пламен трчи, јер не знаш кад ће се он угасити и оставити те у тами.»²⁷

Ми данас често грешимо мислећи да је главно, што се тражи од сваког од нас да помогнемо људима из наше околине да се спасу. Ми као да смо спремни да жртвујемо много онога што нам је самима веома неопходно, да бисмо подстакли ближњег на веру. Међутим, то је најчешће демонско искушење које је многим спутало руке и

²⁴ Преподобни ава Доротеј. Душекорисне поуке. М., 2001., стр. 180-182.

²⁵ Беседе на Јеванђеље светог оца нашег Григорија Двојеслова. Књига друга. Беседа 22, 9. М. 1996., стр. 201.

²⁶ Уп.: 1 Кор. 9, 24.

²⁷ Преподобни Јован, игуман Синајске горе. Лествица. М. 2002, стр. 26.

ноге, приморало их да успоре кретање на путу ка Богу у очекивању оних који су се наводно такође спремали да иду с њима (али никако да крену). Многи су под оваквим милозвучним изговором одустали од бодрога корачања, задржавали су се на овим збориштима и одушевљењима гомиле, на крају су се заборавили и изгубили интересовање за само путовање. «Кад осетиш пламен, трчи!» Човек прво треба да трчи и да савладава препреке, треба ревносно да се пробија кроз непријатељско окружење и безбројне опасности и тек кад стигне до сигурног и поузаног положаја понекад може опрезно да се окрене и пружи руку ономе ко тражи помоћ. Ми смо попут људи који су упали у дубоку јаму: још увек нам се даје могућност да се хватајући се за ретко корење, које штрчи из стена и опрезно се премештајући с избочине на избочину, лагано, опрезно пењемо на горе, према животу на слободи. И тек кад их се човек ослободи и дође на зараван, чврсто се држећи за стуб дрвета, он може да баци канап и да извлачи некога ко моли за помоћ. Али каква је несрећа ако начинивши свега неколико жалосних неуспешних покушаја и једва на метар испулавши на стену почнемо одмах да вучемо некога за собом!

Савремено човечанство се налази у врло јадном духовном стању, наше душе су до максимума израђавили и разјели црви страсти. Даје се још једна дивна шанса – удаљавати се од света који је опседнут злим дусима у манастире, живети у местима релативно изолованим од свеопште ђавоиманости, налазити изван мали мир и чувати се спољашњих повода за грех. За многе од нас то је јединствена могућност да преживимо, да не изгоримо у седам пута распаљеној пећи савременог Вавилона. Господ нам дарује још ову чудесну хладовину и Анђела који нас укрепљује да бисмо попут вавилонских младића певали смирену и покајничку песму. Али ми се безумно уобразивши да смо нешто, пробијамо да изађемо из хладовине у сам пакао мислећи да ћемо својом уметничком речју и звонким гласом повући за собом што више људи, учинити их причесницима милости која је нам дата. Али како много оних који су се занели овим спасењем изгара у овом немилосрдном пламену!

«За спасење других нећемо ми дати одговор,» каже свети Јован Лествичник, «јер божански апостол каже: *тјемже убо кијждо нас, о себје слово даст Богу.*²⁸ И опет: *научаја убо инаго, себе ли ни учиши?*²⁹ Како бих рекао: да ли сви треба да се бринемо за друге не знам, а о самима себи на сваки начин треба да се бринемо.»³⁰

«Кад ми, који смо се на годину или на неколико година удаљили од својих најрођенијих, стекнемо неку малу побожност или умилење или уздржање, испразне помисли нас приступивши, подстичу да опет идемо у родни крај ради поучавања, кажу, и примера и користи многих... а ако смо још обдарени даром говора и имамо мало духовног разума, онда нам већ као спаситељима душе и учитељима саветују да се вратимо у свет с тим да оно што је срећно скупљено у пристаништу жалосно протраћимо на пучини.»³¹

Ми смо данас углавном људи – «главе», «говорљиви», али «без срца». Наши глава и језик делују активно и сваку информацију хватају у лету, усвајају, прерађују, и одмах избацују на ближњег. Међутим, наша срца раде круто, све је усмерено на једно – на страсно и сласно, дебело, а на духовно и узвишено никако неће да се одазове саосећањем. Ма колико да глава црта узвишене образе, срце стално ништа друго не ради осим што вреба нешто своје – што годи егоизму и да буде ипак некако од света овог. А ако нешто узвишено не може да се примени и на овај земаљски живот то му већ није занимљиво. Зато нас све и претеже на спољашњу делатност – да чујемо, да

²⁸ Рим. 14, 12. Дакле, сваки ће од нас дати Богу одговор за себе.

²⁹ Рим. 2, 21. Зар ти, дакле, који учиш друге, себе не учиш?

³⁰ Преподобни Јован, игуман Синајске горе. Лествица. М. 2002, стр. 26.

³¹ Исто, стр. 27.

сознајемо да сами говоримо. Овако се и одвија наш псеудорелигиозни живот: улазе узвишени и свети појмови и мисли кроз слух или вид, мало се проврте у нашој глави и одмах траже да изађу на језик и напоље, да бисмо ближњем демонстрирали наша узвишена знања и схватања. А баш нас брига за оно што се дешава у самим нашим душама. Наша срца тако и остају некакве тамне оставе пуне различитих глодара и гмизаваца, у којима су влага, плесан и трулеж, где ретко ко од нас силази са свећом и доводи све у ред...

Да ли у самом манастиру наставник, духовник, треба на «силу» да вуче своје шпићенике узбрдо? Ако он сам жели да иде брзо, а већина око њега жели просто да поседи у тишини у природи, да ли он треба да троши много снаге на то да стално све подиже и приморава да журе? Али тако он сам никад неће моћи да се усавршава у духовном животу. Онда ће сви остати на обали, неће моћи да пливају у отворено море, као да су конопцем везани један за другог, и на крају с пристаништем. Тим пре данас није време да човек било кога дуго моли: брод се насукао, таласи разбијају и последња везишта брода и свако се како уме што пре баца у воду и плива према спасоносној обали. Овде већ нико никога не моли: «Нећеш да живиш – ради шта знаш, ти остани а нама је живот мио.»

Како је чудно: у монасима се цени стабилност. Како је много упозорења код отаца на прелазак из манастира у манастир или на то да подвижници напуштају место! Као најстрожи закон се истиче да човек увек остане на месту на којем је дао монашке завете. Али истовремено, зар нису многи оци прелазили много пута, чинило се из најудобнијих места? Зашто? Па зато што су тражили веће и веће! Поново и поново су «стартовали», извличили ново и ново искуство и тежили ка вишем и вишем. Увек су не осврћући се журили напред, плашили су се да их нешто не успори, а ако је неко и тражио њихову помоћ и подршку, требало је сам да трчи и да жури. Иначе би се монаштво из живог потока претворило у барушгину. Апостол Павле је говорио: *што је за мном заборављам, а стремим за оним што је преда мном, и трчим према циљу ради нагаде небескога призивања Божијега у Исусу Христу*³² Управо онај ко иде напред не сме често да се осврће, не сме да губи из вида главно, већ треба што јаче да се загледа тамо где му је Бог најближи, треба само Њега да тражи пре свега. Ако пак почне да збрињава оне који су му се прикључили отпозади, сам ће се окренути леђима према Богу. Боље ти је да знаш свој посао – спасавај своју душу, жури ка *почасти вишег звања*. Само на тај начин ћеш некоме заиста помоћи, никако другачије!

Међутим, ми се данас управо и селимо с места на место због тога што бежимо од главног, простог и оног што узвишава и тражимо компликовано, главобољно, оно што је ближе овом свету, што је шире у њему. Прво тежимо у висину, понеки пут се и попнемо више, а затим спуштамо руке и дуго се котрљамо под брдо. Дакле, «кад осетиш пламен, трчи!»

О! Кад би се могло ући на ова врата...

Понекад изгледа: са спољашње стране манастир је једна ствар и потпуно друга кад ступиш на пут самог монашког живота и кад заиста кренеш овим путем одлазећи све даље и даље напред. Сам монашки живот је некакав подземни, мрачни лавиринт, узак и веома тешко проходан, тесан, пун туге, као да су дубоко под земљом прокопани ходници катакомби са многим падовима и успонима, пун неочекиваних опасности и препрека, или узана стаза по којој је мало ко ходао у густом шумском честару, која је са свих страна изложена различитим изненађењима, у којој прети опасност од напада

³² Флп. 3, 13-14.

дивљих животиња и сурових разбојника. То је главни део монашког живота. Међутим, овај многострадални свет има и свој улаз. Тако се на древним амфитеатрима, у којима су се одигравале округне, крваве битке гладијатора с дивљим животињама или смртне казне, где се често завршавао и мученички подвиг хришћана осуђених на сусрет с крвожедним грабљивцима – на улазу подизали раскошни павиљон или галерија саграђена с префињеним укусом са складним мермерним стубовима, с витражима, изрезбареним седиштима, с пријатним балконима, салама за одмор, с баштама и фонтанама, где су биле окачене слике које приказују битке и тријумфе победника, који инспиришу на подвиг. Одатле се чуло појање, ваздух је одисао најпријатнијим миомирисима цвећа и тамјана, много тога је подстицало на мир и размишљање о великом и предивном. Али како тад, тако је и данас за нас овај «парадни улаз», који је тако сугестивно уређен и украшен са свом раскошју и величанственошћу само позивница, само позив на подвиг, само призивање да се човек потруди, да пролије крв, да потроши своје неправедно стечено богатство ради онога што га чека тамо, на крају – после срећног завршетка подвижништва, после мукотрпног путовања по компликованом лавиринту испитивања, искушавања наше вере и љубави, наше самопожртвованости и одрицања од света овог. Ова свечано украшена сала с поучним сликама и вишезначним симболима, ово свечано, као неземаљско, најузвишеније појање, најслађи миомириси тамјана, који подсећају на рајски ваздух, радосна звоњава звона која се диже у ваздух - све ово је само одблесак неба на земљи, само одраз, само указивање на оно што је тамо – на крају пута – за оне који одлуче да иду до краја. Али ко од нас иде даље од овог парадног улаза? Ко улази на ова тајанствена врата и одлучује се да иде у дубину тамног ходника? А ако неко и уђе и осмели се да оде мало дубље ипак ће убрзо, уплашивши се мрака или хладног даха ветра, тајанствених шумова и усамљености, а највише због тога што га вуку пристрасности за оно што је остало позади и што треба већ заувек да буде сахрањено иза ових врата, пошто га нагриза некаква компликована туга и досада, као сетивши се да је заборавио да понесе још нешто што му је крајње потребно на путу, или да није стигао да се још од некога опрости пред одлазак на своје далеко путовање – жури назад. И ево, тако се и гурамо у овој «чекаоници», у парадном предворју, објашњавајући на различите начине своје кашњење због којег не крећемо на пут. Ретко ће неко ипак ући и ићи ће у овом полумраку само назирући негде далеко напред слабе одблеске пролаза, надахнут вером, укрепљен надом да ће стићи до онога чега овде на земљи нема и што човек не може ни да замисли. Али у нама већ нема оне одлучности, оне ватрености срца: ми најчешће и заувек остајемо у овом предсобљу разговарајући сад о овом сад о оном, пијемо чај, одмарамо се на балкончићима, дивимо се земаљском цвећу, земаљским баштама и са изразом великог znalца наводимо цитате из књига, које говоре о ономе што се дешава тамо – на крају, ако се отворе ево ова врата и крене тамо и иде дуго, дуго. Чак са чуђењем дижемо обрве и трудимо се да придамо лицу нарочито озбиљан израз кад читамо о оном свету, али убрзо опет заузимамо трому позу, безбрижан израз, зевамо и одједном причамо неку потпуно смешну причу, која нема никакве везе с оним због чега смо овде. Тако и живимо из дана у дан, из године у годину; чак и певамо о оном свету, читамо, молимо се, кадимо, сликамо иконе, трљамо црквене предмете до блеска – у принципу, радимо много тога да бисмо сачували сећање и знање о оном предивном свету, који је од нас одвојен овим дугим, уским ходником...

Где се налазимо?

Ава Доротеј пише: «Ми смо налик на људе, који су имајући намеру да иду у Свети град (Јерусалим) и изашавши из једног града неки прошли пет врста и

зауоставили се, други су прошли десет, трећи су прешли и пола пута, а четврти нису нимало прешли, већ изашавши из града, остају ван капија, у његовом смрадном предграђу. А од оних који се нађу на путу дешава се да неки пређу две врсте, и да се изгубивши враћају се или кад пређу две врсте напред, одлазе пет назад; а други су дошли до самог града, али су остали ван њега и нису ушли у град. Исто се дешава и с нама, јер су неки од нас оставили свет и ступили у манастир с намером да стекну добродетељи и једни су учинили доста и зауоставили се, други више, а трећи су обавили пола посла и стали; четврти нису ништа учинили, већ су мислећи да су изашли из света остали у светским страстима и у њиховом злосмрађу; пети чине мало доброг и опет то разарају; а неки разарају и више него што су учинили. А седми су, иако су и чинили добра дела, гајили гордост и понижавали ближњег и због тога нису ушли у град, већ пребивају ван њега. Дакле, ни ови нису остварили свој циљ, иако су дошли до саме градске капије, а зато и нису испунили своју намеру. Дакле, свако од нас је дужан да уочи где се налази, да ли је изашао из свог града, али се зауоставио ван капија у његовом смрадном предграђу или је прошао мало, или много, или је дошао до пола пута, или иде две врсте напред и две уназад; или је дошао до града, али није могао да уђе у њега.³³

А ми смо изашавши из града, сели код капије и с насладом миришемо смрад који допире из његових зидова. «Јерусалим» смо, чини се већ сасвим заборавили, заборавили смо и оно због чега смо изашли из овог злосмрадног града, не сећамо се куда смо намеравали да идемо. Можда бисмо и желели само мало свежег ваздуха и мирне сеоске простодушности, сеоско пространство и тишину и само смо варали себе и друге да излазимо из града да бисмо путовали у Јерусалим? Већ смо измислили: «Само живи у манастиру, само се не враћај у свет, само немој тешко да грешиш, живи овде некако – и то ти је доста, избећи ћеш пакао.» А понекад и овако: «Да, о блаженствима се не усуђујемо ни да мислимо: само да се не мучимо у паклу.» Али, све је то само самообмана, лажно смирење – у ствари, то је само страх од труда, од удаљавања од светског и страсног које нам се свиђа, страх пред далеким туђиновањем. Свети Златоуст каже: «Многи неразумни би желели само да се избеаве пакла, али ја сматрам да је много тежа казна од пакла да човек не буде у оној слави; и мислим да онај ко је се лишио не треба толико да тугује због паклених мука колико због лишавања небеског блага, јер је само то заиста најтежа казна.»³⁴

Мучење љубави

Одрицање Петра: *И обазревши се Господ погледа на Петра, и сјети се Петар ријечи Господње како му рече: Прије него што пијетао зајјева одрећи ћеш ме се трипут*³⁵ Петар је уз све своје замешатељство ово приметио: поглед Учитеља и Господа је продро у његово срце. Чинило се да поново чује судбоносно предсказање: *пре него што петао пропева, три пута ћеш Ме се одрећи...*³⁶

Зар ово није слика Страшног суда? Зар нас Христос неће тако погледати, с болом, с прекором, с кротошћу и уједно са жаљењем? И то је сав Суд! Како ће топао, најсветлији поглед, пун љубави и туге бити страشان, мучан за срце, које је издало ову љубав! Тада ће се душа сама одмах свега сетити – колико пута, где и када била издајица. Ето, то су «књиге судбине», ето и «свитака» са списковима грехова, ето и огња који пали, и прва који не спава, и хладноће тартарске...

³³ Преподобни ава Доротеј. Душекорисне поуке. Стр. 133-134.

³⁴ Светитељ Јован Златоуст. Т. 1 Први савети Теодору палом, М. 1991., стр. 17.

³⁵ Лк. 22, 61.

³⁶ Уп.: Лк. 22, 16.

«Кажем да они који се муче у паклу бивају рањавани бичем љубави! И како је горко и сурово ово мучење љубави! Јер они који су осетили да су погрешили против љубави трпе муку већу од сваког мучења које наводи на страх; туга, која погађа срце због греха против љубави је страшнија од сваке могуће казне... Ето дакле, по мом мишљењу паклено мучење је раскајање.»³⁷

Трикратно појање петла! Трикратно одрицање! Још није свануло, још увек се тек приближава крсни дан испитивања вере – Велики петак, још су само подсећања у освит на будући дан Страшног суда, на страшне догађаје, засад је још увек ноћ... Пред човечанством су још тешка искушења, саблазни антихристове, колико још треба да се испитује вера православна... А ми се грејући се поред ватре, ослабљујемо због топлоте превртљивог тренутног мира, нисмо се три, већ много пута одрекли Христа и даље се одричемо...

Дакле, после зова анђеоске трубе у освит осмог дана најсветије очи ће рећи немо – рећи ће кротко, тихо, тужно: «Одрекао си Ме се,» и одвратиће се од нас Божански лик. Ето, то је све! Али, који је суд страшнији од овог? Шта може да буде болније?

Душо, душо! Свега ћеш се тада сетити! Како нам кад губимо блиског човека пролази пред очима сећања срца све рђаво и горко што смо му некад рекли или учинили! Како пече, сече душу свака таква успомена, протеже се кроз срце, као нит с крутим чворићима, кида, мучи душу: «Зашто, зашто сам то говорио? Због чега сам то радио?» Ова питања као пијавица исисавају из срца сав живот, разједају мир, све добро, цепају на делове сву душевну грађу, само тело се суши, мучи се. И ово се дешава већ сад...

Треба се сећати, сећати погледа упућеног Петру. Не треба се плашити смрти, не треба се плашити пакла, већ оног кротког погледа који је упућен Петру!

Без страха

Сви ми као да желимо да волимо Господа, али стално некако «немамо времена» Сви ми желимо да се молимо Богу, али све време треба још нешто завршити. У ствари, тражимо доскочицу да бисмо побегли од молитве и другог труда који захтева самопожртвовање, јер је ово за нас најтежи посао. То је борба, то је распеће. А како нам је жао себе! Какво је данас већ нечувено јунаштво – разапети се у молитви, каква је то реткост! Зашто је данас молити се постало тако неиздрживо тешко? Јасно је због чега: овај свет је стари чаробњак, он се пажљиво, нетремице загледа у нашу душу, мами је хипнотичком силом, упорно вуче у своју паучину. Он види, осећа све танане нити које се вуку из нашег срца; све ове страсти и страстице, хтења, похоти, жеље, везаности, све оне паучинице, које су растегнуте до шапи паука; и ми се упадамо, све више се упетљавамо у његове чворове и везе. А паук набацује петљу по петљу, манипулише овим нитима, заобилази своје жртве, проверава да нису ослабиле везе, да ли се жртва још увек чило противи и опет набацује петље и чвориће. Под «хипнозом» света ми сами лагано идемо ка змијским устима. Непријатељ има велико искуство – окреће нас од Бога и од свега богоугодног. Како се устремити, где у себи пронаћи онај порив за скок што даље од драконове чељусти? Како да се човек сасвим не охлади, да не изгуби последње остатке трезвености, да се не препусти помрачењу, наркози хипнотичког уснућа које ослабљује, које опија, како да се не препусти милини греховне сласти – да одскочи од смртоносног уједа који се приближава? И како тврдоглаво, дрско и с влашћу наваљује ова хладноћа и ова животињска наслада, а после ње – лења равнодушност, издајничко ослабљивање и тупа окорелост свих

³⁷ Преподобни Исак Сирин. Подвижничке беседе, стр. 76.

осећања и мисли! Као да те хладна змија леденим загрљајима равномерно хвата у свој чврсти загрљај: ако из овог смртног загрљаја извучеш ногу – они већ обавијају руку, извучеш руку, загрљаји већ притискају крста, упорно се приближавају самом срцу: ето, ту је већ и чељуст с отровним зубима... И свуда унаоколо је све у овим страшним загрљајима, а да ли се ико и бори? Највероватније је да већ сви људи послушно, с очима стакластог погледа од чаробњачких сугестија очима у непрегледној гомили у огромну разјапљену чељуст. Ако се неко и освести, ако се тргне, повиче, гомила ће га самлети и повући за собом. Понекад говоримо добре, правилне речи, као да све схватамо, желимо да се ишчупамо, да побегнемо, али због нечега се ипак крећемо у истој овој гомили која покорно луња, и као и раније сами милимо у исту ову чељуст. И чак изгледа тако обично, тако познато, тако природно – да идемо, идемо и стропошгамо се у некакву таму која нас очекује, у коју падају сви они који иду испред нас. А наводно је изазовно, некако чудно, неприродно ишчупати се, потрчати с криком. Најстрашнија, најотровнија је хипноза целе гомиле, целог света, кад хиљаде и хиљаде људи спокојних лица пузе у провалију и још ти се мило осмехују, наводно је све добро и нема разлога за страх. Дакле, сви, сви: без икаквог страха, без крика, без позива у помоћ. И како јако треба да тугујемо због смрти која је све ближа, због Страшног суда, због тога што је све само трагедија око нас, што све ове гомиле гину, и гину страшно, ужасно, иду у пакао, сваког дана хиљаде хиљада људи иду у муку вечну. А шта ми радимо, стално се осмехујемо? Да ли овде тражимо мир и спокој?

Полуживот, полусмрт

Мислимо да ћемо се спасити «накако», «успут», «између осталог», као што обављамо мноштво других досадних, али потребних или корисних послова. Или, боље речено, сав свој црквени и хришћански живот доживљавамо као средство за извесно душевно умирење, односно, у суштини као неку «пилулу за спавање», која успављује досадног црквића – нашу немирну савест, али чешће како некакву плату или данак, које треба исплаћивати у одређеном року да би човек преостало време имао право на безбрижан живот. У прошлом веку је чак био опште прихваћен израз (кад се радило о посту, исповести и Причешћу): «испунити хришћанску дужност». Да ли је исповедити се, удостојити се Светог Причешћа дужност?! Био си гладан, умирао си од исцрпљености, сав си био у гнојним чиревима, позван си у царски дворцац, опрали су те, намазали ти ране балсамом, очистили твоју одећу, нахранили те, почастили вином, сам цар се бринуо за тебе и ти си изашавши рекао: «Отишао сам тамо да бих испунио своју дужност према цару, сад је моја савест мирна и мирне душе могу опет да ровем по сметлиштима и да се ваљам у блату.» Значи тако? Не, овакво «ценкање», овакве «нагодбе» с Богом представљају богохулство и светогрђе. Овакви «може бити-не мора да значи», «пријатељство за сваки случај», «осигурање за црни дан» могу да прођу свуда, у свим земаљским нагодбама, само не у области Љубави. Млакост је у сфери Љубави одвратна. Највероватније ће онај ко жудећи за тим да буде ватрено вољен, наишавши уместо ватрене љубави само на извесну млакост, уместо ватрених осећања – на хладну, практичну рачуницу, с болом и горчином, па чак и са гневом одбацити овакву «љубавчицу». Кад се радио о Љубави: све или ништа. *До ревности воли дух.*³⁸ Гост који је дошао без брачне одеће, који је истеран с пира у таму паклену,³⁹ је управо онај ко жели да се наслади за празничном трпезом, али не осећа, не схвата сву величанственост и светковину онога што се дешава. Он није дошао због тога да би се

³⁸ Уп.: Јак. 4, 5.

³⁹ В.: Мт. 22, 11-13.

ородио с онима који живе у кући, није дошао из љубави према кући, не због тога да би у њој постао радник, најамник или да би био усвојен, дошао је само да купи слатки колач за пет динара. И ми тако пролазимо!

...Недавно сам случајно наишао на једну песму «представника генерације педесетих». Генерација педесетих година је наравно, у њу уткала сву болесну, горду разочараност, али су ове речи, ако се изговарају са смирењем, са што је могуће мањим наглашавањем «ја» (боље би било да овог «ја» овде уопште нема) ипак лепе и блиске хришћанском духу:

Не желим полуистину,
Јадна, слепа објашњења;
Не желим полутајна,
Стремљења у срцу угашена.

Не желим полуверу,
Не желим полуциљ;
Нека се струне покидају –
Само да не звуче узалуд.

Не желим полуживот –
Јадан, бесциљан, послушан;
Не желим полусмрт –
Тешку, бојажљиву и загушљиву...

Ако се воли – нека буде заувек,
Ако се прихвата – онда је потпуно,
Тако да у пламену јарком
Срце победнички гори!

Наравно, ко може да каже ово у своје име? Ево је, гордости «педесетих»! Али, заиста, како сва ова «полу...» трују, како подривају, како паралишу сав наш живот! Само за целовитост је опет потребно самоодрицање, непошtedност према себи, подвиг. Пре свега у свему треба омрзнути управо ово своје «ја». Да не би било «полу» треба одсећи оно што човеку не дозвољава да дође до целовитости. Ево због чега хришћанство не може да постоји без подвижништва! Подвижништво значи одсећи оно што те везује, одузети од себе, лишити се нечега, нешто ишчупати, одбацити, удаљити од себе. То увек значи олакшати брод, бацајући с њега јако много, често чак и оно што изгледа врло потребно. То значи осиромашити: *ни торбу на пут, ни две одеће, ни обућу, ни штан*.⁴⁰ Јер управо «љубавчице» поткрадају нашу Љубав.

Пазите на себе...

Постоји вера као пламен, ватрена, жива, која и светли, и пали, и спаљује. А постоји вера која је као угљевље које тиња, која скоро не даје светлост, ни ватру, већ само малу топлоту. Монаштво је горење, то је пламен и сијање. А хришћанство у свету је углавном као угљевље које тиња. Али, данас и монаси и сви хришћани једва једвице још задржавају у себи топлоту ватре. Сви смо ми већ полумртви. Ко ће додати сувади,

⁴⁰ Уп.: Мт. 10, 10.

разгорети у нашим срцима пламен љубави према Богу? *Спаси мја, Господи, јако оскудје преподобниј, сујетнаја глагола кијждо ко искрењему својему.*⁴¹

Због неког разлога нам је досадно у хришћанству, спавамо тешким сном унинија, спутани смо лењошћу и ослабљеношћу. Можемо да будемо бодри и живахни за свет и за његове послове – за небеско смо ослабљени, тешки, незграпни и тупи; у цркви нам је стално некако тешко, незгодно, непријатно. Исто као што би се осећао неки прост човеку са села који је целог живота орао земљу и одједном се нашао у граду, па би одлучио да искуси живот грађана и зато купио карту и отишао на концерт где би неколико сати био принуђен да слуша неки оркестар који свира класичну музику. Сви унаоколо с пажњом слушају сваки звук, аплаудирају, изражавају одушевљење, сви су весели. А јадан прост човек не зна куд да се дене, чини му се да све време свирају исту страшно досадну, тугаљиву музику, сав се измучио и не зна како да се ишчупа из овог заробљеништва. Чека и не може да дочека крај свега овог, само што не плаче. Већ је претражио у сећању све своје газдинство: неколико пута је преорао и засадио башгу, помузао своје краве, «претресао» све комшије, а ови тамо све нешто «цигули-мигули» на својим гњаваторским виолинама.

Зар нисмо и ми такви данас? У храмовима се пева и чита најузвишенија поезија, све хришћанско учење, пуно најдубљих, најлепших слика, које људе води ка Самој Истини: служба, појање, иконе, сама лепота храмова неупоредиво превазилазе све световне уметности. Каква су јадна вулгарност, какав примитивизам и прах идеје, мисли и осећања које свет опева у својој поезији или на својим сценама и идеали лепоте које он слика или рекламира! А људи журе на ове концерте и изложбе, дају велике паре, чекају у реду да би доспели на њих и учествовали у хаотичном дар-мару неких звукова или боја које оваплоћују, избацују напоље нечију хистерију, наказно, патолошки болесно драње неке душе која је дубоко огрезла у грехове. И ово привлачи, забавља, стимулише, подстиче интересовање за живот?! У храму не знамо куд да се денемо, само што не паднемо у несвест од изнемоглости и од нестрпљивости да се што пре ишчупамо и побегнемо у весели вихор својих јадних, испразних послџа. Овде све ликује, зове у висину, према оној лепоти, која би се само могла пожелети, а ми, као домаће отежале патке, чак ниједним крилом не можемо да махнемо, већ само стењемо и прибијамо отежалу задњицу уз земљу. Није нам тешко само да летимо, него чак и да стојимо и у храму се прибијамо ближе уз неки зид. Ето, то је она, «апостасија»!⁴² Господ је упозоравао: *Пазите на себе, да не отежају ваиа срца услед преједања и препијања и брига овоземаљских.*⁴³ Али ми нисмо добро пазили на себе! Били смо неопрезни и залутали смо у мочвару, заглибили смо се у живо блато, нисмо показали усрдност и бригу за своју душу, нисмо уложили све напоре и искористили сва средства да бисмо се ишчупали из ове жабокрене, из ове трулежи која усисава, чак нас је и срамота да вичемо у помоћ из све снаге. Људски свет је као жаба коју је опчинила змија, сама лаганим корацима иде у разјапљену чељуст чудовишта, правећи глупе гримасе и чак хистерично «пратећи ово свирком». Он као да је отрован наркотичким гасом који успављује и сви људи постепено тону у сан, и чак се слатко протежу и осмехују у сну док су разбојници спремни да започну своју крваву пљачку и већ држе у рукама ножеве и цакове, а ми «слатко» спавамо!

⁴¹ Пс. 11, 2-3. На српском: Помагај, Господе, јер неста светијех, јер је мало вјернијех међу синовима човјечијим. Лаж говоре један другоме, уснама лажљивијем говоре из срца дволична. (Пс. 12, 2-3)

⁴² Апостасија (грч.) – одступање. Под апостасијом се по правилу подразумева одступање људи од Бога, посветовњачење, секуларизација црквене свести.

⁴³ Уп.: Лк. 21, 34.

Све је мртвије и мртвије у овом свету који умире. «Бледи коњаник на бледом коњу»⁴⁴ обавља свој «бледи» посао!...

Све је хладније

Ватра је врло згодна слика за описивање дејства благодати Божије у човеку: као што се ватра дотиче дрвета, загрева га, затим га распламсава и као да постаје једно са запаљеном материјом, тако је и с људским душама од додира и прожимања благодаћу. До распламсавања предмети као да се супростављају ватри, преграђују јој пут, али разгоревши се од жара пламена почињу да хране огањ, сами постају огањ и појачавају његово горење. Сами ови предмети, обузети огњеним жаром се већ не могу одвојити од пламена, него се претварају у једну целину с њим, као да се одбацивши све своје, препуштају јединственом процесу горења. Тако и људи, који су у своје душе примили огањ благодати Божије, поставши заједничари Божанства, постају с Њим као једна целина, блистају истим сјајем, и истовремено не губе ништа личносно, не престају да буду оно што јесу. Овако се злато или сребро, гвожђе или бронза, усијавајући се у ватри до црвене, до беле боје, испуњавају жаром и сјајем тако да већ сами изгледају као огањ, светлуцају, искре се, пале и спаљују све чега се дотакну, као да су сами већ само огањ; али извађени из ватре они остају исти тај метал. Тако ће и обожени човек бити као Бог иако ће остати човек. Огањ продире у материју, пали је, чини огњем само онда кад у њој налази нешто сродно себи и спремно да се запали, али прво исушује влажност и све што се супротставља горењу, што тежи ка хлађењу; све ово бежи од лица огња, и тек након удаљавања онога што му није сродно он загрева и пали материју.

Тако и благодат Духа на почетку припрема човека, чисти га од мудровања века овог, од плотских расположења и жеља, од све ове чулне «влаге», «влажности» похота, и тек после овога огањ благодати може да захвати човекову душу. Као што се ватра удаљава од предмета који се налазе у води, који су напојени влагом, тако се и благодат удаљава од оних који су огрезли у грех или у испразности света, у земаљске бригае, који су напојени влагом плотских похота, обременени помислима о доњем. Али као што се од врелог пламена ватре која гори све брзо сасушује и лако распламсава, тако се и око светог човека који гори благодатном љубављу према Богу, који је стекао огањ благодати Светог Духа убрзо многе људске душе загревају, суше од влажности страсти и на крају бивају запаљене од истим оним благодатним огњем, почињу да зраче топлоту и светлост, преносе искру другима који се налазе у близини. Тако су се много пута у историји човечанства које се спасава распламсавали поједини светилници – неки велики оци који као да су «пробијали прозор» из овог помраченог света у небеско пространство, и отуда се на њих изливао најјаркији сјај духовног Сунца. Од овог светилника се све унаоколо освећивало и разгоревало на дуги низ година; хиљаду запаљених душа се уносило ка небу кроз пут који би неки од њих пробио док хладноћа и влага света опет не би хладили, док опет не би застрли овај светли отвор. Тако понекад у ноћној олуји блештава муња удари у високо дрво у пољу, запали га и оно пламти и светли у ноћи, само се претвара у светлост, пали дрвеће и жбуње који се налазе у близини док киша и влага не одузму храну огњу.

Али како је промрзлом путнику тешко да распали ватру у шуми у влажно, јесење време, у периоду дугих суморних киша! Тако је и у наше грехољубиво, тврдовратно време тешко наћи срце слободно од влаге, способно за горење Божанском љубављу. Као што мокра дрва само тињају, само бивају опрљена по ивицама димећи се

⁴⁴ Уп.: Откр. 6, 8.

од приближавања ватре, не дајући ни светлост, ни топлоту, већ само гасећи огањ који им се приноси, тако и данас многе, многе душе не желе да пусте у себе топлоту која суши, да истерају из срца влажну хладноћу, да приме огањ који дарује живот, као да се у целом земаљском дому човечанства не види огањ, свуда је хладноћа, влага, промрзлост. Негде у тами, у неком удаљеном углу букне ватрица, запали се одједном угарак свеће – неко тамо покушава да запали пећ. Чује се како дува у угаљ који слабо тиња, затрпан сировим цепаницама, осећа се горак мирис дима, од којег се човеку врти у глави, али огња и топлоте и даље нема. Све је постало влажно, у целој кући једва да ће се наћи суви иверак.

И даље се не молимо

И даље се не молимо! Код нас манастир не почиње од молитве, него од спољашњег уређења, проширења, привлачења нових људи. Ми стално градимо, разграђујемо, уређујемо и стално чекамо да ћемо, ето, кад све средимо да буде удобно, кад окупимо братство, распоредимо све обавезе прекрстити руке на грудима и почети да се молимо. Али древне обитељи нису тако започињале: ишао је подвижник, тачније, бежао је од свега што га је одвлачило од молитве и осамљивања у Богу; нашао би на ненастањено место, које је погодно заборавању света, подизао крст и почињао да се моли одмах, правио је колибу и сав труд је усмеравао на борбу са својим страстима, загледао се у своје срце и молитвом је истеривао из њега све оно што је помрачавало сенком његов поглед усмерен ка небу. Ни на памет му није падало да окупља братство, да подиже око себе читав град, пун овоземаљских тричарија, узбуркан, забринут за различите земаљске потребе, које сваког дана рађају хиљаде и хиљаде компликованих задатака. То се већ догађало мимо његове жеље, чак и упркос његовом снажном супротстављању, кад се сакупљало духовно знање, молитвени напредак, кад се стицала благодат Светог Духа и ради многих – по знаку деснице Божије стекло би се братство које тражи спасење, реметило би блажену осамљеност подвижника; тада је манастир растао сам од себе, као што расте велико разгранато дрво из семена које је пало на земљу.

Дешавало се да манастир почне своје постојање одмах од малог братства, кад би се неколико душа које су тражиле спасење договарале да се осаме ради усредсређивања на духовно делање, али ни овде њихов циљ и тежња није било да се обавезно прошире, да израстају у велику «лавру». Монаху је по самом његовом духу природно да жели да остане у највећој осамљености, у најмањој вреви; значи није нормално желети повећање братства; а до повећања не долази на његову иницијативу, већ по уређењу судбина Божјих, којима монах не сме да се супроставља. А сад је обрнуто: свуда у манастирима монаси једва чекају да њихова обитељ почне да се шири и да се претвори у «монашку лавру». Манастири се једни пред другима хвале својим грађевинама, бројем братије, као да монах није онај ко је своје срце у целини предао Богу, већ онај ко уме да покорава и привлачи друга срца.

Али, да ли имамо право да зовемо, да громко позивамо многе да иду за нама? Да ли смо сами нешто већ достигли, да ли већ можемо нешто заиста духовно да поделимо с ближњим? Да ли знамо како треба живети монашки? Да ли смо већ кренули правим путем, да ли смо сигурни да идемо путем који непогрешиво води ка циљу који желимо? Да можда не лугамо још увек по непознатој шуми, да ли још тек прелазимо са стаза на стазу, једва не губећи наду да ћемо некада избити на пут који су оци прокрчили? Хоћемо ли позвати многе са многим балама да иду за нама, хоћемо ли громко обећавати брзо достизање циља, вишезначно куцкати пастирским жезлом – и водити, водити несрећне овчице које су нам се повериле по једва видним стазама, по

неким мрачним кланцима, непроходним мочварама? Ако су древни оци избегавали наставништво, крајње нерадо примали ученике, зар данас ми који смо потпуно изранављени, губави од главе до пете – да се не плашимо, да не будемо опрезни, да не бежимо од овакве одговорности? Откуд данас у онима који су колико јуче примили постриг таква ревност да окупљају братство, да граде монашке конаке за стотине браће? Да није због тога што под монаштвом схватају само свечано украшену параду, некакву представу у древним одежама, у тајанственој атмосфери? Све је уочљивија тенденција: људи и започињу, и уређују манастир као неку декорацију, као спољашње подражавање нечем древном, што одише старином. А главно делање – осамљивање душе у Богу – једва да неко схвата и помиње.

Уз такав приступ дух испразности, ковитлац земаљских брига не престаје. Гради се шири круг познанстава, ангажују се нови и нови помоћници, они са своје стране захтевају бригу и уређење, круг брига се шири, ово доводи до нових познанстава и тако то траје док се у братству не изгуби чак и сећање на духовно делање. Наравно, овакав живот не може да задовољи ниједну душу, зато ће браћа и одлазити, на њихово место ће долазити нови људи, преварени спољашњом живописношћу манастира, сами настојатељи ће се често мењати, јер ће им бити досадно да стално граде исти објекат. Јасно је: чим у темељ обитељи није постављен молитвени камен, не може бити ни чувања осећања, унутрашњег, духовног рада; основна «монашка култура» се не прима у оваквој заједници, туђа јој је. Ако се не моли човек неће почети да пажљиво прати своје срце, најтананије покрете душе; неће научити да избегава сујету, брбљивост, шале, ослабљивање, неће се бавити чишћењем свог срца! А ако нема овога нема ничега! Душа не чисти, срце се не исцељује и премда нема спољашњих, вапијућих грехова, унутра све гњили, буђа, трули. Овакав «манастирски» живот неће донети добре плодове. На основу тога постепено учимо кротости и смирењу може судити како ствари стоје код нас? Не! Не учимо се. Сад већ док Господ не посети човека неком великом невољом, док не буде допуштено да искуси или тешку болест, или пад, или другу напаст, нико и не покушава озбиљно да се замисли о својој души и тек у несрећи почиње мало да се смирава. Тако и бива: нема манастира и само невоље, туге, напасти и искушења могу да замене оно што су раније давале манастирске зидине, чему је учио манастирски живот.

Шта ћемо понети са собом?

Без подвига нема живота, нема подвига без хришћанства, без подвига нема хришћанства, тим пре није могуће монаштво! Јер увек кад се питање тиче љубави, тик уз њу стоји саблазан да човек заволи мање уместо већег, значи, потребна је борба, одсецање, «мржња» према мањем ради свецелог посвећивања својих осећања већем. Никад се трагање за Богом, највишом Љубављу, тим пре у монаштву, не сме заменити мирним животом у башти с шољицом чаја после тихе јутарње молитве, полулежећом позом дремања у удобној фотели с духовном књигом у рукама или мирним бављењем баштом с Исусовом молитвом на уснама... Монаштво није један од облика «пацифизма», није «миротворство», није «психотерапија», није «тих», «миран», «невин» боравак у природи «љубитеља тишине и спокоја» како се то многим нашим савременицима чини. Не, то је обавезно битка, изазивање у бој страшне непријатељске силе, озлојеђене против Бога и човека, заувек непомирљиве, која сваког трена смишља пакост. Али ова злобна, непријатељска сила се углавном гнезди у нашим срцима, овде гради своје тврђаве и бусије, одавде војује против наше љубави. Дакле, треба улагати напор: ово покидати, оно сломити, ово ишчупати, одузети себи, причинити себи велику бол; све што досађује одбацити што даље од себе, једно изгубити, друго стећи,

опет се одређи ради већег, наћи негде прљаву флеку и опет спаљивати, одбацивати, сваког дана се разочаравати и почињати опет и опет све из почетка, вапијући: *«Господи, Боже мој, ашче и ничтоже благо сотворих пред Тобоју, но дажд ми по благодати Твојеј положити начало благоје.»*⁴⁵ Монаштво не значи грејати се поред топле пећице у удобној келијици, бацајући суве цепанице у ложиште, већ «додавати ватру на ватру» у свом срцу (свети Јован Лествичник) и бежати, «не осврћући се на оне који заостају», како би се сачувао овај огањ срдачни, како му се не би допустило да се охлади од хладног даха душа које спавају. Ово није непоколебљивост стабилне куће, која је чврсто опремљена магацинима с резервом дрва и намирница, већ пре ће бити – пловидба у бурном мору у крчком чамчићу, с браћом или сам: час ледени таласи запљускују преко ивица брода, прете да ће преврнути чамац, потопити га у црној, безданој пучини; час врелина, жеђ, страх да човек никад неће наћи обалу, неизвесност, напуштеност; час сусрет с ајкулама, лутање по звездама, а понекад и у потпуној тами.

А ми још увек тражимо спокој, чекамо га, мислимо да ћемо рукама, речима, гестовима направити жалосни пролазни спокој и у њега се уздамо! Као да чврсто подигнуте (с архитектонским укусом) зидине, раскошни прозорски рамови, равно поплочавање камењем дворишта и стазице, негована башта и нађубрени повртњак могу да нам дарују мирно расположење, да створе повољну климу за духовни живот! Наравно, *кад тече богатство* не треба *прилепљивати за њега срце*,⁴⁶ тада ни спољашњи мир неће ометати духовне подвиге. Међутим, данас већина монаха управо појачано «лепи срце» за то да би у њихове руке «текло богатство», замишљајући да је лепо уређен спољашњи свет неопходан услов за манастирски живот.

Дакле, показује се да је манастир само спољашњи покров, «тврђава» у којој човек може да поседи, да се одмори, да се избави од напетости и умора. Али даље не идемо – седимо засад као под покровом некаквог чврстог шатора, који нас штити од сваке непогоде; али ако нам неко одузме сав овај манастирски покров остаћемо празних руку, још немоћнији, ненаоружанији него што смо били пре манастира, у апсолутном унијију, незаштићени, ослабљени! И никако не верујем да ће нас овај «шатор» дуго покривати. У сваком трену за нас може да се открије поприште туђиновања и лутања, као што се то догодило монасима почетком XX века. Шта ћемо тада понети са собом из обитељи? Цитате из светих отаца? Носталгију за манастирском викендицом? Сећање на манастирске догађаје? На шта ћемо се ослањати? Каква «крила» ће нас тада подићи над светском испразношћу, над мочварарама и живим блатом? О томе већ сад треба чешће размишљати!

Туђа песма

Свако место, укључујући и сваку монашку обитељ, има свој посебан, непоновљив дух, некакву «атмосферу» у свему, нешто као специфичан мирис или тон, свој сопствени ритам живота, одређени «стил», све има својеврстан печат. Ово се ствара од многих момената, нијанси, које и пажљив поглед једва може да ухвати, многоме даје своју нијансу и најчешће се формира приликом самог оснивања или обнављања манастирског живота. Као што тканина чува нијансу боје у коју је првобитно била офарбана, уз сва накнадна бељења и префарбавања, тако и монах, по речима отаца, а тим пре монашка заједница чувају одјеке и ехо првобитно задатог тона и ритма, односно духовне атмосфере и правца који су прихваћени приликом њеног уређења. И ова првобитна нијанса придаје свој карактер свему, ма шта да се уређује и

⁴⁵ Вечерње молитве. Молитва 7., светог Јована Златоуста. «Господе, Боже мој, ако и ништа добро нисам учинио пред Тобом, дај ми по благодати Твојој да положим добар почетак.»

⁴⁶ Уп.: Пс. 61, 11.

мења у поретку општежителног живота овог манастира: ма колико човек да се труди, ипак у извесном степену увек остаје под притиском и утицајем овог даха. Као што на почетку песме задати тон неизбежно одређује звучање целе песме, тако је и овде. И овде неухватљиво за разум, али потпуно јасно за слух душе – стално звучи нека мелодија. Слично се дешава и у градским парковима у којима шета народ, кад се на свим алејама и у свим булеварима чује иста музика која својим расположењем све потчињава себи. Само се чини да грађани иду слободно, да говоре слободно и да о нечему размишљају не подлежући утицају овог ритма, не, све је испуњено овом музиком, све зависи од ње, свуда она инсистира на свом, свему задаје свој тон, своје устројство и свој поглед на живот: сви као да неприметно играју како она свира и плешу у њеном ритму. И онај ко покуша да се не потчињава овом расположењу, да поремети задати ритам, одмах осећа неку невидљиву, али чврсту препреку, све јачи притисак. Он осећа неку «непријатност» која му је самом нејасна, неугодност као да уноси дисхармонију у општи склад, постаје некако туђ елемент, који је ступио у невидљиво непријатељство са свим што га окружује. Ово се дешава и у духовно уређеним обитељима с онима који теже ка ослабљивању и егоизму; тако се дешава и у духовно неуспелим обитељима с онима који теже ка истински духовном животу, који с ревношћу траже спасење.

Управо зато манастир треба да се уређује путем строгог одабира браће уз помоћ провере духовног слуха. Браћа треба да се «увежбају», да се «сроде», да наштимују слух на јединствену «музику», да изабери јединствен ритам и да чувају усклађеност. Међутим, главно је да на почетку буде изабран правилан приступ духовном животу, а животни ритам бодар и здрав. Иначе ће приликом неумећа да се изабере правилан штимунг или приликом непотчињавања здравом ритму живота у обитељи обавезно наступити несклад, неслога и на крају раздор.

Али, ето несреће! Данас све чешће у нашим обитељима већ приликом самог њиховог устројства (по правилу на «пустом месту», односно иако је то на древним манастирским рушевинама, али то бива уз потпуно одсуство наследности духовног искуства од ранијих генерација монаштва, уз сопствену представу о путевима и специфичностима монашког живота), од самог почетка се задаје веома чудан «запевак», болестан и далек од истине, неки крајње фалш «тон» и неки нервозан ритам. Често сва ова «музика» подсећа на меланхоличан цез који ослабљује и истовремено наслађује страсне струне душе: који час успављује, час је то неочекивано ударање најоштријих звукова који буде страсти, час је чамотан, час у безумном кикоту. Ова чудна «мелодија» опија, као да «коси ноге», парализује вољу и истовремено изазива некакву еуфорију, неку чудну игру расположења. Уместо да се сузбија и побеђује своје индивидуално, да се бежи од глуматања и сопствених измишљотина, људи насупрот томе, почињу да истичу своје настраности и необичности, поново покушавају да играју улогу занимљивог, оригиналног и несвакидашњег човека. Братство више не подсећа на људе који су се одрекли себе и траже само Божије, већ на «боемску скупину» која и бива у разноразним салонима ликовних уметника или глумаца, где се сви кривеље и из све снаге покушавају да изгледају што је могуће оригиналније и «ишчашеније». И често човек неискусан у распознавању православног миљеа, доживљава ову чудну «лакрдјашку», «вашарску» атмосферу, ову «поетску» распојасану настројеност као дух истинског хришћанства и чак као непосредност и простодушност који су својствени правом монаштву.

Али, не и не! Ово ни из далека није права простодушност и искреност! Бити простодушан, бити оно што јеси, скинути све лажне маске и образине са свог старог човека уопште не значи «распојасати се» и исказати се у свој својој «самосвојности-ругоби»; обрнуто, што јаче се уздржавати, стављати узду на многа своја дејства, на

речи и поступке, на сваки начин забрањивати себи било какво самоизражавање и понашање које скреће пажњу на себе. Међутим, овај дух је као дрога, као дим од наркотика који лебди у ваздуху. Чим човек уђе у ову атмосферу, он одмах осећа ослабљеност, у главу му удара некакав топли, слатки талас «обесности», одмах га опија, чини размаженим, заглупљује. То је исти онај «дух дрскости» о којем се говори у књизи аве Доротеја и за који се каже да је попут јаког врелог ветра, који квари сваки плод на дрвећу и да је дрскост мајка свих страсти, он истерује побожност, истерује страх Божји и рађа немар.⁴⁷ Али управо он је дух света, стил живота, који је изабрало и заволело пало човечанство, то је онај врели, отровни дах распаљен похоћу, смртоносни пламен, који излази из чељусту дракона – света који је одбацио свог Творца, који се клања ђаволу, који игра онако као он «свира».

Али, ако желимо да се спасимо, пре свега треба да се успротивимо овој погубној «песми сирена», која ослабљује и опија. Потребни су потпуно други звуци, «ратни бубањ» – трезвена, храбра, смирена «песма отаца». Ову музику треба чути, треба је осетити, њоме се охрабрити, уз њене звуке живети и ратовати, ње се држати. А од оне, сладуњаве, пијане – бежати као од змије отровнице.

Сложена «простота»

«Старцу Леониду се није свиђало како се у једном писму изразио, *ученог стила политика и душевног човечанства уметничка комуникација*. “Децо! По што си купио, по то и продаји,” говорио је својим ученицима учећи их да се држе простог, отвореног, неусиљеног општења, у којем не би било ништа лицемерно или скривено.

“Кад би био простосрдачан као апостол,” рекао је једном свом блиском ученику, “кад не би крио своје људске недостатке, кад се не би претварао да у теби постоји нарочита побожност, ишао би без лицемерја, - овај пут је најближи ка спасењу и привлачи благодат Божију. Искреност, непоквареност, отвореност душе, - ево шта је пријатно Господу Који је смиреног срца. *Ако не будете као деца нећете ући у Царство Божије.*”⁴⁸»⁴⁹

Да, како нам недостаје ова једноставност која јесте хоћење пред Богом, а не пред људима! Али ни ова простота није тако проста! Она се не стиче просто и лако, не стиче се без подвига и борбе са собом. Не треба мислити да је довољно да човек само пожели, и већ је постао тако простодушан. Јер то није поза, није само спољашњи манир понашања, није разуданост и фамилијарност, није само неуљудна слобода општења с људима, већ истинско пошпење, презирање људске славе, «мржња према својој души у овом свету»! Оваква простодушност може да стоји само на чврстом темељу самоодрицања, истинског «погубљења своје душе» у овом свету ради «њеног стицања» у Царству Небеском, на месту, очишћеном од испољавања гордости, тек после озбиљних хватања у коштац са својим егоизмом и задовољством собом. А како се наивно и неозбиљно данас многи баве само спољашњом привлачношћу оне простоте и непосредности који нам се тако свиђају код светих отаца, којима се одушевљавамо. Имајући унутрашњи отпор, одвратност према распрострањеном лажном богомољству, лицемерју, извештачености и ласкавом претварању, којима свако од нас бива тесно окружен са свих страна у свету, многи савремени, нарочито млади људи заузимају позу распуштености и изазовне бомбастичности, желећи да некако изразе своју одвратност према свој овој ругоби. Ово је прилично карактеристично расположење за многе

⁴⁷ Преподобни ава Доротеј. Душекорисне поуке. стр. 69.

⁴⁸ Уп.: Мт. 18, 3.

⁴⁹ Житије оптинског старца јеромонаха Леонида (у схими Лава). Свето-Ваведењска Оптина Пустиња, 1994.г., стр. 85.

савремене младе људе. У ствари, они су само променили позу настављајући да исто тако буду лицемерни, да лажу, угађају човеку, приказујући се онаквима какви у ствари уопште нису. Ни то није све, у овом позерству има још више лажи и претварања.

Тако често и ми прочитавши код светих отаца о простоти и искрености, не схвативши чак да нам ова простота није толико блиска по духу, да још нам уопште није својствена, да нам није сродна и да је нисмо заслужили, журимо да јој подражавамо спољашње, као да она у нама већ постоји. Тако неки у манастиру играју јефтину «представу» штетну по душу. Они на извештан начин почињу да се праве «јуродиви» једни пред другима наводно кријући своја духовна делања, која уопште још ни немају. Труде се да нипошто не изразе своју побожност и покајање, који баш у прво време захтевају спољашње испољавање, без којих душа почетника уопште не може да се загреје. Они почињу да праве разне слободне, а понекад и саблажњиве испаде, наводно ради «поштења» и «искрености»: да говоре дрско, да откривају своју унутрашњу нечистоту и разглашавају своје страсти и греховне жеље пред браћом. Они чак ни не примећују да им уопште није ташко да се понашају тако, да за ову распуштеност уопште није потребно да савладају у себи нешто болесно, да смире таштину. Притом је карактеристично да ови људи уопште нису тако «прости» и «искрени» кад се исповедају и нарочито кад им духовник указује на неки њихов мали грех почиње тако ватрено самооправдање, управо овде се труде да сакрију много свога!

Овде постоји још једна покварена страна: испоставља се да данас само наше поштовање и свештени страх пред хришћанским добродетељима уопште нису онакви каквима су се одликовали хришћани у ранијим временима. Чак и у манастиру међу браћом се неко тајно поштовање и предност не дају ономе ко је смирен, послушан и ко је сачувао себе у телесној чистоти, већ онима који су раније били «небојше», «свашта радили» и сад су још ватрени и умеју да се заступе за себе. Чак и у обитељи су модерне особине које се цене у свету, под притиском истог духа света оне више не изгледају као гадост и немоћ, већ једнако изазивају тајно признање, тако да се често почетници (а понекад и они који су поприлично времена провели у манастиру) не стиде да испољавају своје страсне наклоности, већ управо да изгледају тихи и кротки, послушни и као људи који не могу да се заступе за себе.

Дакле, у овој слободи и разузданости се не крију простота и искреност, већ обрнуто – жеља да се одигра одређена улога и да се заслужи извесно признање, овде је такође присутно позерство и шпекулација. И основа за овакво понашање је иста она гордост. Управо пре свега је потребан напор да би човек у себи савладао сваку претерану слободу, дрскост и слободно опхођење, да се из све снаге труди да буде заиста послушан, тих и кротак. Али једно је ако се човек «труди да буде», а друго је ако се прави да је већ такав! Треба испољити «златну средину» између онога што треба испуњавати спољашње и онога што човека може да не чини упадљивим. Треба се плашити, како нарочитог истицања, тако и ослабљивања због одсуства спољашњих дејстава, неодвојивих од унутрашњег делања.

Управо се категорички забрањује да се другој браћи у манастиру говори о својим борбама и страстима, о својим греховним везама у свету и о својим падовима. Сав труд почетника је усмерен на то да своје страсти и греховне пориве макар не исказује споља, да не дозволи браћи да примете, да не изрази речју и делом оно болесно врење и клокотање које се одвија у нашој махнитој души и захтева да изађе напоље. Прва фаза борбе се одвија управо на овом нивоу – не дозволити страсти да се испоји делом и речју. Неки почетник је једном упитао: «Оче, посаветујте ме како да кријем своје добродетељи?» Одговорио сам му: «Хајде да почнемо од тога да учимо како да кријемо своје страсти и грехове од ближњих да их не бисмо саблажњавали и заражавали својим болестима.»

Огањ који се гаси

Манастирски живот верно илуструје слика ватре која се пали у пећи. И обитељ је својеврсна пећ у којој треба да буде запаљен огањ вере и љубави према Господу. Браћа и њихове душе су дрва која доспевајући у ову пећ треба да се запале, да се преобразе из грубог и неугледног, умртвљеног и плотског стања у светлост, у жар, у светлећи пламен, морају својим сјајем и пламеном да пале друге душе које долазе у додир с њима и тако пећ треба сложено и весело да пуцкета од жарке ватре, да загреје све унаоколо. И како брзо и весело бивају захваћена пламеном дрва у пећи кад је она већ добро загрејана и пуна јарко црвеног искрицавог угљевља! Чак и сирова дрва моментално одбацују своју влажност, одједном се суше и почињу да горе, претварајући се у светлост и топлоту. А све што није способно да гори, све што је туђе светлости и ватри лети напоље, односећи своје црнило у даљину гоњено благодаћу Божијом. Али, хајде покушај да запалиш хладну, ледену пећ у влажно, мразно време, и то још сировим, тешким дрвима. Прозеблим рукама покушаваш да ставиш што је могуће мање иверје, скидаш кору с мокрих цепаница, заливаш их дизелом – све ово гори, а цепанице само шиште, диме се, мало-помало као да почињу да горе, али се убрзо гасе и само тињају испуњавајући келију отровним димом. Понекад се човек намучи кад дође с пута уморан, али се не огреје.

Међутим, ево савета: ако су ти дрва сирова, боље је да их оставиш у страну и неко време немој уопште да их дираш. Пажљиво потражи макар мало сувих цепаница, исцепај их да буду што тање и од њих почни да палиш ватру. И тек кад се већ добро распламса и кад се појави јарко црвено угљевље, можеш опрезно да убациш једну-две сирове цепанице. Међутим, буди опрезан: немој случајно да ставиш неку цепаницу вишка да сирова дрва не би својом влагом угушила пламен у пећи... Светољупци, смешљивци, веселјаци, брбљивци, љубитељи окупљања на шољици чаја и дискусија, истраживачи туђих судбина и сакупљачи манастирских сплетки и скандала – све су то «сирови» људи, расејани, хладни у вери, којима је све духовно досадно, који су лицем увек окренути према свету, према гомили, према људским гласинама. Ако се испостави да оваквих у обитељи има макар мало више него што је дозвољено или ако дођу у њу пре времена кад се још није формирао манастирски дух и кад се није подигао пламен, убрзо ће се угасити и последња искра у пећи! Без икавог резултата ћеш палити «огњиво», траћити «црквене речи» и «звонке позиве», певати «на све мелодије» до промуклости, час молити, час плашити, изгубићеш све своје «ватрене» резерве, сам ћеш се сав надимити, у пепео ћеш претворити сву своју ревност а они ће само почети да тињају, пустиће мало дима, поцрнети и угасити се. И још ће ово своје црнило од дима вероватно сматрати самим својим монаштвом. А затим више ни суво иверје неће поправити положај, јер ће пећ бити набијена сировим цепаницама. Онда опет почни све од почетка – распаљуј пећ...

Сви се ми упињемо да запалимо ватрицу и да се згрејемо у ово страшно сирово време. Још ништа нисмо остварили, сами зебемо и само из далека може изгледати да у шуми гори ватра. У ствари, све је ово само огњиво, само звецкање шибица и мучно раздувавање пламена – још нема никакве топлоте. Међутим, већ са свих страна дотрчавају озебли путници у нади да ће загрејати озебле кости. Али нема ватре, драги, засад нема, а не знамо хоће ли је и бити. За себе нисмо сигурни хоћемо ли преживети... Пустите, пустите нас засад да се помучимо на својој ватри...

«Град» који «не може да се сакрије», јер то не жели

Мислим да је наш главни непријатељ у манастиру, и уопште савремени непријатељ монаштва – дух унинија и ослабљености. Ако данас монах не скреће у душевно, лажно расположење бурне делатности, не бива обузет «јуначким» поривима да «просвећује свет» око себе и да «спасава погинуле», или да ради просто нешто «такво», «занимљиво» да би га други видели и да би се подигла бука у друштву, он најчешће пада у другу крајност – у тешку меланхолију, апатију према свему, некакву закованост и безосећајност. Човек је наводно на добром путу – бежи од свега лажног, чува се лажних стимуланса за делање добра, чува се дела која се раде да би се човек «показивао» и лицемерне ревности, лажне љубави и опасних веза... Међутим, често остаје и без правилних стимуланса за подвижништво и бодро корачање ка високом циљу. Зашто је тако? Како да човек одрекавши се лицемерја не остане да тавори у пасивности? Чиме треба да се одржава наша будност?

Несрећа је што су многи то приметили и подстичу разноврсне лажне стимулансе како међу монасима, тако и међу мирјанима – само да не заспу и да не изгубе интересовање за црквени живот. Међутим, чини ми се да је боље «спавати» него тако «бити будан». Јасно је да је узрок у нашем крајњем маловерју! Сви ми умом верујемо и чак умемо красноречиво да наговарамо ближње да верују и да живе црквено. Међутим, чим ствар дође до срца тамо наилазимо на такву тугу, на тако густу, непокретну масу као густу, растегљиви лепак, да не можемо да учинимо ниједан одлучан покрет, све је као у кошмарном сну кад човек сања да жели да побегне од опасности која долази, али га ни руке, ни ноге не слушају и не покрећу се као да су се одузеле. Ум је лаган и хитар, просто заузима нове позиције, спреман је да са «новог звоника» на нов начин разгледа околину, да свему даје нову оцену и ново тумачење. Али осећања срца, која се тешко подвргавају дресирању, подивљала и размажена на слободи, као шумске звери лутају по забаченим путевима, само се дивље осврћу на онога ко их позива, ко их мами парчетом хлеба. Кад монах не даје храну својим страстима и не дозвољава себи да кити страсне замке маскама добродетелних порива, он често осећа у себи нешто као парализу свих душевних снага: крв је хладна, срце једва да куца, сав ум је у прошлости... Али, нека, нека! Тако је ипак ближе истини – уз сву ову тромост и сањивост, него уз бодро и напрасито «играње манастира».

Свет овај... То нису само наше људске страсти, очигледне и греховне. То је још много онога што изгледа потпуно невино, па чак и похвално, јако много онога што тако чврсто чини наш уобичајени људски живот и без чега је он готово скоро незамислив. Али и у овоме што је најтеже по душу, што краде тако драгоцену и неопходно постоји и оно што је «једино потребно». И да се душа не би досађивала у духовном, ох како јој много тога душевног треба забранити! А ово је дуг и болан процес.

Све чешће видимо да се у нашим условима – управо овде и сад код нас – општежитељно братство с великим бројем монаха већ не оправдава. Атмосфера манастира у којем се окупља више од четири-пет људи тешко да може строго да се контролише. Иако братство од десет-петнаест људи и може у извесном смислу да пружи добру школу новопридошлицы, ономе ко заиста жели да се бави собом, после одређеног тренутка у њему постаје веома тешко. Да би данас у оваквој скупини постојао јединствен дух и макар неки поредак, уз нашу крајњу душевну растројеност, потребан је веома искусан, mudar, и што је главно храбар, разуман наставник пун љубави. Ни то није довољно, у средини заиста треба да постоји поверење и поштовање према њему. Иначе ће манастир све време представљати неку безобличну, расплинуту «измаглицу» која ће се као облак који носи ветар, час подизати, час ће из ње падати киша, час ће расејавати и цепати се на праменове.

Осим тога, у савременом свету који је до краја усијан и напет чак се и манастир са осредњим бројем браће налази у епицентру догађаја. Ако град, који *стоји на врху горе не може да се сакрије*,⁵⁰ данас рушевине града, чак и у подножју планине постају још привлачније за многе мирјане којима је страшно досадно. Упадљив манастир постаје мета туристичких навала, мамац за мноштво радозналих људи који болују од различитих духовних и душевних болести. Свима је досадно, сви имају «проблеме», све желе да успут завире и у овај непознати кутак, да нема тамо нешто занимљиво или ново. Неки с манастиром започињу «напету романсу» коју су сами измислили или овде траже оне прозорљиве старце о којима су много пута читали и маштали. А шта да раде сироти монаси? И ако схватају да је све то нека ружна грешка немају мира од различитих чудних посетилаца и случајних познанстава. И то није мали задатак – разабрати се са свима онима који долазе, не увредити их, а истовремено не оптеретити манастир сувишним везама. Међутим, невоља је у томе што многи монаси данас не примећују да је све то само «искушење» и да се треба бранити од ове најезде свим силама. Уместо тога почињу да мисле да је неко њихово посебно призвање да «духовно руководе» свима онима који уђу на манастирску капију. Многи чак мисле да пошто живимо у овакво духовно јадно време и пошто нема ничег монашког у нама, ово делање треба заменити «служењем ближњем», под којим се подразумева проповедање хришћанске вере свим пролазницима и на све стране.

Али то је невоља над невољама! Шта ми можемо и имамо право да проповедамо, кад нисмо чак ни почели да се загледамо у своје душе и чак још ни не подозревамо какве тамо звери и чудовишта обитавају? Дакле, манастир уочљив по броју браће који стоји и на уочљивом месту (*покрај пута*⁵¹) неизбежно и брзо постаје обична парохија, а браћа, клир који стално борави у близини храма, који се састоји од «нежења». Ето, и добија се парохијски храм у природи с хотелом и службеницима који опслужују госте. Овакав манастир је стална мета различитих стрела-саблазни. Мост на подизање који води у ову тврђаву је увек спуштен, капије су увек широм отворене, двориште је увек пролазно, умови и срца монаха су увек усмерени на спољашње, уши и очи су уморни од рада. У души је промаја, као у собама с широм овореним вратима и разбијеним прозорима иако у њој гори пећ. Главни, основни принцип је – изгубити се, сакрити се, удаљити се од прича, од чега је монаштво и почињало, од чега је добило и своје порекло, и свој назив, и свој смисао – овај принцип управо данас као да се одбацује, не чува се, чак се и ружи и сматра се да не одговара савременом животу.

Међутим, шта представља сама чињеница да монаси отварају манастир за безбројне ходочаснике и омогућавају им да живе у обитељи и гостују у њој сви они који то пожелеле? Зашто треба да мислим да је за некога корисно да живи с нашим братством и да нас гледа? Значи, сигуран сам да ћу пред њима демонстрирати узоран врлински живот достојан подражавања? Позивам онога ко жели да се код нас поучи истинском хришћанству? Сматрам себе обрасцем пристojности и снисходљиво дозвољавам другима да се диве мојим манирима? Али свети оци су свако дело, сваки подвиг који монах учини, ако га је он већ разгласио сматрали мрскошћу, а не добром. Једну од дозвола монаху – да оде из свог манастира – по правилу старци су давали у случају кад су се у манастиру школовала деца мирјана да монах не би имао неизбежну нужност да постане изложен погледима са стране и да све своје монашко делање открије пред туђима. Како је важно што је ова дозвола да човек оде из манастира једна од три за које се једино и даје упутство у монашким правилима! А ми немајући ни најмање монашко делање, радо откривамо улазе свима онима који желе да баце поглед

⁵⁰ Уп.: Мт. 5, 14.

⁵¹ Уп.: Мт. 13, 4.

на нас, да нас фотографишу, да нас уходе. И истина је да немамо шта добро да кријемо и да се углавном сва борба одвија за то да човек крије рђаво и непривлачно.

Монаху који жели да се сакрије од «окова људских» мирјани понекад ласкају. *Не може да се сакрије град кад стоји на врху планине.* Заиста, наше савремене обитељи постају налик на бучне градове по стилу живота и не само да не могу већ ни не покушавају да се сакрију, чак ни ако се налазе у подножју планине. А Спаситељ говорећи о *ономе ко стоји на врху планине* има у виду онога ко је стекао посебне дарове Божанске благодати, ко је узвишен и обogaћен овим даровима, што и изражавају метафоре «града» и «планине». Али ми и бежимо у обитељи зато што гинемо у огњу светских саблазни, што су нам душе ниске, «приземљене», што гмижемо по земљи, мигољимо се у праху, што смо ништи и убоги. Тек смо дошли до тога да се освестимо, као мамурни пијанац, да подигнемо главу и удахнемо чист ваздух. Кад смо већ стигли да постанемо «град», да се попнемо «на врх горе»?

Дакле, сваки човек који данас долази у манастир да би ту остао, не долази сам: за њим долазе читаве гомиле разних дроњака. И сав овај баласт треба поткресати, подсећи, поизбацивати. А да ли ће он то да ради? А да ли ће хтети? А да ли ће га томе научити? А ако неко и почне да учи (иако је ово велика реткост!), он ће се још како тући за ове своје дроњке! И ко ће хтети да ступи у ово парничење с њим? Али, један-двојица оваквих у обитељи и манастир већ није манастир, него свет, обичан људски хаос, хаотична бујица речи, послова, будалаштина и раздора.

Узимати-давати...

Код епископа Теофана се у једном писму каже: «Код старца пише: док имаш жељу да дајеш и узимаш, немој чекати мир. Ова фраза: «давати и узимати» обухвата све, односе сваке врсте с другима. То се не може достићи одмах, али почетак треба положити истог часа.»

Како управо ово «узимати-давати», «давати-узимати» разара наш данашњи манастирски живот! Све нешто чекамо, стално нам је нешто «неопходно». Оно треба неко да нам донесе, а ово треба предати. «Предајте му, молим вас, да он узме то и да том и том, а он нека узме тамо и нека преда овоме...» - и тако у бескрај! Непрекидно врћење некакве земаљске старудије и будалаштина око нас. А ове бриге за монаха уопште нису беззелене! Све ово у сваком случају одузима пажњу и време, у извесној мери обузима и мисли и осећања. Срце више није слободно. Од њега се протежу, нека су и најтананије, али ипак везе, нити, иза сваке ове ситнице; хотимично или нехотице оно луга тамо-амо за овом старудијом која се врти (то се «благом» не може назвати). Протежу се за сваком оваквом ситницом уске стазице у свет, према људима, душа иде по њима и већ никако не може да се сакрије у својој келији, да се сабере у свом «монокорачању» према Богу, у монашву јој постаје тесно. Пресеци ове нити-стазице и одмах ћеш постати необично слободан, осамљен чак и у бучној и многољудној обитељи, одмах ће те окружити нека пустиња, сама ће ти доћи, нећеш морати да трчиш за њом далеко у планину. Не очекуј ништа ни од кога, ништа не обећавај другима: *зна Отац Небески, шта нам је потребно, пре него што Га замолимо за то.*⁵² Сабери сав свој живот у једну тачку «фокусирај» зрак пажње на главно, изабери «једино потребно» - душа ће се тек тад умирити. Тек тада ће моћи да се прекине лугање по површини живота, непријатно јалово треперење у простору и времену и почеће скривено удубљивање у невидљиво и вечно. Док не оставимо ово бесмислено премештање разног ђубрета с места на место, не можемо да почнемо да копамо у

⁵² Уп.: Мт. 6, 8.

дубину, да вадимо из њених недара драго камење. А до тада се може говорити само о «мон-ах-овима», «мана-штрпицама». Без овог «моно» од монаха остаје само «ах», од манастира само «штрпи».

Птичица и кукавица

Свет је као кукавица која кришом убацује своје јаје у гнездо неке птичице поред њених мајушних јаја или их чак изгурује и избацује с дрвета и уместо птичјих смешта своје огромно кукавичје јаје. Тако често и свет у манастир подмеће своју децу под обличјем оних који жуде за духовним и траже монашко. Сироти монаси који немају довољно расуђивања и разборитости прихватају ово подметнуто као сродно себи и почињу да га загревају и марљиво седе на овом туђем «породу» најчешће на штету заиста монашког које може да рађа достојан плод. Али колико снаге и топлоте одлази на овог случајног готована! И ево, испили се тако ружно, неозбиљно пиле, пожуре да се покрије црним монашким перјем и... креће да цвркуће и да прави обешечакуке, настају хаос, збрка и паника у гнезду. Птић кукавице отвара свој црвени кљун тако широко да друге скромне кљуниће својих рођених чеда птичица више и не види и – јури-јури сирота с црвићима у кљунићу до изнемоглости, сва се топи. А ово чудо невиђено стално тражи и тражи да јој се доноси све нешто разноврсно, да јој се смисли мноштво разоноде. И још у одсуству надзора – поизбацује из гнезда своје конкуренте и они лете на земљу и разбијају се или постају плен неке звери, а птић кукавице постаје једини газда у гнезду.

Манастири данас углавном и немају мира због тога што у своју средину примају многе ево овакве «птиће кукавице» - људе који су у монаштву случајни. Велика је заблуда мислити да ће човек ако није монашког духа сам ускоро отићи из обитељи или ће га обитељ сама истерати! Нипошто! Стварност је показала да веома многи људи с извесним особеностима карактера могу веома дуго да живе у обитељи, да нађу у њој нешто што им их смирује и што је за њих пожељно и да истовремено за монашки живот немају ни најмање склоности. Исто тако и у храмовима видимо многе који желе да певају уз складан хор, оне који уопште немају слуха или се сами никад нису учили појању, али су спремни да са самоопијеношћу завијају и певају кроз нос потпуно реметећи певање хора. А ако им човек понуди да прво дођу на пробе, да науче макар неке принципе појања – они одмах губе укус и интересовање да се тиме баве. Тако је и у обитељи: многи би желели да се мало играју монаштва и у себи гаје разноврзне сижее и сценарије које би желели да одиграју на сцени. Често на себе бацају поглед са стране и испуњавају сав свој живот у обитељи некаквим «тамјаном» романтике. Овакав човек је и у манастиру и истовремено као да гледа на себе очима гледаоца, као да је све то неки филм о монасима у којем он игра прилично битну улогу. Овакви људи у обитељи могу да живе јако дуго, чак и целог живота, само ако им се не досађује «проверавањем докумената», ако човек не покушава да их испита одсецањем воље и не лишава их могућности да делују по свом сопственом сценарију. И пошто је наш живот у манастирима данас тако жалостан, људи се врло често труде да никога не дирају, само да ову празнину испуне било ким, а онда «нема везе шта дете ради, само да...»⁵³ не буде губитка кадрова. Ето, и седе овакви «кадрови» на штету монаштву и много на крају крајева доприносе томе да се савремено монаштво учини надувеним, театралним, извештаченим, као они окречени гробови с трулим костима.⁵⁴

⁵³ Има се у виду пословица: Чем бы дитя не тешилось, лишь бы не плакало.

⁵⁴ В.: Мт. 23, 27.

Управо овакви становници обитељи уносе у њихов живот много празне сујете и брига. Управо они никако не могу да остану дуго на једном тихом месту с мало посетилаца, у «разређеној» средини, која омогућава да се охлади укус за спољашње, да се развије укус за скривено, унутрашње. Њима су потребни атмосфера сцене, декорације и наравно, гледаоци! Дакле, у обитељи се стално чује неки упорни глас: «ово треба», «оно би било потребно», «требало би позвати овога», «ето, владику би требало позвати», «ето, то би требало да урадимо», - у принципу, увек се црвени велики разјапљени кљун и јурцају, јурцају птичице с црвићима у кљуну – саме хране своје прогонитеље...

Талентовани туђинци

Има људи који наизгед по свему одговарају манастиру, чак се некако складно «уклапају» у «манастирски пејзаж». На први поглед они су и талентовани, и разумни, и оштроумни, и чини се да су врло драгоцени, одговарајући за послове обитељи. Они су способни за многе занате и за струке које су у манастиру потребне, и како се очекује, могу да буду братству од непроцењиве користи. Али често је то врло варљив утисак, једностран: живописна спољашњост оваквих «делија» не доводи у заблуду само околину, већ и њих саме. Наизгед, «па како он да не буде монах – рођени монах»... Ма чега да се лати, сваки посао ће обавити спретно и складно. Ипак, с оваквим «делијама» у ствари није тако једноставно. Нешто што је врло важно за монаштво може у њима баш да не постоји. Еластичност, помирљивост и самопожртвовање се у таквим најређе срећу. Овде су на површини јунаштво и спретност, али чим ствар долази до правог смирења, односно у приликама кад се треба заиста борити са собом, они ништа не вреде. У принципу, кад ствари озбиљно долазе до монаштва они постају глупи и тупи, тврдоглави и нееластични као неки фосил. «Танани» и «бистри» за многа религиозна питања они апсолутно «тупе» кад треба показати смирење и одрећи се свог сопственог мудровања – тада они не могу да распознају ни најпростије истине, да разумеју, чинило би се очигледне законе и појмове без којих се у монаштву не може начинити ни корак.

Овакви људи могу без краја и конца да скитају по манастирима и храмовима, а да нигде не нађу мир. Свуда им се нешто не свиђа, нешто их тера, нешто их узнемирава. О чему се ради? Несрећа је у томе што активни људи способни за разноразне послове, бистри и енергични у спољашњој делатности често усвајају велику самоувереност и навику да се уздају у сопствену памет и бистрину, преносе ово уздање у своју вештину и у област манастирских проблема, бивају сигурни да ће и овде исто тако све једноставно схватити, усвојити и брзо напредовати. Не схватају да су овде потребни напор и кретање по потпуно другим принципима и у другим областима него што се то захтевало у спољашњој активности. Навика на самосталност и вера у сопствене снаге је неки својеврстан ливени бакарни кумир, који стоји на пиједесталу у самом центру њиховог унутрашњег «ја». И ево, ови људи свуда желе да провуку са собом овог кумира и на новом месту, ма где да се настане опет почињу служење и поклоњење овом идолу. Управо он их спречава да било где нађу мир и да се пепусте служењу Богу чистог срца. Тачније, Сам Господ оваквој души не дозвољава да се умири – баш ради њеног спасења, да се не би заледила, да се не би коначно скаменила у овој опијености собом. Зато им се допушта да падају у разна неочекивана искушења. Покушавајући да устану они опет почињу активност и труд на добробит обитељи, али чим се рехабилитују у очима околине и поново заслуже поштовање, одмах се «због нечега» спотичу и падају.

Они би могли да започну правилан живот тек кад би се у пећи смирења растопио овај њихов бакрени кумир, кад би манастир својим лековитим средствима стигао до саме дубине ове њихове ране, кад би извукао сам гнојни чеп. Али управо о томе се и ради што ће се овакав човек из све своје снаге клонити онога ко му понуди да извуче сам корен болести, јер кад дуго гајимо и покривамо ову или ону своју немоћ, она се већ толико с нама срасте и сроди да ћемо њено одсецање доживети као одсецање неког нашег живог и природног уда. Али само уз овако озбиљну операцију, уз добровољни пристанак на њу из срца би могло бити избачено ово парче фосила, душа би постала мека и згодна за обраду као глина. Тада би они могли да живе у манастиру: јер се манастир увек труди да меси, гњечи, поново ваја душе. Међутим, у стању о којем се говорило ови људи прихватају само ону страну манастирског живота која омогућава да се њихов бакарни идол утврђује, да се стално украшава новом и новом одећом, да се траже жртве за њега у виду различитих похвала и поштовања околине. За овакве људе би уз сву њихову сличност с монасима, уз сав њихов «аскетски» изглед и умеће да кажу паметну реч боље било да се држе даље од манастира, да живе у свету: тамо би имали више шансе да омекшају у пламену сурових искушења, да спознају своју немоћ од многих овоземаљских удараца. Манастиру треба давати оне који су способни да омекшају, који су спремни да ради здравља прихвате и сурову руку лекара с лекарским оруђем за испуштање крви.

Окасни гости

Многи долазе код нас у манастир да проведу неко време, одмах изјављујући да о монаштву и не размишљају, већ само онако «просто да поживе неко време», овде ако је могуће, и на дужи. И раније смо овде такве примали. Мислили смо да човек сам не зна где је његов пут, а још мање знања има о монаштву и како онда може одмах да има формирану жељу да иде у манастир да би постао монах? Нека поживи колико хоће, време ће само показати. Ако није «манастирски» сам манастир ће га пре или касније одбацити. И ето, живи такав човек, живи дуго, и већ му је тешко да замисли да опет оде и организује свој живот у свету. Не живи баш хаотично, али је то, наравно, далеко од монашког духа. Живи онако како би требало да живи просечан хришћанин у свету. Њему се свиђа нешто у «манастирском животу» (односно, живот нашег манастира скоро да није монашки, већ је само релативно благочестив, какав би требало да буде живот обичних верника у свету). Ипак, монаштво му се у суштини не свиђа. Читав низ монашких закона, и то основних он никако не прихвата и свесно не може да се одлучи за овај пут самоодрицања. Ради се о томе што многи нама савремени млади људи не теже ка породичном животу, скромном животу трудбеника и крајње су уморни од различитих греховних разонода и страсних забава. По духу су као старци који су много видели и свашта искусили. Досада и равнодушност, презасићеност животом су карактеристичне оцрте овог прилично младог нараштаја. Они не могу да живе у свету пристojно и више-мање благочестиво: опет ће их одвући разврат, чији талог се већ осећа поприлично често и упорно. Манастирски поредак им обезбеђује потребне узде, чува их од покварености њиховог сопственог болесног срца. За њих је овде заиста «болница» у коју долазе као после тешког тровања. Али већина оваквих душа које не иду далеко, које не траже веће, савршено, потпуно се задовољавају овим релативним оздрављењем и осетивши у себи извесну плиму снаге, даље се већ прилично муче у овој «болници» и чак не схватају у ком правцу још могу да иду даље. Истовремено добро знају шта ће с њима бити у свету ако оду из обитељи. Скоро свако од њих се изашавши једном-двапут врло брзо скотрљао и опет је дотрчао, претучен и

изранављен. Ми смо грешком мислили да је то знак да није требало да излазе. У ствари – није тако.

Обитељ би заиста одбацивала оно што јој је туђе ако би се за све оне који желе да живе у њој постављали монашки захтеви, кад би се пре свега приморавали на одсецање своје воље и свог мудровања, и ово би био први услов за то да се овде задрже. Наравно да је апсурд кад практикујемо попуштање и мислимо да ће «само време» излечити страсти и да ће их смирити «сам по себи живот у манастиру»! «Сама по себи» обитељ никога неће терати! А и ко је она - «обитељ сама по себи», која врши овај одабир? Наравно, то нису зидови, није двориште, већ сами монашки закони, правила и расположења, који једини могу да заштите дух манастира.

Иако су овакви «окасни гости» у обитељи незаконити чланови, они се врло брзо одомаће и сматрају као да су код куће, почињу смело да објављују своје појмове о животу у манастиру, стварају неку философију, којом се одбацује сва со монашког самоодрицања, и напротив, све бива обogaћено неким шећером самоугађања и својеглаве слободе. Они почињу да намећу браћи своје представе и да подвргавају критици истински монашке појмове. Испоставља се да «ово није дужност љубави»; а «оно није у складу са временом»; «ово је у дух прелести», а «оно је потпуно допустиво уз нашу немоћ», а оно «и уопште није штетно» и томе слично. Читајући у манастиру књиге они из њих бирају оно што одговара управо оваквом раслабљеном начину живота и овим цитатима још покушавају да се наоружају против оне браће која ревнују за веће самопожртвовање у свом монашком делању. Све је ово врло озбиљно, и ми смо много снаге и времена изгубили док барем делимично нисмо увидели грешку коју овде чинимо.

Овако се војни одред неприметно претвара у лутајући чергу ако скупља многе несрећне путнике и вуче их за собом с њиховим многобројним балама и завежљајима. Овакав одред не губи само борбену готовост и покретљивост него се и раслабљује толико да већ ни о каквој дисциплини не може бити ни речи и у случају сусрета с непријатељем највероватније ће сви изгинути пошто не умеју више да усаглашавају своја ратна дејства. Међутим, због недостатка храбрих «војника» монах се данас често налази у скупини ево оваквих «тумарала натоварених старудијом». Да ли је овде некоме до монаштва?

Овде је фронт, а не позадина

У манастир се шаљу болесни људи – душевно и духовно. Неки мисле да ће им овде бити боље. То је грешка! Обично они овде постају још болеснији иако ово није могуће схватити и објаснити само «психологијом». Главна грешка је у томе што људи мисле да је манастир наводно «позадина», а да је «прва борбена линија фронта» - тамо у свету. Мисле да се главне битке с демонима одвијају тамо, а овде се људи одмарају од борбе, скупљају снагу. Међутим, ради се управо у томе што борба са злим духовима у манастиру није нимало слабија него у средини света који ври од страсти, она је само тананија и скривенија. Тамо су демони «спољашњи», тачније то су страсти, грехови, саблазни; овде, наравно, напади на човека нису тако упорни и груби, зато су тајни, најдубљи и најпоқваренији зачеци истих ових страсти још јароснији и отровније шире своја лукавства против душе.

Ако човек у обитељи живи бодро обавезно ће започети борба која захтева јунаштво, храброст и разум. А ако се почевши ову борбу, бацивши изазов непријатељу, касније опусти пораз ће бити тежак! С друге стране, ако живи пасивно тим пре ће задобити теже повреде, јер ће се самим животом у манастиру, и чак истим оним трудом који буде обављао, чак и тромо, нервирати демоне. Све што је добро и благочестиво,

што човек буде испуњавао у манастиру, изазиваће заузврат злобу и шкргут зуба ових љутих мрзитеља свега доброг који негодјују и усмеравају свој жалац на све оне који живе у обитељи и учествују у славословљењу Бога. И они ће се светити и пре свега се свете незаштићенима.

Браћа у обитељи чине (треба да чине) нешто као стражу која се довикује у ноћној патроли: својим трудом и будношћу, они треба да подржавају један другог и да штите обитељ од непријатељског напада, а непријатељ увек тражи стражара који дрема и користећи његов немар, поред њега пробија ограду, а одавде почиње своје сплетке покушавајући да уништи братство. Покварена рачуница непријатеља је увек усмерена на слабог брата, најлакше му је да преко човека који лако подлеже утицају, користећи га већ као своје оруђе, започне пометњу и разарање обитељи. А душевно болестан човек је најнезаштићенији против оваквих лукавстава злобног духа, преко њега је управо најзгодније «направити представу» међу браћом тако да се у потпуности поремети мирно расположење и узбурка читаво мирно устројство живота. Ово је најзгоднији «алат» у рукама демона за играње «нервима» све браће: оваквим оруђем лако је све довести у хаотично расположење и изазвати роптање против самог живота у манастиру. За болесне људе није користан живот у обитељи, већ молитва духовно јаким људи, старца, који су стекли велику смелост пред Богом. Ако оваквих молитвеника у обитељи нема, боравак болесника у њој је само искушење за браћу, а за њега самог – нова бескорисна патња.

Многи се варају спољашњом атмосфером манастира – тишином, природом, уједначеним ритмом живота. Они не виде ону страшну, напету, «наелектрисану» духовну атмосферу, која све прожима. Не чују ону рику и шкргут зуба демона, који тумарају тамо и амо, не примећују ону борбену озлојеђеност против свих оних који живе у манастиру, којом зли дуси одишу дан и ноћ и жуде да је излију при најмањој згодној прилици. И све ово се дешава чак и кад је у питању слабо и тремо монашко општежитије, и чак и против оваквих монаха непријатељ ратује и тим пре се због тога оваква још слабија карика не сме укључивати у ланац братства.

Молим те: не узимај туђе грехове на себе

Данас смо сви ми јако лоши хришћани! Ово се посебно открива кад савремени хришћанин долази у манастир: тек овде се открива како смо дубоко болесни, како многи од нас нису по Богу, колико многог треба да се одрекнемо, колико много тога треба да савладамо да бисмо почели да живимо заиста вером, да ходимо не окрећући се од Бога, увек Га имајући пред очима душе. Све је мање људи који су способни за монаштво: има их врло мало. Ево и међу способнима су сви крајње слаби и болесни и захтевају дуго учење, многа искушења и «велико рибање» пре него што се имало приближе ономе што макар из далека подсећа на монаштво. Зато је велики саблазан обићи све ово сложено и танано и подметнути уместо тога проповедништво и пастирство, обући монашку одећу, али постати обичан парохијски свештеник. И овде постоји велико лукавство: одмах се сећамо оптинских старца, светог Серафима, многих, многих отаца-наставника 19. века, који су руководили хиљадама људи – монаха и мирјана. Али како је старчество далеко од нас, данашњих духовних инвалида! Јер ово је највећи, изузетно велики дар, који је Бог давао нарочито смиреним и светим душама, које су притом прошле највећу школу послушања и самоодрицања.

Невероватно је компликовано спојити монашки образ и духовно руковођење мирјанима. Ово је чак непојамно и може да се обавља добро само уз посебно промишљање, уз садејство посебне благодати Божије.

У самом корену речи «монаштво», састоји се његов смисао – удаљавање, осамљивање, скривеност од света и његовог хаоса, од људских страсти, од свега што вуче ка страсном и чак само подсећа на ово страсно, јер ми смо тешко болесни, наш организам је крајње ослабио и потребна је «стерилна» атмосфера, заштићена од било какве «инфекције» у којој бисмо могли мало да скупимо снаге које трошимо на борбу против болести и да помало уз Божију помоћ почнемо да гајимо у себи макар нешто здраво, да не бисмо видели увек само болесно и греховно, већ да бисмо се помало научили да се наслађујемо Божанским лепотама и да их желимо. А ако се човек започевши монашки пут нађе у ситуацији свештеника у свету који прима исповест од мирјана и врши требе, ово значи да ће се опет загнути у сам центар света са свим његовим греховима и наказностима, и да ће притом стати лицем у лице са свим најболеснијим и то ће га видети у свој обнажености. Наравно, благодат свештенства ће покрити много и даће човеку снагу да трпи и да не пада духом кад види страشان призор, али монаштво?.. Где ће оно овде наћи себи кутак, где ће пронаћи најжељенију «тиху пешерицу»? Две силе које ће кидати срце на делове... Не, то је највећа наука и дар Божји спојити једно с другим не наносећи штету ни једном, ни другом. Али ко је од нас довољно јак за ово? «Пази,» говорио је свети Симеон Нови Богослов, «пази, молим те, не узимај на себе туђе дугове док си сам дужник... Не усуђуј се да дајеш било коме разрешење од његових грехова ако сам још у свом срцу ниси стекао Онога Ко је узео грех света... Чувај се тога да се прихватиш да напасаш друге пре него што стекнеш пастира Христа за верног друга.»⁵⁵

Али кад је изгубљено само монашко делање у манастирима браћа могу да задрже јединство једино ако се лате неког посла – великог, тешког, смелог, али споредног: да граде нешто грандиозно, да некога «евангелизирају» масовно, да развијају неке «префињене» уметности и томе слично. Али ако човек покуша да одбаци све туђе и да у центар стави најмонашкије – заветно... одмах ће «уместо мира почети размирице». И уопште, у наше време људе страсти често уједињују за неку акцију или нездраву разоноду, али чим дође до тога да се уједине у послу ради Бога и без примесе пристрасног тешко да ће се неко с неким договорити и сложити. И ако се двоје или троје договоре, то је велика ствар.

Али, наравно, тим вишу цену и значај данас имају манастири у којима већ постоји слога у добром братству и где живот има истински монашки правац без лажних поставки и стимуланса. Само где су они?

Још је једна страшна, ужасна монашка болест која крајње унакажава душе – то је кад у манастирима почињу да очекују чиновне и унапређења. То је као нека зараза, инфективна болест. Један такав заражени почне да сањари и да очекује рукоположење; примети то други – почне да осуђује првог, затим се и сам зарази: «Ако он може да постане јереј, ја сам много бољи за то,» и то крене по манастиру као ланчана реакција. А шта је страшније од тога? Само то што монах размишља о свештенству, већ јасно као дан показује да он уопште није монах! Монаштво не може да почне и да постоји без тога да човек не увиди своју проклетињу и да не пожели да се очисти од своје гнусобе и мрскости, због тога и бежи у обитељ да би се исцелио од рана. И ово је закон за све монахе, чак и најчистије по души (иако данас скоро да нема таквих): сви ступају на овај пут и не иду њиме другачије осим покајањем. Значи, монах увек пре свега гледа на своју неугодност Богу и што више жели да се исправи, тим више себе види као неисправног и тако је увек. Ако овога нема – значи, нема ничега: нема монаха, нема никаквог монашког живота, нема ничег угодног Богу. Али како ће онај ко себе види и осећа као таквог одједном помислити и пожелети служење у свештеном чину? И како

⁵⁵ Преподобни Симеон Нови Богослов. Дела. т. 2. М., 1993., стр. 394.

ће још почети да машта о пастирству и наставништву? И како ће још почети да машта о томе да напаса и руководи душе које обитавају у градовима и селима у светској вреви, у овоземаљском метежу? Значи, он у монаштву није нашао његову суштину, његово пространство и његов дах, иначе никако не би пожелео такво нешто. И како је то опасно, покварено искушење за монаха, стварно ђавоља обмана! И како је ово постало распрострањено! Тако да више од свих других искушења и обмана затвара врата у свет монаштва. Чак је ова једна неправилна жеља, која није с кореном ишчупана из срца, потпуно довољна да живот монаха не само да парализује и ојалови, већ да и њега самог учини увек нестрпљивим, непослушним, дрским горопадним, завидљивим, такмичарем у најгорем смислу речи, који злобно вреба браћу и томе сличном. У принципу ово је најопаснија, најпогубнија и најзаразнија болест!

И како су оци увек мрзели ову болест, колико су разобличавали и упозоравали! А колико је данас међу монасима много оних без икаквог стида и прекоревана савести отворено теже ка чиновима и звањима! Управо њих би требало да буде стид и срамота да се овако такмиче! На Атону је била и постоји следећа традиција: кад би се сазнало да било ко од монаха гаји помисао о добијању свештеничког чина, такав више никад не би добио благослов за рукополагање.

Код светог Симеона Новог Богослова о овоме постоји крајње строго расуђивање. У једној беседи он се обраћа монаху који је живећи потпуно правилно монашки «одагнава од себе сваку страст, сваку злу похоту, сваку пристрасност и природну љубав према рођацима и сваком човеку и делујући тако достигао на крају савршену безгрешност и чистоту и примио је у себе Бога, Који је изнад сваког неба; због тога га више не узнемирава никаква страст и он више ни према чему нема никакву склоност и љубав, већ увек пребива с Богом имајући стално свој ум горе у пренебеском Царству Његовом.» И ето, «претпоставимо даље,» каже свети Симеон, да те неко док се налазиш у таквом стању изненада позове и уведе у неки град у којем су цркве велике и предивне, у којем су архијереји, јереји, цар са свим синклитом велможа и телохранитеља. Затим они... почну с многим сузама да те позивају и моле да примиш бригу за њихове душе да их напасаш и користиш им својим учењем и ти не добивши за то знак од Бога, презреш Њега Који те је удостојио благодати да царујеш заједно с Њим и оставивши небеска вечна блага која ти је Он даровао, спустиш се код ових несталних и пролазних и повежеш с онима који су те позвали да их напасаш. Шта мислиш? Зар неће бити праведно ако те Бог, кад тако поступиш, остави да уживаш само ова прилазна блага која си пожелео, лишивши те духовних добара, како у овом животу, тако и у другом? Наравно да не. Чак и кад би ти Сам Бог заповедио да примиш на себе напасање људских душа требало би да павши пред Њим заплачеш и с великим страхом и тугом кажеш: Владико Господе! Како да оставим сладост пребивања с Тобом јединим и да одем у онај испразни и многотешки живот? <...> Не бацај ме једног у такву таму. Или сам нечим згрешио пред Тобом, Господе, не знајући за то и Ти ме због тога опет враћаш у онај хаос из којег си ме Сам... извукао и извео? Али не кажњавај ме тако јако... већ ако сам у нечему згрешио пред Тобом, казни ме овде, где се налазим. Ако налазиш да је добро, боље је да одсечеш све удове моје, само ме немој слати тамо у онај хаос.

Ако би Бог и опет почео да ти говори: иди, напасај овце Моје, иди, обраћај ка Мени браћу своју речју учења твог, требало би и опет да одговориш: авај мени, Господе! И како опет да се одвојим од Тебе, ја недостојни? Ако би ти опет и трећи пут рекао: не нећеш се одвојити од Мене; Ја ћу и тамо бити с тобом нераздвојно, и тада би тебало опет да павши, заплачеш и квасећи мислено сузама Његове пречисте Ноге кажеш: како је могуће да пребиваш са мном, Господе, ако сиђем тамо и постанем помрачен? ...ако срце моје, које је склиско на свако зло, подлегне људском ласкању и

похвалама? <...> Бојим се, Господе, да ме не победи среброљубље, плашим се да не овлада мноме воља плоти, да ме не превари греховна сласт, да не помрачи мој ум брига о пастви, да ме не погорди част царева и власти, да ме не надима величина власти и да ме не наговорила да презирем браћу моју; плашим се да не иступим из звања које ми доликује услед пирева и пијења вина, да моја плот не постане поново угојена од сласти... плашим се да ме молбе сабраће моје епископа и пријатеља не скрену да postanем саучесник у греховима њиховим... И где, Господе да изложим све опасности звања овог, које су безбројне?... Пошпеди ме, Човекољупче, и не шаљи ме тамо – доле, на ово заступање за народ – у средину оваквих и оволиких невоља и зала.

Кад би чак Бог хвалећи твоју љубав и твоје смирење рекао: не бој се, неће те савладати ништа супротно, јер обећавам ти да ћу увек бити с тобом и ти ћеш Ме имати за помоћника у сваком послу – Ја ћу те и тамо – доле, прославити с преизбитком и опет ћеш се вратити с већом славом и у већој светлости и владаћеш са Мног у бесконачне векове – чак и кад би ти човекољубиви и Сведобри Цар дао овакво обећање ни онда не би требало да се осмелиш и да будеш потпуно безбрижан, већ би требало да се налазиш у великом страху и трепету, мислећи као да силазиш с велике висине у дубину најдубљег кладенца пуног разног звериња и гмизаваца – и у оваквом расположењу, и да се с великим страхом попнеш на престо патријарха или митрополита, или епископа или неког другог заступања за народ.»⁵⁶

Ево како је строго суђење отаца! Али ако сад неко каже да се овакве забране односе на оне који се налазе на великој духовној висини, који већ опште с Богом у молитви за које је губитак – сићи с такве висине и посветити се бризи за ближње, на истом месту свети Симеон расуђује:

«Ако си свестан да ниси такав као што смо горе рекли, али ти се ипак чини да се прихватајући настојатељство над народом пењеш одоздо и из долине на велику висину, тешко теби за такву дрскост, тешко теби, због заслепљености ума твог, тешко теби због великог незнања твог! Јер овакве мисли и размишљања нису својствени мислећим и разумним људима, већ неразумним паганима или, боље је речено, мртвима, који не виде, не осећају, не живе и уопште не знају да постоји Бог и да постоји суд Божји...»⁵⁷

Ипак се данас у многим манастирима уопште не сматра да је за осуду да монаси изражавају своју машту о епископству, чак и у изразима: «Лош је онај војник који не жели да постане генерал!» Шта да се одговори на овакво светогрђе! Не, не! Заиста, није монах и уопште није окусио ништа монашко, онај ко машта да ће постати јереј или архијереј! Овде исписујем веома поучну причу која се односи управо на ово питање о нечему што се догодило не тако давно, крајем 19. почетком 20. века.

Извесни Василије Степанович Туљаков (родио се у Петрограду 1864. године) је од детињства желео да служи Цркви у свештеномонашком чину и хтео је да се упише у богословску школску установу. По вољи родитеља се ипак уписао у трговачку школу. Кад се обратио за савет митрополиту Московском Макарију добио је благослов да се спреми за служење Цркви, уписавши се у средњу богословску школу, затим и факултет и онда је по савету истог овог митрополита имао намеру да прими и монашки постриг. Али Господ је судио другачије! Василије се с питањем да ли да иде у монахе писмом обратио светитељу Теофану Вишенском Затворнику. И ево како му је он одговорио у свом писму: «Судећи по поривима Вашег срца, који се снажно манифестују и који стално живе у њему може се сматрати да вас Господ зове у монахе. Али, питате да немају можда сами ови пориви, небожански извор? Положите у своје срце жељу да ступите у монаштво без других намера – само са искључивом жељом да спасите душу

⁵⁶ В.: Преподобни Симеон Нови Богослов. Дела. Т. 2, стр. 368-372

⁵⁷ Исто, стр. 72.

и да стекнете срце чисто и предано Богу и духовно-премудро разумевање какво видите светло-блиставо у аксетским делима отаца. Ако се с примањем монаштва код вас сједињује још нешто друго, боље је да се уопште не примате монашки постриг, већ да живите у свету и тежите ка томе да будете искрен хришћанин.» Признајући да је за монаха обавезно безусловно послушање Василије је био јасно свестан да правичан захтев светитеља не може да испуни потпуно зато што се са жељом за монашвом у њему сједињује жеља за епископским служењем, а ово последње је пред постиг, по речима светитеља Теофана, требало «избацити из главе». А о архијерејском призивању је епископ Теофан писао Василију Степановичу: «Знајте да се архијерејство даје по посебном Промислу Божијем, да степену архијерејства треба да одговара духовно савршенство чији су знаци чистота срца и жив савез с Господом у оданости Богу. Без овога архијереј бива само по имену. Ја сам један од таквих,» додао је светитељ.

Ма како да је Василију било болно да се одрекне оваплоћења своје давнашње жеље, он се ипак сложио с аргументима светог оца и отпутовао је у село на мајчино имање где се бавио сеоским домаћинством и проучавањем светих отаца-аскета. Пошто другу службу осим служења Цркви у свештеномонашком чину није желео, одлучио је да чека док Господ не уклони препреку из његових помисли. Скоро петнаест година се одвијала ова унутрашња борба помисли јењавајући постепено. На крају је Господ изволео да услиши молитву и да уклони ову препреку, потпуно уништивши овакве помисли и тек тада је Василије постао искушеник Александро-Невске Лавре. Свети Теофан му је још раније писао: «Ако Ваше срце буде чувало свој порив ка монашком животу ступање у њега ће за Вас бити благотворно.» Тачност ових речи Василије је осетио за време искушеничког периода – ово време је за њега било најсрећније и најрадосније у његовом животу. 1905. године је примио монашки постриг с именом Теофан, исте године је рукоположен за јерођакона, затим за јеромонаха, 1908. године је унапређен у чин архимандрита и постао је намесник лавре, 1915. године хиротонисан је за епископа Кронштатског, 1916. године одређен је за епископа Калушког, 1927. године за архиепископа Псковског и Порховског. 1935. године премештен је у Нижњи Новгород с унапређењем у чин митрополита. 1937.г године митрополит Теофан (Туљаков) је ухапшен, подвргнут тешким мучењима и убрзо стрељан.⁵⁸

Дирљива и поучна прича! «Положите у своје срце да ступите у монаштво без икаквих других намера – са само једном жељом – да спасите душу», «ако се с примањем монаштва код вас сједињује било шта друго боље је да се уопште не пострижавате у монаштво» - ево основних закона који се никако не смеју кршити.

А о томе колико је грешно, како је дрско и како је мрско пред Богом кад монаси почињу да уображавају да ваљају и да су способни за ношење епископског служења сведочи следећи случај који се догодио на Атону у 19. веку.

У једној пустињској келији на Светој Гори подвизавао се монах-Грк, који је потицао из угледне породице. Одрекавши се свих својих права на славу и почасти света изабрао је суров пустињски живот. Вероватно да је у монашким подвизма био изузетно ревностан и јако је ражестио демона који је против њега покренуо изузетно жестоку борбу. Кад су сви покушаји злог духа у мисленој борби остали неуспешни ђаво је ипак нашао слабу страну у монаховој души и његово сопствено срце и разум је употребио као оруђе за његов пад. Демон је залудео пустињака мислима о висини његових подвига, убедио је његов разум представљањем разноврсности и строгости и њиховог мноштва и тако је мало по мало са временом несрећника довео до такве заблуде да је он почео да жели тајанствена виђења и очигледан опит појава духовног

⁵⁸ В.: Јеромонах Дамски (Орловски). Мученици, исповедници и подвижници благочестивости Руске Православне Цркве 20. века. Књ. 1, Твер, 1992.г., стр. 140-142.

света. Кад се у њему на такав начин укоренила гордост и надменост демон је почео да делује одлучно. Почео је да се јавља пустињаку у обличју Анђела и да разговара с њим. Несрећник је до те мере веровао «анђеоским» речима и својим сопственим помислима да је почео да прижељкује служење Цркви у архијерејском чину, којег је по речима «анђела» одавно достојан и који му је Сам Господ наменио. Значај његових рођака у свету превише је занимао његову уобразиљу и слава њиховог имена је голицала мисао подвижника који је изгубио власт над собом. Недостајала је само прилика која би могла да га позове у свет из пустиње... Али за демона то није проблем. Једном приликом кад је пустињак био обузет својим високим предназначењем у бућности и кад се смишљајући средства за остваривање свог циља погрузио у дубоку замишљеност, одједном је неко звецнуо ударцем карике на трему. Пустињак се тргао, прекрстио и шапћући молитву, пришао вратима.

«Ко је?» упита.

«Такви и такви,» одазваше се иза врата, «ми смо из твог родног краја, донели смо ти поздрав од твојих рођака и још понешто. Дошли смо код тебе с важним налогом, дозволи да уђемо код тебе и поразговарамо с тобом, свети оче.»

Пустињак је отворио врата и два непозната човека га с поштовањем поздравише.

«Молим вас, уђите,» скромно је изговорио пустињак, пропуштајући госте унутра.

Незнанци уђоше. Домаћин их посади на диван од асуре и сам седе преко пута њих. Гости почеше да говоре:

«Ево шта морамо да ти кажемо, свети оче: знаш како страдамо у подаништву Порте, како смо угњетени ми, наше породице, наша вера и сама наша Црква... Рат између Турака и Русије се завршио миром, који је за нас изузетно повољан, сад су нам дати слобода и могућност да живимо хришћански... Али ето несреће: код нас, у твој родном крају, нема епископа. А да ли без епископа може да постоји Црква, да ли имамо снаге да управљамо сами собом? Ко ће нас заштитити од крвожедности Турака? Међутим, ми знамо твоје рођаке, знамо и тебе, и твој живот, и зато нам опрости што смо без твог пристанка измолили да будеш наш епископ. Ево за то и турског фирмана и уз њега је и повеља патријарха...» и посетиоци извадише папире и предадоше их пустињаку.

«Шта вам је!» успротиви се пустињак, смерно оборивши поглед, а заправо спреман да скаче од радости. «Зар ја да примим жезал пастирске управе кад ни сам собом немам снаге да владам? Зар ја да узем на себе бремене апостолског служења кад осећам своје сопствене немоћи и мноштво грехова? Не, децо, одричем се онога што је изнад мојих моћи! Осим тога, моја пустиња није рај, дао сам завет пред Богом да ћу овде умрети...»

«Мисли о себи како хоћеш, свети оче,» одговорише непознати, «а глас народа је глас Божји; воља владе је воља Божија! Знаш да је друштвена корист изнад наше сопствене. А чему фирман? Не, оче, не одричи се! Црква те зове. Ако те ништа не дира, ни несрећа народа, ни наше породичне невоље, зар за тебе ни нужда Цркве не значи ништа?»

«Кад је тако,» одговори на крају пустињак после извесног размишљања, «спреман сам.»

«Хајде, оче, пожури!» приметише гости. «Што пре кренемо, тим боље: недалеко одавде, на путу нас чекају муле и водичи.»

Док се пустињак спремао, нешто је стављао у свој џак, незнанци нису престајали да га пожурују. Напокон су почели да се пењу од његове келије стазом која је пролазила ивицом високе литице. Тешка туга и нејасно предосећање су притискали

груди подвижника; он поче да тугује због расанка с пустињом. Кад су се попели на крајњи избочину на стени несрећник није хтео да оде, а да још једном не погледа неземаљску лепоту своје строге пустиње. Сва тројица су стајала на стени, испод њихових ногу је зјапила дугачка провалија. Пустињак је био неопрезан, тако да је у разговору са сапутницима пришао самој ивици понора... И овде га је јак ударац у леђа бацио као листић који вихор откине с дрвета, у сам бездан. Са стена, иза гурнутог монаха, зачули су се звиждање и сатански кикот се разлегао пустињом.

Међутим, несрећник није умро одмах после пада. Бог му је дао време за покајање и послао је код њега инока из суседне келије. Бачени монах је био потпуно поломљен, сама лобања му је била разбијена, крв је у потоцима шикљала из рана. Међутим, имао је довољно времена и снаге да исприча детаље свог живота и искушења, молио је отшелнике који су га познавали да га помињу и да се моле за њега и на рукама инока који је плакао испустио је душу. После свог ужасног искушења није био жив дуже од три сата.⁵⁹

Каква страшна прича! Дакле, значи, пред Богом је била одвратна ова надувеност монаха, ова његова дрска машга о првосвештенству, да је Господ допустио злим дусима да се изузетно сурово исмеју несрећника! Али зар и данас сви овакви монаси који немају никакво монашко делање и труд, а исто тако мисле да су спремни за достојно ношење труда јерарха неће управо тако у одређеном тренутку бити исмејани и зар им се ђаво неће наругати? И још теже питање: шта је страшније и шта је погубније – да ли пад у физичку провалију с праве стене или падање у провалију неморала или духовне опустошености с умишљене висине прелашћене надувености? И да ли ће бити дата још она «три сата» за покајање? А колико много тога – ништа мање тешко и трагично – може да протиче сасвим неприметно за туђ поглед под монашким параманима и архијерејским омофорима, чак и уз свеопште поштовање и уважање...

Данас је уобичајено мишљење: зашто да се монаси не баве мисионарством и проповеђу, зашто да не помажу људима да нађу пут у Цркви и да их не воде путем према Богу? Каква је заправо корист од тога што ће монах целог живота седети у манастиру, често се досађујући и падајући у унијије, увек бити заузет само својим унутрашњим, монашким проблемима, и бринути се само за исцељење својих сопствених духовних болести? Зар то није егоизам, зар није јалово таворење? Каквог смисла има да седи сам са својом светиљком и да поправља фитиљ, додаје уље? Зар није правилније освећивати стазу другима? Зар ово није ближе правилном хришћанском начину живота, делатном испуњавању јеванђељских заповести?

Али нека кажу: којој свећи треба дати предност – оној која скромно гори пред светом иконом на свећњаку, која је запаљена с вером и молитвом (чак и нека је то у празном храму, чак и ако је нико не види) или свећи у рукама домаћице кад она у тамном шпајзу усрдно тражи неку изгубљену ствар? Зар нећемо сматрати светогрђем да скинемо свећу са свећњака која гори пред иконом Спаситеља или Пресвете Богородице и да пођемо с њом према капији да дочекамо ноћног госта да бисмо му осветили стазу? Зар не разликујемо светиљке које користимо, једне за осветљење, топлоту, загревање молитве пред светим иконама, а друге за освећење собе или улаза на степенште? И опет то је најређи дар Божји, кад човек уме да стојећи пред Господом, не скрећући од Њега зове и да приводи на поклоњење Њему друге људе... Изузетно редак дар!

Варљива југовина

⁵⁹ В.: Писма Светогорца својим пријатељима о Светој Гори Атонској. М., 1895., стр. 362-365.

Монах бежи од душевне људске тоpline, од различитих «љубави», од «веза», земаљских односа, везаности: он мора да остане сам, мора да се охлади према свима и свему што га је раније загревало у свету, да се на извешан начин заледи у овом «мртвилу» као што се залеђено обнажено дрво покривено снегом скамени у зимском периоду не дајући знаке живота: само се понегде у скривеној дубини одржава живот, тиња живоносни сок, скупљају се за предстојеће пролеће снаге за буђење, за будући прави живот. Кад Господ заповеди и у дан и час који Он одреди одступиће хладноћа, размаћи ће се ледени загрљај, пробиће се кроз дебелу завесу облака јарки зраци сунца, откриће се тиркизна небеска даљина; дрво ће се исправити, исправиће гранчице, упиће небески ваздух, почеће да пије најчистију влагу из меке земље – и радосно ће прострујати, почеће да јури по његовим судовима његов нови животни сок; омекшаће тврда кора, и испод њених тужних бора пробиће се нови изданци, почеће да се зелене пупољци, још мало и замирисаће цвет међу васкрслим лишћем које ликује на сунцу: све је ново, свеже, здраво – без мане, и иде у сусрет Васкрсу, поздрављајући пролеће; и затим – дуга радост, врели живот у наставку бесконачног лета... Међутим, прво је неопходна она зима, она «смрт», она скривеност и погруженост у себе, јер и Васкрсу код нас претходи дуги пост, затим Страсна седмица, која посебно «умртвљује»! И како је ово припремање исцрпљујуће, како је болно – колико је у њему муке, колико тескобе! Каква је овде борба, колико крви треба да се пролије, колико суза! Колико много треба да се одрешимо, колико «вољеног» да откинемо из срца, колико да преболимо! И све је тога због тога што се много, јако-јако много прилепило за наша срца, наметнуло им се, срасло с њима, а све је то од праха, од земље, од пролазног – трулежно, јер трулежно је све оно што нема помазање у вечности, што није способно да прође кроз најтананији покров небеског; то треба да отпадне приликом просејавања, да остане с ове стране врата која воде у живот, тесних као *иглене уши*.⁶⁰ И како душа виче, како не жели да се растане од свега овог вољеног, како упорно доказује да је управо овај њен иметак најсветији и обавезно достојан да буде посвећен у нетрулежност. Али *иглене уши*, неће пропустити у вишњи Јерусалим оне који иду с оваквим «богатствима», и боље је још сада се обнажити од њих, сад се већ прилагодити *тесним вратима* ступајући на *узак пут*.⁶¹ Али ко није искусио ову борбу сматраће ништавним ово свлачење својих везаности: какве, вели, има везе, одважићемо се, јен'-два и побацићемо све, што да се мучимо, што да будемо малодушни. Али ни издалека није све тако, није тако!

Ево, на пример, имамо потребу за телесном храном. Сваког дана се хранимо овако или онако, и чак често не обраћамо пажњу на то шта смо заправо јели; понекад и не једемо довољно и не секирамо се због тога; други пут нам је лака глад чак некако пријатна. Али ето, не једеш дан, два, три... Прво наступа празнина која испија и унутрашњост ће жалосно кукати, молити, жалити се. Међутим, касније се ова челоуст све више и више разјапљује: ево, већ је у нама огроман дракон с широко разјапљеним челоустима, закрвављених очију; он риче, тражи храну, он је већ читава провалија која вришти: дај! дај! дај! За време глади дешава се да људи прождиру људе, мајке – своју децу! Ево какво крвожедно чудовиште се притајило у нашој «мирољубивој» и «добродушној» утроби! Видиш: испоставља се наш стомак, који бива мили веселак, «стари сват»-бећар на веселим, пријатељским пировима, који бива иницијатор и покровитељ тако честих, тако пријатних и мирних провода у малом кругу блиских људи, чак многе спријатељује и чини нераздвојним пријатељима – кад дође у

⁶⁰ Уп.: Мт. 19, 24; Мк. 10, 25; Лк. 18, 25.

⁶¹ Уп.: Мт. 7, 14.

неприлику, може да се претвори у злокобног разбојника, немилосрдног убицу, вампира и људождера!

Али ово није једини бездан скривен у нама – њих има много! Дакле, ми имамо другу «бездану провалију» - потребу која није ништа мање јака и у повољној прилици заробљава све помисли и осећања – потребу да будемо вољени, да будемо неке драги, блиски, да нас неко високо цени, поштује, да нас неко веома жели. Некада се све ово у нама односило само на Бога, само у Богу је ова потреба могла да нађе своје задовољење, али удаљивши се од Њега, лишивши се оне благодатне блискости која је једина могла да је нахрани, згрешивши против љубави, почели смо све ово да тражимо у овом палом свету, да ово очекујемо од својих палих браће и сестара. И ево ова потреба која се никад не задовољава до краја данас је постала центар, главна брига, основна тачка улагања свих наших напора, животних интереса, стимуланс бурне делатности. Замислимо се добро: шта све радимо управо ради тога? Све што људи данас желе да имају у животу јесте пре свега и скоро увек стицање вредности, значаја, поштовања или макар желе да виде пред собом ропско поклоњење међу околином, да буду центар пажње и страхопоштовања, да буду «важна фигура» у очима људи. Ово је у нама као жеђ која нас мучи, као бол која тишти и стално подсећа на себе! Ми желимо да све што волимо у себи обавезно у нама заволи још неко, и да чак оно што не налазимо у себи, али што бисмо хтели да нађемо – да обавезно у нама нађу други. Ако постоји нешто наше што нико не воли, ми се већ не осећамо добро, боли нас, досадно нам је, оно нам је већ незанимљиво и непотребно. И кад не потхрањујемо на време ову потребу, она попут глади и жеђи разјапљује чељуст и претвара се у исто оно помахнитало чудовиште.

Излаз је само један – према Богу! Тражити Његову љубав – истинску и безграничну! Али прво треба да престанемо да волимо себе, да се уверимо у то да у нама нема ничег достојног љубави. Дакле, колико борбе предстоји! Колико труда: треба се променити, покајати се, оставити све што је лажљиво, претворно, подигнуто на другој љубави, на егоизму и себичности! Бог је савршено свет – и човек може да Му се приближи само кроз освећено. Он нас призива да се очистимо, осветимо – значи да се променимо, односно да одбацимо као прљавштину, као стару кору или љуспу све земаљске пристрасности, све везаности, све наше ситне «љубавчице», да распродавши све ситне бисере купимо један велики и славан, већи од свих других.

Дакле, потребно је одлучно самопожртвовање – оно што нам сад управо недостаје! Све што смо волели у себи, односно скоро све, оно што је како смо мислили, чинило наш живот, испуњавало га, украшавало, чинило га занимљивим, сад треба одбацивати, свући са себе с напором, као што змија свлачи са себе стару кожу провлачећи се кроз трновити жбун између оштрог камења. Треба чак да «омрзнемо» саме себе – онакве какви сада јесмо, односно треба јако да престанемо да се волимо! Али како жуди за животом ова наша полумртва опна, како се плаши смрти ова наша полужива половина, која је од овога света! Како она жели да поживи и поплеше још мало у овом вашарском свету, да се проведе до миле воље, да још мало изиграва пајаци, да пијанчи још мало, да још мало удише његову опојну дрогу! Како наш пали човек жуди за тим да га воле још овде, сада и управо онаквог какав јесте, одмах, са свим његовим «људским слабостима» и нељудским јаким жељама и поривима, са свим његовим нежностима и суровостима, час животињским, час зверским поступцима, са свим глуматањем и кревелењем дворске луде, час са злобном затвореношћу, час с отровном говорљивошћу – онаквим, каквим он сам себе још увек воли до опијености, без обзира на то што сваког трена пати управо због себе. Дакле, неопходно је стално супротстављање – треба се свесрдно заложити, не дозволити себи топљење од варљивог даха ветра који ни из далека није пролећни, не преварити се прераном

југовином. Иначе ће оно што се отопило и омекшало почети да се распада, да смрди на трулеж. Док је зима за нас је корисна сувомразица! Тако на кварљивим намирницама пише: «Чувати на сувом и хладном месту.»

Засад немамо права на узаврели живот који као пролећни поточић бије из земље која је оживела, засад немамо здравље за ово весеље, нисмо довољно осолјени да бисмо непозлеђени дочекали топлоту дана. А како је за монаха опасно ово искушење: одједном у његов живот улази неки «добар», «фин», «мио» човек сав тако изранављен, јадан и топао; у његов «хладни» живот улази тако влажан, човек мирише на улицу, на кишу, улази у његову суву келију натопљену мирисом тамјана, меденим мирисом воска... Наравно, треба помоћи: подржати, научити, охладити жар, загрејати душу, осушити влажну одећу, напојити чистом водом, утолити његову глад...

Како невино, дирљиво, чак «свето» изгледа ова прва помоћ озеблом путнику, који је случајно набасао (а можда и није случајно? да ли је то од Бога?) на спасоносну обитељ усамљеног отшелника... И како се у случају неопрезности топи, како се распекмези душа онога ко живи осамљено, кад се одједном испоставља да је он тако потребан, да је тако користан некој изгубљеној души! Како се одједном лако заборавља то да је хитно потребан себи самом, да је без одлагања потребан за најважнији посао, да још није до краја угасио пожар у својој кући, да је управо журио с кофом по воду да би наставио борбу с поквареним пламеном... А ако још постоји и давање? Ако га слушају са занимањем? Ако његова реч оставља «јарки траг», ако сочно живописе на овом још увек неосликаном платну? Тада тихи и скромни самотњак и затворник широко отвара срце и лије се, лије се из његове душе вода; он је и сликар, и вајар и песник, али сам не зна одакле долазе његове речи, толико осећања, бриге, љубави, нежности, самопрегора... Он жудно прождире пажњу према себи, према својим речима. А ово пуно поштовања: «реци, оче», «благослови, оче», «опрости, оче» дође као слатки празнични колач на Васкрс после дугог, строгог поста. Комадић и још комадић – како је пријатно, како је добро...

Међутим, зашто је човеку некако лоше, некако се не осећа добро, мука му је? Срце је рањено, затим постаје болесно, и на крају се претвара у хроничног пијаницу, који се одао незаконитом, украденом весељу. Али душа већ виче: још! још! Дајте ми да пијем, макар гутљај – ово признање, ову пажњу, ову «потребу за мношћем»! Све се отопило, потекло је! Живот, активност, жубор говора, цвркутање гласова, очи су се развеселиле, боре су се исправиле... југовина – али није наступило пролеће! Сутра ће опет почети да дува хладан северац, удариће зимски (још увек) мраз, све што је прерано оживело, што је пустило рани бехар промрзнуће, пропашће. Сви сокови, који су се разиграли на лажни позив заледиће се, поцепаће вене грана и кад дође пролеће наћи ће повијене гране, неспособне да цветају, да роде. Један дан привидног живота, неблагоприятне разиграности, лажног пролећа, лишио га је истинске среће, вечне радости, васкршњег цветања, у време рађања плодова. Прилично је распрострањено искушење славити Васкрс пре Страсне седмице, а можда најчешћи за онога ко је «строго постио» на почетку Великог поста.

Како су покварени «нежност» срца неочишћеног од округлости, «пожртвованост» душе која се још није одрекла егоизма, «љубав према ближњем» онога ко воли себе и ко себе ставља даље и више од свих блиских и даљних! Како нам се смеју ове «авети добродетељи»! Како су лукави ови злочинци с милоликим маскама! Мислимо: то су смирене девојке, а у ствари су покварене вештице с маскама невиних девојака, које се крију под милоликим покровом скромних одећа, сасуди са смртоносним отровом у кошчати, грешним рукама.

Срце је мислило да воли, али је оно само болесно

Каква опасна болест – пристрастност духовника према ономе киме руководи! Понекад она почиње о тога што човек, који је на себе привлачио мирну и уздржану пажњу пастира одједном почиње да изазива у њему јако саосећање, већ му изгледа некако необичан, некако «посебан», некако се «истиче», некако је јако «добар», изазива сажаљење, повећану бригу, чини се да је тако «духовно обдарен», «многообећавајући», чак посебно «талентован», «способан да прими у себе и развије хришћанску реч и мудрост»... Најчешће се оваква промена односа дешава после отвореног разговора – једног, другог, понекад после отворене исповести кад душа стаје у самој својој непосредној лепоти, и без обзира на сав прљави покров, на греховну кору, светлуца испод ових наказних слојева образ који је Сам Творац осликао – лик душе чист, светао, најпривлачније простоте и лепоте. Управо душа која се каје, која се смирава, која се искрено исповеда, као да збацује прљаву одећу, обнажује се од игре, извештачености, претварања, бива необично лепа, привлачна! У овом тренутку срце духовника се увек нехотице загрева, бива благонаклоно према ономе ко се каје, често га прожима топлина и нежно осећање састрадавања.

У ово време ојуженом, разнеженом срцу лако прилазе многа осећања која нису баш толико беспрекорна и света. Свети епископ Игњатије (Брјанчанинов) је упозоравао говорећи да је нежност покварена и да човек не сме себи да дозвољава да се разнежи. Свети Јован Лествичник такође пише да се с љубављу често спаја блуд. Ево и овде, под обличјем свештеног умилења, саучесничког расположења, брижне, очинске нежности, ласкаво се уз душу прилепљују чулни, плотски, «крвни» (како се често изражава светитељ Игњатије) пориви. И духовник ни из далека не почиње одмах да схвата да ова симпатија, саучешће и дирљива нежност потичу из страсне области срца и хране се соковима од земље, од праха, од трулежности, да то није света милост у Христу, да није духовна брига и пастирска пожртвованост. Не дише срце тако дубоко зато што га се дотакао дах неба и што се у њему отворило велико светло осећање које се назива хришћанском љубављу! Срце куца тако болно и јако управо зато што се није проширило духовним осећањем, већ је стешњено, притиснуто плотским осећањем, заробљено је душевном везаношћу по људској природи, срце је кренуло ка срцу земаљски, трулежном привлачношћу. И све ово је тешко, није способно да се откине од земље, чак се противи овоме, није ваљано, туђе је за вечност.

Да, можда је све почело од добрих и беспрекорних осећања, али наш егоизам и самозаљубљеност неће оставити ниједно срдачно расположење и јак покрет да буду у простоти и светости ако они не буду осољени смирењем, укроћени самопрекореванјем, ограђени неповерењем у себе! Самозаљубљеност од свега што пролази кроз срце покушава да убере свој данак, да захтева да је храни, труди се да «врбује», да учини својим слугом, подаником. Одмах за осећањем наклоности у срце се појачано труди да проникне (тачније, настаје у самом срцу) егоистична жеља да се овај «тако мио, добар» човек учини «својим», личном својином, да се њиме украси, обогати свој живот у овом свету. Ганути због лепоте коју смо открили ми обавезно желимо да ово предивно има најближу везу према нама самима, желимо да га уселимо у наш сопствени дом или врт као неки егзотичан украс.

Ако се човек још увек није одрекао себе пред Богом, ако се није до краја одрекао од манифестовања и кресања своје «личности» (у ствари, егоизма, индивидуалности, свог «ега») у овој трулежној области битија, он увек жуди и не налази «достојну» душу пред којом би могао да покаже своју посебност, своју непоновљивост. Најчешће смо разочарани овим светом, покушавали смо, али смо изгубили наду да ћемо «блеснути» пред људским очима; али пре ће бити не због тога што смо престали да волимо себе, што не налазимо врлине у себи, већ зато што «не

налазимо способне и достојне да цене наше богатство». Наилазећи на много тога наказног, болесног и недостојног у људима ми сакупљамо некаквaв презир према свету овом и већ нам је лакше да се не уздамо у њега, да не желимо да тражимо у њему област у којој бисмо могли да применимо своја кретања срца, своју «необичност» и ми «се устремљујемо ка духовном», почињемо да осећамо да ће само тамо «у некој тајанственој небеској даљини наша личност моћи заиста да се реализује».

Али, наилазимо на милу душу, која изазива такву наклоност, неопрезно почињемо да јој се дивимо – и ево, змија која се крила, која се досађивала међу гомилом крхотина нашег некадашњег паганског идолишта, које се некада гордо дизало на видном месту нашег мишљења о себи, сад оживљава и пушта из себе сав отров који се накупио, парализујући срце, лишавајући разум духовног виђења. Појављује се јака тежња да човек поново изађе у овај свет, да опет оживи земаљским, топлим, чак жарким људским осећањем; да се сад, овде – ево пред овим «милим» човеком покаже, да крене у сусрет ка њему из све своје снаге, свим осећањима која су тако дуго потискивана у далеки угао и издржавала се веома оскудном милостињом.

Сваки духовник, свештеник, духовни наставник, ако се није потпуно одрекао себе у у овом свету, највероватније неће проћи без оваквог искушења. Ради се о томе што је свако од нас, одличан, виртуозан «музичар» - он може, ако се наштимује, да одсвира, да отпева најлепшу песму, посебну, непоновљиву. Али читава ствар је у томе у ком правцу ћемо усмерити ову своју Богом даровану уметност. За палог човека увек постоји саблазан да ће желети да отпева и одсвира овде, да стекне поклонице и слушаоце међу блиским душама. Овде уопште нема љубави према другом, не! Овде човек налази нешто тајанствено, предивно, што му се свиђа и он као да жели да испроба себе и своју уметност на скупом музичком инструменту, да опет кроз ову префињеност која мами оваплоти игру својих сопствених срдачних покрета и осећања. Сви смо ми више пута видели, и то не једном, како су у древним храмовима за време прогона и запушености на најлепшим фрескама, чак на највиднијим местима, преко префињених тананих линија и боја, осликаних руком смерног древног мајстора грубо и смело изгребена, нашкобана, намалована јарком фарбом за ограду нечија имена, датуми или места становања који ништа не говоре. Понекад изјаве типа: «Овде је био Васја ... године,» «били су Саша и Борис из града N» и томе слично. Шта је то? Зашто не на оградама, на зидовима кућа, већ преко драгоцених, древних фресака и то још на најупадљивијим местима? Варварство? Дивљаштво? Али то није један, нису два случаја – ова болест је посвудашња, врло распрострањена! И, наравно, исто то, само у скривенијим, префињенијим облицима крије се и у нашим срцима. И ми, можда не желећи то да признамо самима себи, осећамо тежњу у ка томе да «оставимо своје име», да се громко искажемо, да се урежемо на предњем плану кад наиђемо на нешто упадљиво, лепо и привлачно, јер одакле и потиче ова болест да се човек фотографише поред познатих зграда, разних егзотичних ствари, египатских пирамида и индијских слонова, планинских врхова, познатих водопада, поред познатих људи у поздини? Дакле, кад човека не волимо у Христу, ми сигурно не волимо њега, већ себе у њему, не желимо да се поклонимо пред његовом лепотом, већ да се дивимо својим одразом у њему као у огледалу украшеном скупocenим рамом; не желимо да се дивимо оној узвишеној слици, него већ журимо да изгребемо преко ње своје име.

Међутим, све се ово тајно, вешто крије под најлепшим маскама: просто код духовника се појављује интересовање да се бави, «да ради» с овим човеком, који је ето тако «занимљив», «интересантан». «Чини ми се да ће од њега бити нешто», «чини ми се да се он многоме може научити», «не може му се не помоћи да реализује свој таленат за духовни живот», «нико осим мене сад не може да му помогне», «немам права да му сад окренем леђа», «Сам Бог сад чека да помогнем овој заблуделој овци да

се спаси»... Али све ово неко време не открива скривену поквареност и само неки унутрашњи глас дошаптава човеку да «ту нешто није у реду». Међутим, други гласови се труде да ово угуше, да надгласају, и вичу тако красноречиво, тако узвишено-поетски! И прозаични притисци се убрзо повлаче у задњи план и отуда настављају да дошаптавају души нека узнемирујућа, непријатна предосећања...

Још: човек, који се удостојио свештеничког чина, а тим пре монах, а још понајпре начитан, а ако још има жив, енергичан ум, ако је красноречив, али без истинског опита духовног живота, често жуди, тражи «достојне» ученике, тугује што га не чују, што нема танане, способне деце која би могла достојно да оцене његове способности, да ухвате све префињене, предивне преливе његових мисли и осећања, да се замисле, да осете све оно што би он могао тако талентовано да прикаже, да ослика, одсвира и отпева. И ето, одједном се нађе ова тако добра, мека, пластична глина – и убрзо се «скулптор који се начекао, који је чезнуо за великим стваралаштвом» прихвата вајања: меси, гњечи, ваја, скида вишкове, поново ставља слојеве меке пластике, просеца линије, заобљује форме. Повремено се мало удаљава, гледа, шкиљи, опет жури ка предмету своје пажње и бриге. Понекад ради одмора и заборавља дуго гледа зимски пејзаж кроз прозор, али је то само ради тога да би после још јасније видео своје дело, да би с новим приливом осећања наставио самоизражавање.

Прво су обе стране обрадоване, одушевљене: одвија се некакав «озбиљан духовни рад», откривају се, како једном, тако и другом «веома занимљиве дубине» душе, успостављени су «занимљиви духовни односи». «Чеду» је драго што је нашло онога ко се тако забринуо, заинтересовао за његов «унутрашњи живот», - човека којем је тако важно и драгоцено оно што је скривено у самој његовој дубини и што никога до сада није интересовало. Сад оно заједно с «духовним оцем» пажљиво анализира, детаљно разматра «старе разгледнице, албуме, цртеже» скривене слике и утиске који су били драги души, али које је она крила, никоме није показивала. И како ју је оптерећивало то што је толико свега имала, али никоме није могла да открије – и ево, све се то поново гледа, анализира; како је душа захвална што је на крају ишчупана из оне загушљиве усамљености, тужног, ћугљивог «потуцања туђим градом, међу туђим, хладним људима, који се баве само собом». «Отац» је пун бриге и расположен је крајње самопожртвовано, спреман је да «голим рукама иде у бој против вучјих зуба ради ове своје јадне овчице», као «добри пастир» он не би пожалио да израђави ноге до крви кад би се његова мила овчица изгубила у планини, али би је пронашао и донео у своју кућу!

Дакле, једно нездраво расположење се меша с другим, с исто тако болесним и оно га крије, и већ је тешко открити и пронаћи шта је било пре, а шта касније и шта се од чега рађало и шта се од чега разбољевало. «Скулптор» се све више одушевљава, али већ примећује да «статуу» коју тако брижљиво ваја жели да има само за себе и да је ваја по свом сопственом «образу». Далеки глас наставља да досађује својим прозаичним кратким изјавама и душа и нехотице не може да се не сложи да је овај глас у праву, иако говори толико лаконски да сви проблеми и муке могу да се обухвате једном-двема кратким али веома садржајним речима које могу много тога да објасне. Али сложити се значи бацити, разрушити све, односно сву ову скулптуру, огроман, висок објекат за који је срце већ прирасло, тачније, у који се срце уплело, уживело, без којег више не може да замисли своје постојање...

Али одједном се на крају испоставља да «глина» већ не жели тако лако да се препушта и да поприма управо онај облик, оне линије и округлине, које неко покушава да јој изваја: она се већ супротставља, већ осећа да је неко «притиска», да јој се чини би било боље да буде дивља и усамљена него да се овако угурава у туђе калупе и да делећи усамљеност доспева у ропство. Скулптор негодује, улаже велике напоре, додаје

нове «потезе» или епитимије «за непослушање». Почине «борба», али ни из далека не «духовна». Нека невидљива рука руши све оно што је вајано, што је грађено с таквим напором и ревношћу, она све усмерава у другом правцу, даје друге обресе, као да одузима вајару његово «чедо» и ваја нешто друго, по другом образу. Ко је то? Каква је то непозната сила која делује с таквом влашћу? Он мисли да су то «страсти», да је то она сурова, зла примеса коју треба удаљити из глине и она ће постати коначно послушна његовој руци...

Овде почиње борба с Богом – присвајање онога ко припада једино Њему! Не, треба што пре пустити, вратити овог човека Богу – његовом истинском Оцу, Ономе Ко га воли потпуно свето, Чији образ он јесте и Ко једини може да очисти у њему овај Свој образ, да воспостави његову природну лепоту, да ваја и бруси ово Своје створење до сличности Себи, да га доведе до обожења! Треба вратити у целини, не крадући за себе ни најмању честицу онога што нам не припада.

Како учи свети Игњатије овде треба клекнути на колена и рећи Господу: «Господе, овај човек којег сам мислио да ћу тако волети, којег сам мислио да ћу тако поштовати, којег сам варајући се називао својим је Твој, Твоје је сздање, Твоја сопственост. Он је Твој, Сведоброг Творца и Владике свог! Ти си сведобар: желиш да уредиш за њега тако да све буде добро. Ти си свемоћан: све можеш да учиниш за њега, шта год пожелиш. Ти си свепремудар: за човека није могуће да истражује Твоје духовне путеве, Твоје судбине и да их појми... А ко сам ја? Зрнце, прах земаљски, који данас постоји, а сутра нестаје. Какву корист могу да му донесем? – Могу само још више да нашкодим и њему и себи мојим поривима који су крв, који су грех. Предајем га у Твоју вољу и власт! Он већ јесте, увек је и био у Твојој потпуној вољи и власти; али то мој слепи ум до сада није видео. Враћам Ти Твоје наслеђе, које сам безумно крао од Тебе због моје умишљености и маштања који су ме преварили. Исцели моје срце, које је мислило да воли, али које је само болесно зато што воли ван Твојих светих заповести, с нарушавањем светог мира, с нарушавањем љубави према Теби и ближњима.»⁶²

Несрећници! Кога, куда покушавамо да вучемо својим сопственим напорима? Зар би неко убрзао раст изданка јабуке који се тек пробио из земље кад би почео јако да га вуче на горе? Просто би оштетио корење. Шта можемо да учинимо за ову садницу? Само да заливамо (и то умерено), да окопавамо земљу око корена (и то опрезно), још можемо да је покријемо за време јаког мраза, да понекад поткрешемо сувишну грану која га оптерећује – све остало није од нас! Само Господ нама непознатим, скривеним путевима, неким тајанственим процесима, - тамо, у дубини – живоносним соковима храни и усмерава живот, убрзава раст, даје заповест пупољцима да се отварају, да се напоје миомирисном слашћу, да се румене привлачном лепотом. И све је ово непојамно, чудесно, предивно! Шта је овде од нас? Човек може да створи само нешто попут цвета од папира или од пластике – без мириса, без даха, без живота. Може да наслика на платну дводемензионалну слику плодова, дрвета или шуме, да овим изрази своје одушевљење Божијом творевином. Али он не може *да дода себи ни раст лакат*,⁶³ чак ни ако се много «стара» око овога. Сви кључеви су код Бога.

Дакле, удаљити се, стати по страни, бавити се собом, умрети, док није касно, за све, за свакога, да би човек оживео онда кад буду оживљавали и васкрсли људи који нису живели ради земље, који су заволели вечност, кад буду васкрсавали за вечну смрт они који нису желели смрт овде, који су волели трулежни живот. Ако човек и буде морао, по вољи Божијој, да се брине за другог, треба само да «заливамо», да

⁶² Епископ Игњатије (Брјанчанинов). Писма разним лицима. М., 2000., стр. 369-370.

⁶³ Мт. 6, 27.

«растресамо земљу око корења», али готово не дотичући само корење, стабло и гране. Ако некад сазри плод и неко нас почасти (а сами не треба да беремо: ми смо баштовани, али не у својој башти), примимо са свештеним страхом, прекрстимо се благодаримо Господу. Али не дај Боже да макар крајичком тајне мисли припишемо сладост плода горчини свог труда!

Колиба покрај пута

Пристрасност према човеку! У ствари, није тешко оставити човека, одрећи се њега самог, дати га Богу, већ нам је тешко да се одрекнемо самих себе, да себе прецртамо из живота човека који нам се свидео – да одемо, нестанемо из његовог света, да умремо за њега, да не значимо већ тако много за њега. Овде као што тело има своју кућу, своју област постојања овај видљиви, материјални свет, тако душа тражи своју област постојања, коју је изгубила, јер је она духовна и средина њеног постојања може бити само духовна. Њен живот би могао да добије све потребно само у општењу с Богом. Удаљујући се од Њега душа гладује, ништа је, нага, лута у овом материјалном свету као туђинац, којег сви одбацују. И ево, душа почиње да се везује час за једну душу, час за другу душу. Овде постоји страшна самообмана, тешка болест: душа у другој души покушава да пронађе неки свој свет, у којем би могла да се реализује, да реализује своје изузетне способности, да испољи скривена богатства. Ишли смо из ове далеке, хладне земље прогонства каменитим путевима туђине у родну земљу – тамо где бисмо једино могли да будемо срећни и да живимо потпуно, да нађемо примену за све своје таленте и богате могућности; али ево, успут наилазимо на удобну баштицу и жудимо за тим да уђемо у њу, оклевајући да изађемо из ње – и већ не желимо да поново изађемо на усамљену пустињску стазу. Већ смо се размазили и овој мајушној пролазној утехи дајемо предност у односу на вечно блаженство. Дакле, сад је за нас равно смрти да оставимо ову малу оазу у пустињи! То значи поново се одрећи своје душе у свету овом, опет осудити себе на усамљено, бескућно скиталаштво. А човек тако жуди за пријатном топлином мале, земаљске «среће»!

Ако ти је човек драг и ако твоје срце тежи ка њему то уопште не значи да га волиш: ако се настави твоја тежња ка њему убрзо ћеш сам приметити какве покварене, чак тиранске претензије ће твоја душа испољити у односу на овог човека који ти је «драг», видећеш како се твоја душа труди да пороби, да зароби душу овог блиског, како не трпи његову независност од ње, како је љубоморна и захтева заљубљеност у себе, ропску оданост, како ће бити спремна да се свети због хлађења ове везаности. Значи, овде је све утемељено на љубави према себи самом, на проширењу сопствених «имања» у свету овом. Најпре си у овом «милом» човеку нашао нека нова врата за себе, свет занимљив, интересантан и пријатан твом срцу и прво си пожелео да му се дивиш, а затим да тамо подигнеш и своју колибу; идеш овом баштом, али чак не уживаш у њеном растињу, већ у самом себи: ово је нова занимљива позадина која живописно истиче твоје сопствене врлине, које су се губиле у сивој позадини свакодневних односа. Налазиш нови светић као ново, лепо одело и облачиш се у њега као у свечану одећу: видиш себе поново, налазиш у себи толико привлачног, што раније ниси чак ни примећивао. У овом «човеку драгом твом срцу» нашао си тананог поштоваоца своје уметности, пријатно ти је да посредством њега будеш гледалац и слушалац сопствене представе. И да би човек победио ово искушење није потребно ништа друго осим да се смири! Односно да омрзне своју душу у свету овом!

Провалија – слева, провалија – здесна

Како је чудно: две опасности, једна већа од друге... Многи од оних који су долазили у обитељ од самог почетка су показивали извесну хладноћу у молитви, нису тражили унутрашње усавршавање, срдечно умилење, жалили су себе, давали су себи олакшице на сваком кораку, радили су по својој вољи и на крају су се потпуно ослабљивали и досађивали, и наравно, враћали су се у свет, јако се растројивши и поприлично покидавши нерве свој осталој браћи. Друга несрећа је код већине оних који су се ревнсно прихватили молитве, много читали, покушали да се разаберу у свом унутрашњем животу и уопште испољавали посебну марљивост желећи да брзо иду напред, прилично често су падали у дубоку надменост, осуђивање и исто тако се растројавали. Овакви су пореметили још страшније – неки психички и то врло озбиљно.

Узрок је јасан – одсуство послушања, аматеризам у духовним стварима, недостатак искусног духовног руководства. Многе савремене обитељи почињу на пустом месту, без икаквог духовног искуства, и све резерве почетних знања и разумевања су изузетно површне и машталачке. Настојатељ је најчешће исти овакав «жutoкљунац» у погледу духовног узраста, као и браћа. Чак и уз начитаност и теоретско знање основа манастирског живота још много и јако много тога недостаје да би се сваки поједини случај схватио и тачно анализирао. Шаблонске методе нипошто неће донети плод. Сваки човек је најдубља тајна и апсолутно непоновљива судбина, свако има свој посебан пут, за свакога је потребан свој кључ. Без изузетно танане духовне осетљивости, без великог искуства унутрашњег живота човек никако никoга не може да води путем спасења. Ако настојатељ нема озбиљан опит молитве и унутрашње борбе, ако још још увек нема успеха у овој духовној области, он ће уз сву своју бистрину и начитаност, уз сву красноречивост и добронамерност, стално правити грешке и промашаје трудећи се да руководи браћом.

Невероватно чудне ствари могу да се догађају с браћом у њиховој манастирској борби, никаква логика и књишка наука неће им дати могућност да предвиде шта и у ком правцу усмерава њихове душе док само време не разобличи неправилност у делању. Чак и кад овакав неискусан руковођа по теоретском знању и полазећи од своје извесне проницљивости и подозрева да нешто није добро и чак више пута скреће брату пажњу на нешто што изазива сумњу, ипак треба да постоји извесна несигурност у тачност дијагнозе, неповерење према свом суђењу, као бојазан да се другоме не припишу своје слабости и своје сопствено унутрашње искуство (које такође није поуздано) – све ово његово руководство чини млаким, попустљивим, што онда брату допушта поприличну распуштеност и пренебрегавање датим саветима. Услед тога свако учи да иде сам, разбијајући свој нос и много пута се налазећи на ивици саме провалије.

Опасности вребају са свих страна, мера средњег пута је тако танана, а и најмање одступање одводи предалеко на страну, тако да човек мисли да сам ову меру не може да нађе! Потребно је живо искуство генерација монаха, треба имати озбиљну духовну везу с онима који су учили да иду путем монаштва од отаца који су ишли пре њих. А ми сами ћемо у најбољем случају моћи да стекнемо само мало искуство тек након деценија, ако будемо упорно тражили с великим опрезом, по пипању, опет много пута се спотакнувши и више пута добивши маснице. Разум је на овом путу најслабији и најнепоузданији помоћник. Пре ће бити да остаје осећање своје крајње немоћи, у свој наказности и нескладу, жалосно вапијање Богу за помоћ и за опроштај грешака и омашки које се сваког часа дешавају.

Читање светих отаца је овде веома драгоцено, али примена савета отаца на делу је исто тако крајње компликована и за нас представља изузетно сложен лавиринт с мноштвом улаза, ходника, врата и нагађања на која врата треба ући. Саветовање с

другим монасима је веома драгоцено, али истовремено опет постоји велика тешкоћа како да нађемо таквог оца којем можемо да верујемо и чије је искуство без прелести. Чак и ако нађемо оваквог помоћника не смемо одмах да покушавамо да му припишемо «духоносност» и да чекамо од њега «пророковање с небеса». Треба прво схватити какве односе можемо имати с оваквим духовним помоћником: на нивоу савета, духовне добронамерности, или заиста у њему видимо духовног старца и имамо довољно вере да оставимо по страни свако своје суђење и да се у потпуности предамо послушању. Јер, и у оваквим односима је могуће мноштво подметања и лажних стања.

Нигде у близини нема уређених обитељи. У свету постоје искусни духовници, али је веома компликовано на невиђено решавати проблеме и недоумице који настају у манастиру. Свака тешкоћа увек, осим једне-друге околности садржи у себи још хиљаду разних тананих детаља који у ствари имају велики значај за решавање питања – све их треба узети у обзир и измерити. Често се дешава да се замишља много добрих, наводно корисних ствари, које у главним цртама изгледају потпуно оправдане и сврхисходне, али управо неке на први поглед једва приметне «нијансе» чине ова дела или неблаговременима и неостварљивима или чак потпуно штетнима. Прорачунати умом, израчунати и логички «разместити по полицама» неки посао још ништа не значи. Овде само човек са заиста духовним искуством и који се налази у правилном унутрашњем расположењу, који добро схвата суштину монаштва може да тачна упутства.

Како често се данас организације живота у манастиру и руковођења прихватају људи који уопште нису ни покушавали да начине ни корак на путу истинског монаштва. Треба бити веома опрезан у избору тога коме човек може да верује у манастирским питањима. Али несумњиво је да човека који заиста тражи спасење и који се не слаже с лукавим саветима нашег палог «ја», који се није задовољио само тежњом према варљивом спокоју, већ увек усходи ка већем и правом Бог неће оставити: даће му преко ближњег потребну реч, откриће смицалицу, коју је непријатељ припремио. А главно је не веровати и не веровати себи. А непријатељ, злонамерник се налази у нама самима: у нашој лукавој савести, у нашем егоизму. Ако и бивамо преварени, ако и примимо нечији по душу штетан савет, и овде није кривица у ономе ко је нешто рђаво посаветовао, већ пре свега у нама. Сами смо прво у себи пристали на лукавство, зато нас је нешто лажно и преварило. Најчешће волимо да мислимо као да нас неко са стране све време вуче у погибел. Али, ако поштено анализирамо своје помисли и жеље видећемо да потпуно свесно срљамо у преступе, јасно схватајући да је ово погубно и да ће се у вечности показати као неиздржива мука, али отворено пристајемо на ово зло одричући се у дубини срца вечног живота. Ево где је први непријатељ.

Зато је свако пре свега сам обавезан да тражи трезвеност и да проверава све своје преко ближњег. Ближњи је овде огледало: загледајући се у своје односе с ближњим, а тим пре с духовником, прилично јасно можемо да видимо ко смо у датом тренутку и где је на нашем лицу прљавштина, где је рана, где је мана. Не треба духовник да јури за својим штићеницима и да их упорно упозорава и говори им да се пазе опасних скретања – браћа према себи треба да буду крајње неповерљива и да се труде да се на сваки начин проверавају преко духовника. Краће речено, с обе стране – како од стране оних који руководе, тако и од стране руковођених треба да постоји крајње неповерење према себи, пажљив и опрезан међусобни однос, одсуство прекомерне захтевности, покривање немоћи и грешака другог, као и сећање на то да где су двоје или троје окупљени у Христово име, тамо је и Сам Господ међу њима.⁶⁴ Све наше немоћи с обе стране могу бити покривене и надомештене благодаћу Божијом кад у нама буде постојало неповерење према себи, давање предности ближњем, кад се

⁶⁴ В.: Мт. 18, 20.

наш егизам повуче и остави место за деловање Божије благодат. Иначе ће бити тама без трачка светлости!

Свети оци који су сами стекли дар умне молитве говорили су да ради руковођења другим у овом делању, ради контроле над њим, треба видети његово лице и чути његов глас. По изразу лица и по интонацији гласа оци су умели да уочавају најтананије нијансе унутрашњег расположења онога ко се моли и да на време пресецају пориве испуњене прелешћу, да враћају штићеника на прави пут. Али шта ћемо схватити ми који сами немамо тачне појмове и делатно искуство у умно-срдачној молитви, чак и ако се пажљиво загледамо у лице брата и слушамо његов глас за време молитве? У самима себи не умемо да разликујемо здраво од лукавог и стално се колебамо међу разноразним слојевима варљивог и умишљеног. Губитак наследности монашког делања, заборављање науке стражења и стајања пред Богом је такав наш недостатак да човек може скоро да падне у очајање због стања савременог монаштва.

Уосталом, код Григорија Двојеслова у његовим «Беседама» о овоме постоји опаска која је унеколико утешна за данашње време. У разговору са светим Григоријем Ђакон Петар поставља питање о игуману Хонорату који је био руководилац скоро две стотине отшелника у манастиру који је сам основао. Притом, како се види, пре тога се ни код кога од монаха није учио монашком начину живота. Ђакон Петар, који је био у недоумици овим поводом пита светог оца: «Мислим, свети оче, да није могао овај славни човек да постане руковођа других ако сам прво није од некога прихватио поуке?» Свети Григорије је одговорио: «Треба знати да се дарови благодати Светог Духа понекад људима дају на необичан начин. По уобичајеном поретку би требало да буде тако, да не може бити начелник онај ко се није учио да се повинује и да повиновање потчињенима не може да сугерише онај ко сам не уме да се повинује вишим. Али има људи који добијају овакво унутрашње просвећење од Светог Духа, да иако не користе спољашње људско руководство у њиховом духу је стално присутан унутрашњи наставник - Свети Дух. Само што људи, који нису чврсти у добродетели не смеју да узимају за свој узор живот светих људи који је изнад уобичајених закона, јер у супротном случају неко лако може да уобрази да је и он испуњен Духом Светим, и почеће да презире људску поуку и тако ће пасти у заблуду. Уосталом, душа која је пуна Духа Светог има у себи најочигледније знаке овог преимућства, тачније: високу добродетель сједињену са смирењем, тако да управо ако душа поседује ове квалитете у потпуности, то служи као најочигледнији доказ присуства Духа Светог у њој...»⁶⁵

Јасно је да нико од нас не може смело да се нада оваквом просвећивању које се даје на «неуобичајени начин» за способност да води браћу воде путем спасења и да их учи монашкој уметности. Међутим, утешно је то што у посебним случајевима, кад је прекинута наследност, благодат Духа може да удахне живот у братско сабрање «на необичан начин». Као што се види, опет се све темељи на смирењу и свести о својој крајњој немоћи. Ово је главна метода за нас – основно својство којим стално треба проверавати своје духовно стање да не бисмо скренули ни на десно ни на лево: «Истински поуздани знак правилности духовног устројства јесте дубока свест о својој покварености и греховности, свест о својој недостојности милости Божије и неосуђивање других. Ако човек себе не сматра од свега срца, а не само језиком, неваљалим грешником, он није на правом путу, без икакве сумње је да се налази у ужасном слепилу, у духовној прелести, ма како да га људи сматрају узвишеним и светим, макар био и прозорљив и чинио чуда,» писао је игуман Никон (Воробјов) 1952. године.⁶⁶

⁶⁵ Светитељ Григорије Велики Двојеслов. Беседе о животима италских отаца и о бесмртности душе. М., 1996., стр. 12-14.

⁶⁶ Игуман Никон (Воробјов). Остављено нам је покајање: Писма, стр. 72.

Распали несрећу

Чини се да се данас од људи који долазе у наш манастир да би у њему живели више не могу тражити било каква категорична, строга и непромењива животна правила. Очигледно је да као што у свету где хришћани имају много слободе и морају о многом сами да размишљају, да траже, да бирају, кад више нико не може строго и тачно да им указује на то како да се прилагођавају сложеним условима савременог живота, кад свако мора углавном да се руководи сопственом снагом ревности и гласом савести и унутрашњом тежњом ка благочестивости, и у савременим манастирима није могуће прописати јасан и строг начин понашања и да много тога зависи од сопствене ревности за спасење.

Узрока има много: као прво, одсуство опита и духовног руководства. Ако се неискусан настојатељ прихвати да све укалупи у чврсте рамове, он ће своја немоћна поимања самим тим поставити на висину неких закона који ће сметати, а понекад и много шкодити браћи. Као друго, сам живот унаоколо је постао толико хаотичан и неконтролисан да увек иста правила и закони просто не могу да се сачувају и скоро све време човек мора да се прилагођава ситуацији која се стално мења. Наравно, врло је згодно спасавати се у условима јасно прописаних правила и непромењивог уређења, унутрашњег строгог начина живота у манастиру, али ово, међутим, браћу чини помало незаштићеном, неспособном да се понашају мудро и у разумно новим и хаотичним у условима, а такве ситуације се могу очекивати свакодневно. Иако је раније у манастирима све било другачије, за наше време већ и «закон није писан». Некада је манастир заиста штитио од искушења, стварао чврсте, поуздане, дуготрајне, веома повољне услове за унутрашњи живот. Данас се и манастир по мало чему разликује од света и често је више мета за стреле разноразних саблазни него парохијски храмови у градовима.

Сваки хришћанин данас, сваки монах, је као усред пламена, као вавилонски младићи у пећи и само чудо Божије чува оне који траже спасење и вероватно само уз помоћ анђеоске заштите се верујући чува од тога да не буде претворен у прах у овом седмоструко распаљеном пламену. Овде се пре свега код сваког одвија своја усамљена борба, рвање с непријатељима – спољашњим и унутрашњим. Већ скоро нигде се не иде у бој у редовима, чврсто стојећи раме уз раме с извученим копљима и исуканим мачевима, него се свако «рве» у појединачном боју с саблазном који га окружује покушавајући да се ишчупа из чврстог загрљаја који га гуши. Већ се скоро сваки верник пробија – ко како уме – кроз бодљикаво шибље у беспућу, често и без стазе, нагађајући, често «за свој страх и ризик», кроз јаруге, ивицом провалије. А наставници? И наставници су исто тако углавном у суровом двобоју, са свих страна су оплетени суровим саблазнима, које се у душу увлаче као покварене змије, једва-једвице се бране од непрестане најезде зла. Наставници већ углавном само указују на заједнички смер пута и слабим, изнемоглим гласовима покушавају да одрже дух бодрости, да позову на наставак борбе, макар да упозоре на основне опасности. Даље – опет свако на себи самом спознаје сву поквареност духовног рата.

Људи се очигледно не спасавају по плану који је писан и исцртан по линијама, не иду утабаним стазама, чак не ни следећи мудре, разумне прорачуне и сопствену бистрину, већ само чудом Божјим, само жалосним викањем и очајничким вапајем ка небу – дакле, смиреним признавањем своје потпуне немоћи и ништавила. И није случајно то што никакви наши мудри распореди живота и манастирска правила јасно расписана по таблицама не издржавају дуго и често се с великом буком руше, претварају у гомиле рушевина. Правила су неопходна, али и у њима наше гордо срце

које се узда у себе понекад тражи лажан ослонац, и у овим чиновима и строгим законима је опет наш егоизам и уздање у своју праведност. «Испунили смо», «ишчитали», «све смо распоредили по сатима» - и задовољавамо се као фарисеји, који су почивали на слову закона. Као да се у овој правилности и састоји праведност. И тако је свуда: за нашом церемонијалношћу не следи жива вера, већ успаваност савести. Не желимо да носимо у срцу осећање своје проклетости, зато се најчешће и трудимо. Трудимо се да својој савести плуснемо у лице овај напитака за спавање наше исправности и пристojности. Светитељ Теофан је учио: «Треба распалити невољу унаоколо».⁶⁷ Шта ово значи? То да је с нама све лоше, све је рђаво, гинемо, горимо – спаси, Господе! Помози! Погибох! Ништа не могу, све моје сопствено је лаж, обмана, прелест! Ти, само Ти можеш да ме спасиш! Нема у мени ничег доброг, ни најмањег добра, ни капи-капљице добра нема у мени...

И овај пут је сад исти – и за мирјане и за оне који живе у манастиру. Пут води кроз дубоку спознају својих немоћи, и овај пут се не уклапа у рачунице и предвиђене планове. Сваког дана човек треба да буде спреман да изгуби све за шта је мислио да наводно има и да почне да скупља од почетка, да би на крају остао без ичега, ништ! Али само у овој нишгости се и може очекивати богатство. Чудан пут! Раније су овом сиромаштву монаха училе саме зидине манастира, све њихово устројство живота, оци и наставници. Данас често и «наставници» и браћа обитељи уче другоме: да човек цени и тражи нешто у себи самом и поред себе, уче да се човек богати и «стиче» у области која ни из далека није нетрулежна. Саме зидине обитељи, њихово украшавање, чак и чиновни и пореци такође често постају гомилање и богаћење – и опет не у оном свету, не у «ономе што није од овога света». Дакле, долазе невоље и туге, падови и губици, да бисмо заиста заволели сиромаштво, да се у саме себе ни за шта не бисмо поуздавали и надали.

Тугујемо што сад нема оне древне строгости и поретка у манастирским зидинама. Али да ли је оправдано, да ли је благовремено да тражимо и захтевамо од себе спољашње строгу исправност? Да ли је душа способна да без штете по себе понесе ову спољашњу исправност? Јер требало би да постоји одређена равнотежа између спољашњег и унутрашњег подвига, иначе човек постаје фарисеј. А сад некако посебно у свима пада у очи склоност ка управо оваквом фарисејству. У принципу, није корисно захтевати много ни од себе ни од браће: то је само безуспешно губљење снаге и коначно разарање душевног мира, осим тога још и поприлично нервирање. Више да скоро нико од нас није способан да се у целини препусти унутрашњем, духовном раду, и једва да се може наћи онај ко макар десети део своје животне активности чисто и без остатка посвећује Богу. И човек се никаквим притисцима и захтевима не може приморати да даје више, да се одрекне од света категоричније, да у већој мери презре све своје и омрзне себе, ако се ово не догоди добровољно, кад душа сама неким непојамним путем дође до највишег самоодрицања: насиље ће изазвати само бунт, крајњи протест, и можда ће човек потрчати уназад.

Свети Игњатије Брјанчанинов саветује да имамо одређену снисходљивост према својој души: «Не треба од своје душе, од свог срца захтевати више него што могу да дају. Ако будете захтевали преко мере они ће банкротирати, а умерену камату могу да дају до Вашег упокојења.»⁶⁸ Сам Господ тражи нашу добровољну и слободну љубав према Њему и као њену потврду од нас очекује извесну жртву самоодрицања, али никада не приморава и не присиљава никога. Тим пре кога ми можемо да приморавамо? Овде браћи, (а и себи самом) можемо да понудимо само одређене

⁶⁷ Светитељ Теофан Затворник. Писма о хришћанском животу. М., 1997., стр. 14.

⁶⁸ Сабрана писма светитеља Игњатија (Брјанчанинова), епископа Кавкаског и Црноморског. М.-Спб., 1995., стр. 174.

услове, погодности, правац и све оно што подстиче буђење душе, да ненаметљиво саветујемо своју душу и душе браће, кротко и саучеснички их наговарајући да се одврате од безумља, а да њихово обраћење чекамо стрпљивије. У принципу, методе личе на оне које се примењују приликом неге болесне деце, са стрпљивим подношењем свих њихових каприца и слабости.

Одређена слобода је чак неодвојива од принципа подвижништва. У самом рају је расло забрањено дрво познања добра и зла без којег би избор слободе био немогућ. Ићи, деловати, одрицати се себе, узимати много или мало – све ово треба да буде у избору самог онога ко иде ка Богу. Тако се и у атлетици за тркаче утаба стаза, ограђује се од доконе гомиле, тамичари се бодре клицањем, али се никад не гурају у леђа и не вуку за руку. У нашем случају је, наравно, допустиво и гурање, и вучење за руку, али све с истим оним условом ревнине жеље самог човека да стреми напред.

Узгред, сетимо се случаја из житија светог Пахомија, кад је трпезар у одсуству игумана престао да доноси на братску трпезу кувану храну и стављао је само поврће правдајући се тиме да браћа свеједно увек посте и кувану храну скоро не окушају, тако да мора да се баца. Свети Пахомије је строго разобличио брата рекавши му: «У том случају уздржање монаха више не би било дело њихове слободне воље, већ последица нужности: нико више није имао могућности да испољи своју усредност, сви су постили по принуди. Ја бих више волео да припремим разноврсна јела и да скувам разне плодове, да све ово ставим пред браћу, да би ако буду обуздавали своје жеље и добровољно се ради подвига одрицали да једу, чинили велико и добро дело пред Богом.»⁶⁹

Добро, а шта ако се онај ко је дошао у обитељ никад и не разгори већом ревношћу, већ буде само мало помало тињао? Овакав не би ни требало да долази у манастир! Шта да се ради, данас смо скоро сви такви. Али и не трчимо у манастир ради велике рачунице, већ само бежимо од свепрождирућег пламена греховних саблазни које су се разрасле, од падања у све дубине зла. Чудна и нездрава ситуација, стање некакве окачености између земље и неба. Али, очигледно је да треба чекати и молити се: можда ће се десити чудо и Сам Господ ће у нашим срцима запалити извесну ревност и тежњу ка духовном. И загрејаће, ако се душа смири и призна своју немоћ и свемоћ Бога!

Данас већ много и важно у животу обитељи лечи Сам Господ – непојамно, неприметно. У суштини, игумана, настојатеља, предводника више нема. Они које називамо настојатељима данас су најчешће управници спољашњим поретком спољашњег чина и управници манастирском имовином. А игуман је Сам Господ, Који тајанствено, непојамно промишља о сваком оном ко је дошао у обитељ, о свакој души која тугује, која жели, тражи оно древно монаштво и нигде га не налази, чак ни у самим нашим манастирима. И ево у некаквим чудним искушењима, падовима и устајањима, у бесконачном нагомилавању тешких искушења, препрека, саблазни, честих спотицања, уз спољашње наводно одсуство сваког поретка и чина у животу, уз одсуство не само глатког пута, већ и једва приметне стазе – у свему овом душа спознаје и себе, своју немоћ, спознаје издају која се крије у њој, открива сву дубину свог пада и пада целог људског рода и тек онда може да почне лагано да се пење ка путу тражења Бога.

Ево и од самих настојатеља се данас највише захтева одрицање, самопожртвованост, опрезност, ненаметљивост, неповерење у себе и препуштање Самом Господу, Који све познаје и зна шта је управо потребно свакој појединој души да води браћу. Настојатељ се само «прилагођава», ономе што Господ чини, само чува и

⁶⁹ Житија светаца на руском језику: месец мај. М., 1992. стр. 508.

води рачуна о делу, које зида Свезнајући Игуман, а он сам није лекар, већ само болничар или «медицински брат». Међу нашим наставницима су чак и «најмудрији» и «најумнији» крајње немоћни духом. Све више и више нам је потребна непосредна Божија помоћ, у неповерењу према самима себи, у неуздању у своју «ревност», своју «мудрост», «своје снаге». Ово је потребно за настојатеља! Тада је и за браћу безбедније да буду самопожртвована и послушна према оваквом наставнику кад он сам нема поверења у себе!

Тужно је нешто

Понеки «предводник стада» данас тако може да нашкоди јадним гускама... Гледао је, дивио се високом јасном небу, угледао је како негде високо-високо лети на југ складни караван његових дивљих рођака и сад стално ревноје за њихову слободу, њихов склад, њихов смели лет и лепоту.

И ево, већ се сам отима на висину, упорно маше својим кратким, крилцима у којима се наталожило сало, поскакује на неугледним, равним, спљоштеним ножицима по земљи, прави много-много буке – гле, само што не полети... Обузет овим узалудним напорима, већ зове широким, трудбеничким кљуном своју сабраћу-штићенике, зове у висину, «у небеско пространство» - час продорним, звонким позивом, час гачући, час поцикујући, прекорева их због спорости, због лењости, због везаности за живинарник упрљан изметом, због робовања стомаку, «овој мамони», која је тако заволела овдашње корито које се често «само од себе» пуни пријатним мрвицама. Сам вођа гледајући у небо, ударајући крилима по глатким боковима често кришом баца поглед на добро познато корито, и његово гакање га истог трена одаје својим тоном изнемогле несигурности и скривене сумње.

Гуске све ово добро осећају, али из солидарности с вођом исто повремено машу крилима, бучно поскакују и прилично добро се праве да само што нису полетеле, али убрзо губе ентузијазам и стропоштавају се у родну бару. Између ових испољавања ревности усмерене у висину они не заборављају да се поткрепе једном-двема јестивим (па чак и врло укусним) мрвицама. Вођа је јунак, али нажалост, и он је само домаћи гусан, који се чврсто прилепио за земаљско, само што је почео да машта о својим прецима, који су путовали у далеке топле крајеве, који су високо лебдели у небеском плаветнилу и с висине лета равнодушно, бестрасно гледали на прах земље, на ове बारे и дворишта.

Али, шта да се ради? Не могу они да постану дивљи, јаки гусани, не могу да се растану од овог утабаног живинарника, од ових згодних корита-хранилица, не могу да се вину у прозирну висину, не гледају на поља и шуме из оне вртоглаве висине узневши се изнад њих, неће пролебдети изнад овог трошног, затрпаног света као складни строј-стрела према топлим предивним крајевима... Већ ће ето тако ићи гегајући се шантаво и гачући, тако ће и спустити главу, шкрипати ближњем на ухо о својим тешкоћама, с напором прелазећи преко сваког брвна на путу, тако ето и лутају (иако понекад и с бодром пословношћу) од појилице до хранилице, од хранилице до појилице и ради разноврсности понекад до बारे иза комшијског дворишта?... И с овим су се већ помирили. Али неко се мало-мало одушеви небом, нешто одједном болно почне болно да бије у тромим грудима, нешто тамо жели да се откине некуда у висину, повуче га непозната чежња и тако је болно, горко после тога спустити главу и видети исто ово солидно уређено двориште. Ех, гушчије срце, гушчије срце!

Ето, сећамо се: *гори високија јеленем, камен прибјежишче зајацем.*⁷⁰ Међутим нисмо ми *јелени*, већ само *зачеви*. Онда седимо, дрхтимо испод *камена*, начуљимо уши: *ослушкујмо вечност...* А ипак је нешто тужно-тужно! И зашто ли је то?

Да није Господа

Не треба се варати: нажалост, у нашој данашњој ситуацији натојатељ обитељи више никако није «духовни предводник» или «старац», «наставник» на путу ка Богу, већ је највероватније само «бригадир», «шеф општег сектора» и «милиционар» - то су углавном његова послушања у обитељи. Све остало је тек после тога. Углавном све снаге настојатеља одлазе на градњу, на уређење газдинства, на стицање разноразног овоземаљског ђубрета и старудије, на одређивање и одржавање моралног поретка и на борбу с онима који насрћу на церемонијалност и уређеност манастирског поретка. У великој мери он мора да буде и «избацивач», јер прилично често у обитељ дрско покушавају да упадну и упорно се задржавају веома немирне личности које много ремете миран ток живота; избављење од њих понекад не пролази без веома «ватрених емоција» с обе стране...

Као «духовни наставник» настојатељ може да се прикаже кад излази из обитељи манастирским пословима: мирјани и монаси других манастира гледају на њега с много више поштовања него његова браћа. Овде се обично настојатељ теши тиме што на себе примењује речи Спаситеља: *не бива пророк без части осим у домовини својој и у кући својој.*⁷¹ А у манастиру сви више воле да сами себе упућују на пут спасења и покушаје настојатеља да некоме одржи лекцију која се односи на конкретно лице, ово лице најчешће доживљава с великом надутости, као незаконито мешање у његову личну слободу и у његов лични живот.

Осим тога чак се и науопштеније поуке које говори на братском скупу, уопште његова расуђивања о вери и подвижништву, иако бивају праћена многим цитатима често такође слушају с нестрпљивим кашљуцањем и некаквим сврабом у стомаку. Због нечега се код братије често рађа несхватљиво незадовољство и чак подозрење да се нешто њихов «настојатељ» прави паметан и да нешто глуми, да изиграва неког учитеља-старца. «По чему је он паметнији од нас? Да није више књига прочитао? Па шта, имао је среће да се удостоји да постане начелник,» мисли други, «да су мене поставили за начелника ја бих много боље водио послове обитељи.» Стално човек мора да се сусреће с чињеницом да многа браћа покрај срца греју управо овакву увереност да би кад би они били постављени за старешину манастира много боље обављали дужност настојатеља него њихов «надувени» игуман. Наравно, ипак се потчињавају, «носе послушање», носе исто као што носачи носе тешке цакове радећи на станицама или као што радник у фабрици носи неке предмете и трпи јарам свог руководства, помало га грдећи. И заиста, зашто треба веровати да овај човек, који је настојатељ заслужује поверење у духовним питањима? А да ли он сам има права да се сматра учитељем? Овде и с једне и с друге стране може бити много грешака!

Као прво, сам настојатељ мора да гледа на себе као на најнемоћнијег и рђавог монаха, који је само за послушање дужан да учи и сугерише браћи које су њихове грешке и слабости. С друге стране, за браћу је важно да схвате човека не чине способним да се мудро понаша у питањима духовног устројства обитељи године, бистрина, овоземаљска мудрост, бистрина и ватреност карактера, чак не ни склоност према психолошкој анализи већ управо умеће да се не узда у себе, препуштајући

⁷⁰ Пс. 103, 18. На српском: Горе високе дивокозама, камен је уочиште зечевима. (Пс. 104, 18)

⁷¹ Уп.: Мт. 13, 57.

Самом Господу да делује, умеће да «стане по страни», да сумња у себе, да се боји своје воље, да опрезно опипава за шта постоји воља Божија, а за шта не. Несрећа је што се наши манастири од самог почетка уређују као неке световне организације: одређује се настојатељ: каче се на њега звања и крстови, он добија задатак да гради зграде и да их насели становницима; затим се све снаге се бацају на тражење новца и средстава за изградњу; онда се у ходу окупља братија која помаже да се овај циљ оствари. Природно је да се у таквој поставци ствари настојатељ доживљава само као главни пословођа или директор.

Дакле, све треба да се ради другачије: као прво, циљ није да се граде и настањују нове зграде, већ да се распаљује јарко жариште вере, око кога могу да се окупе уморни путници, који траже духовну топлину и светлост. Распаљивање овог жаришта треба почети управо од свог сопственог срца и на то ће отићи године. Поучавати, ако се добије благослов, опет треба крајње опрезно и као и нехотице, с признавањем своје недостојности, само из страха да ће човек дати одговор за реч коју је прећутао. Сама браћа ни у ком случају не треба да мисле да је настојатељство част: то је само најтеже послушање. Главно је, треба схватати да кроз најстаријег у обитељи Сам Бог поучава и води браћу и да му Господ многе духовне истине открива управо ради браће и ради њихове вере у ову тајну духовне хијерархије.

И у томе што се манастири претварају у световне организације, што људи у настојатељу желе да цене и признају само световне особине и не виде духовну тајну – у свему томе се опет испољава маловерје нашег времена. Људи су изгубили умеће да верују, зато не умеју ни да имају поверења. Верују само ономе што може да се осети, опипа, верују «чврстој речи», крутом покрету, саосећају с грандиозним полетом земаљских акција, верују чврстим зидовима, солидном намештају, поузданој техници, верују само активном и живахном карактеру начелника, верују чврстој руци и изгледу који улива страх, али уопште немају поверења ако им неко ненаметљиво, без самоуверености, скромно укаже на учење светих отаца, на њихове сопствене духовне грешке, ако покуша да одвуче њихову пажњу од земаљских пристрасности. Да, духовни односи се не могу испланирати разумом и затим оваплотити у живот: никакви вештачки напори неће поставити овај духовни темељ. У најбољем случају уз одређене таленте настојатеља манастир може да буде организован као добра радна задруга с јасним распоредом живота.

Опет – само вера, жива вера може да постане услов за правилне односе и свако маловерје овде ће деловати као кап отровне киселине – оно ће разједати, разарати, остављати рупе на нежном ткиву манастирског живота. И очигледно је да треба признати да је данас главни у манастиру, односно настојатељ, такозвани «игуман», нека је чак и архимандрит, «високопреподобни отац», «баћушка» и томе слично у ствари само старији брат, а не «отац»! Старији брат који је због тога што су браћа сирочићи принуђен да се брине о њима, да се труди, да се брине о овом и оном, покушавајући што је могуће побожније да «сведе крај с крајем» и уопште трудећи се да надомести одсуство родитеља, колико му то пође за руком. Да, он носи невоље и бриге оца, и његов труд није мали, али он не сме да заборави да је он сам свега неуко дете, «жутокљунац». Да није Господа...

Гледај горе

Данас се у цркви читало Јеванђеље по Марку (зачало 59) у којем се говори о томе како је Господ ишао по мору и како је Петар замолио да крене ка Њему, кренуо је, али се уплашио: *видја же вјетр крјепок, убојасја, и начен утопати, возопи, глагоља: Господи, спаси мја. Исус простер руку, јат јего и глагола јему: маловерје, почто*

*усумнелсја јеси?*⁷² Ево одговора на целокупно наше стање унинија! Гледамо ветар, таласе, заборављамо на силу Божију: без вере гледамо, све поредимо са својим снагама, не на Бога печал возлагајем⁷³ - ето и тежине, ето и муке и потиштености. Како је лако орлу да прелеће с планине на планину – право задовољство! А хајде нека кокошка покуша да пређе на другу планину – кад ће доћи! Колико јој труда предстоји: сваки жбунић, брвно, камен на путу – и труд, и губитак снаге и туга. А све је то само због тога што више не уме да лети, зато што одавно само по земљи иде и само пред своје ноге гледа. Оно што је некад било птица постало је најслабија, најбеспомоћнија «животиња».

Тако и ми: без вере – само беспомоћност, немоћ, невоље одасвуд, са свих страна изазивају само очајање и притискају, «таласи и ветрови», под ногама су пучина неизвесности, испред нас је мрак, ледени млазеви, плашљиво очекивање невоља. На срцу тескоба. И постоје само једна врата да се избегне ова тескоба, само једно избављење од дављења – да се држимо чврсто за Божанску десницу, што значи исто што и летети, винути се изнад овог овоземаљског хаоса, изнад свих планина и душевних тескоба на крилима вере и само повремено сести негде на стену која се винула ка небу. Тада ће све бити без страха и бојажљивости, не на муку, већ на радост! Ово се нарочито односи на настојатеље, на наставнике уопште. Тако и епископ Игњатије каже једном игуману: «Кад неко стоји високо треба да гледа на горе, а не на доле; ако буде гледао на доле, зачас ће му се завртети у глави и он ће пасти. Дакле, с вером гледај горе, на небо, на Промисао Божји, и неће ти се завртети у глави, нећеш пасти у смутњу и униније, који те обузимају кад гледаш на доле, односно кад се уместо молитве и вере препустимо својим расуђивањима и желимо да свако дело решимо само својим сопственим разумом.»⁷⁴

Како се проверава вера

Како мало простора у свом животу остављамо за праву веру! Шта заиста по вери чинимо од оног мноштва дела и поступака којим је испуњен наш живот пун главобоља? Ни из далека није све ово «по вери» премда нам се и чини да смо се данас много потрудили «ради Бога». А и сама вера може бити различита, чак ни вера није увек моћна, спасоносна: *и беси вјерујут, и трепешчут*⁷⁵, и демони не само да верују, него чак ни најмање не сумњају у постојање Бога, у постојање раја и пакла, чак знају сигурно и то да ће бити предати вечном огњу у паклу због својих злих сплетки, а ипак и не размишљају о томе да се поправе. Многи људи кажу да дубоко верују, показују и неким поступцима да заиста у извесној мери верују. Али ипак ни овде се најчешће не ради о вери која спасава! Шта је то – она вера, која човека чини заједничарем Бога?

Постоји вера која једина доводи човека до пута који води у Царство Нееско, као «уводна вера», и «постоји делатна вера», «жива», «истинска» која води већ самим овим путем, уводи на сама врата. Или још и овако: једна само доводи до царског дворца, али не сме да уђе унутра, јер не познаје никога од царских служитеља, а друга има познанства, добре везе с дворанима, може да дође чак и до Самог Цара, да неког познанника представи и препоручи Самом Цару. Међутим, није да прва вера нема

⁷² Уп.: Мт. 14, 30-31. Српски превод: Но видећи јак вјетар уплаши се, и почевши тонати, повика говорећи: Господе, спаси ме! И одмах Исус пруживши руку ухвати га, и рече му: Маловјерни, зашто посумња.

⁷³ Уп.: Пс. 54, 23.

⁷⁴ Сабрана писма светитеља Игњатија, епископа Кавкаског и Црноморског. стр. 127-128.

⁷⁵ Јак. 2, 19.

никаква спољашња дела и да је само *вера без дела*⁷⁶ како ми често мислимо. И овде могу постојати многа дела, чак и «бурна делатност», која без обзира на то нису дела дубоке вере већ обрнуто, уз пажљиво проучавање она чак сведоче о слабој, тримој, полуживој вери, управо крију у себи велику примесу неверја и сумње и пре ће бити да је то уздање у себе уздање у Бога и Његов савршени Промисао. И једна и друга вера се манифестују спољашње: само што прва све ради «по логици», «по разуму», све «с рачуницом» и «обазриво», а друга тајним силама, које су недоступне логици, по потпуно другим законима, тачније, по неком дубоком унутрашњем осећању присуства Божијег и препуштањем себе Њему, предавањем току Његовог дивног Промисла, као што се човек препушта сили воде кад жели да плива.

Руководећи се само «уводном» вером човек све поверава свом разуму и рачуници (иако, наравно, у нечему по хришћанским књигама и по православној науци прилагођава и управља ток својих суђења), али истинског поверења у Бога, самопожртвовања овде још нема. Овде је исти онај «шаблонски» принцип: «имај поверења, али проверавај». Да, као да се човек плаши да ће погрешити, да ће се преварити, као да је такав опрез потпуно оправдан (јер, како и разликовати лаж и лажне пастире, лажну браћу ако човек не проверава све својим разумом, читањем, пређењем?). Ипак, без обзира на то, овде нема живе везе с Богом. Зато човеку чак не може ни да се објасни у чему је његова грешка, где је нешто важно испустио из вида, јер он ће и разговарати врло логично, разумно, «исправно». А ради се управо томе да се одрекне ове разумности и препусти «лудилу» вере.⁷⁷ Али он ће опет рећи: «Могу да се препустим овом «лудилу», али прво треба да размислим да не бих погрешно. Дакле, човек као да иде ка Богу, али «иде сам», често размишља о Богу, али «сам», «својим умом» ради нешто ради Бога, «по вери», али ради «својим снагама», «сопственом ревношћу», провереном-испровераваном «вером» он се «моли», али тачније не «моли» Бога, већ «говори Богу о себи». Човек је овде самоиницијативан и само «осигурава» ову своју иницијативу «молитвом».

Делатна вера почиње тек онда кад се човек препусти «судбинама Божјим», кад му управо досади ова његова сопствена «логика», «брижност» и «разумност», кад га обузме нека необјашњива «безбрижност», «неразумност» и «нескладност мисли» и кад се одједном у овом «лудилу» вере открије сопствена предивно складна логика, највиши разум, нека друга, много лепша и идеалнија усклађеност појмова, али све ово сад већ по другим законима и правилима који су потпуно прожети присуством тајне и најближим присуством Самог Творца и Промислитеља света. Кад човек ступа на пут живе вере, он не мора много да размишља, да прави логичне системе, већ само да иде по пипању и да налази складну и живу истину која се налази поред њега; он више не прорачунава исправан поступак, већ се само учи да спознаје где је воља Божија, с које његове стране се она обично открива и шта му смета да је види. А то је потпуно другачија вера!

Кад човек учи да плива успех постиже тек кад на крају научи да се опусти и управо да се «препусти» води, - тек тада га вода држи на својој површини без икаквог његовог напора и напетости. Али, чим човек згрчи мишиће – тело као камен почиње да падања на дно. Уз све наше «религиозне спознаје», «духовну начитаност», «познавање православних канона», «знања верских догми», остаје још велико питање: остављамо ли ми у свом животу место за Самог Бога – да нас води, поучава, оживљава ради општења с Њим? Додиром са живом вером почиње прелазак човека у ново стање, кад он сам постаје све мањи у својој свести, а Бог све већи, кад се људско топи, а Божије

⁷⁶ Јак. 2, 20.

⁷⁷ В.: 1 Кор. 3, 18-19.

шири у његовом срцу, кад душевно уступа место духовном. Тек овде се и зачиње заиста религиозни живот. Све што је постојало пре тога било је само машгање о религиозном животу.

Вратимо се поново примеру с водом: кад жели да преплива реку човек прво скида са себе одећу и обућу, да га не би вукле на дно и да не би ометале његово кретање. (Карактеристично је то да би одећа у води престала да испуњава своју сврху – да греје тело и покрива његову наготу! И овде се може извршити аналогија: овако светске навике и добродетељи, иметак и предности, приликом уласка у духовни живот губе своја «корисна својства» и најчешће само сметају, «вуку на дно» – везују за овај трулежни свет, оптерећују срце, држе мисао у заробљеништву). Затим човек треба да уђе у хладну воду, што га на почетку плаши, захтева одлучност и оштро узнемирава осећања. Кад човек тек учи да плива, плаши се воде, јако се упиње, из све снаге удара по води рукама и ногама, сав је згрчен, мишићи су му затегнути, срце му убрзано куца, али уз сав овај утрошак снаге свеједно тоне ка дну. И он почиње да се одржава на води тек онда кад престане да верује сопственим напорима и кад поверује у силу воде, која је у стању да држи његово тело на површини, тада се сва лекција своди на то да се опусти и смири. Тада човек може чак и непокретно да лежи на води, као да се одмара на мекој постељи, може да учини неколико лаких покрета да би мало пливао. Али чим напрегне мишиће посумњавши у снагу воде, тело одмах почиње да иде ка дну.

Чудна ствар: исто тело, исте, рекло би се, запремине и тежине, поверивши се води слободно почива на њеној површини, а кад посумња, кад из све снаге покушава да напне мишиће како би самостално деловало истог тренутка постаје теже од воде и тоне. Каква веома значајна лекција коју нам природа даје! А зар се у Јеванђељу не говори о истом: кад за време буре на Генисаретском мору Господ иде по води корачајући по самим таласима и кад свети Петар моли Господа да и он дође по води и он креће ка Христу, али чим је погледао разбеснелу пучину, уздрхтао је, посумњао у силу Божију и одмах је почео да тоне?⁷⁸

Дакле, жива вера је кад човек тражи Бога одмах, овде, кад тугује што нема с Њим живо општење, што му некакав зид преграђује пут ка Богу Који је у ствари тако близак, кад зове и тражи од Њега јединог животворни додир. Он не верује само у Бога, већ такође верује Богу. Друга «вера» је више «предворје»: само машта о Богу, верује у Њега, али у Неког далеког према Коме треба дуго ићи сопственим силама и сопственим разумом и по звездама одређивати правац пуга.

Кад почиње заиста «вера вере» и «живот по вери»? Кад смо поверовали разумом да Бог заиста постоји и да је Он све створио? Да нас увек види, зна сва наша дела и мисли? Да ћемо пре или касније стати пред Њега и дати одговор за проживљени живот и томе слично? Ако смо све ово прихватили и поверовали «наштимовали се» на овакво веровање, потчинили му свој поглед на свет, спремни смо да речју исповедимо све што смо усвојили, то ипак још није она жива и делатна вера. Чак ни кад у нама постоји извештан осећај страха и страхопоштовања пред путевима Божјим, многе узвишене мисли и одушевљени пориви осећања приликом читања Светог Писма и поука светих отаца, још како много може да недостаје до почетка праве вере! Овде може бити још много од нас самих, нашег самоиницијативног, «примитивног» вештачког и извештаченог, и још тако мало места да делује Сам Бог, Његов Животворни Дух.

Кад се стрпљиво држимо молитве, зовемо Господа, молимо Га за помоћ, тугујемо због тога што «нисмо ни за шта», молимо за милост, спасење и поуку, кад славимо Бога и благодаримо Му – све је ово већ почетак живог обраћања и истинске вере. Али да ли и овде заиста «молимо» и «тражимо», «кајемо се» или само стајемо у

⁷⁸ В.: Мт. 14, 25-30.

молитвену позу, а од себе очекујемо добро и правду, чистоту и светост? Свето саборно правило (Картагинског светог Сабора) предаје анатели оне који сматрају да «нам је благодат оправдања дата да бисмо оно што може бити испуњено чинили по сопственој жељи испуњавали уз помоћ благодати, као и не примивши благодат Божију, ми бисмо тешко, али ипак и без ње могли да испунимо Божанске заповести. Међутим,» наставља правило, «није Господ за плодове заповести рекао: без Мене не можете творити, већ је рекао: *без Мене не можете творити ничесоже*».⁷⁹⁸⁰ А како често се управо ми сами упињемо и покушавамо да истиснемо из себе неко добро, уопште не прибегавајући помоћи Божијој у срцу, обраћајући се сили Божијој само формално, а у суштини све очекујући од самих себе. Најчешће и највише од свега се сав терет, као и сав прорачун и све подизање зграде наше пристojности ослањају на наш разум, на његова танка и складна постројења, на полете наше мисли који нам изгледају као најсветлија и најсјајнија расуђивања. Али управо то је прво зло. Укратко речено, да би се човек молио пре свега треба да се умањи! Чак и данас кад човек одлази у манастир одбацујући на крају сумње, колебања, одбацујући нечија одговарања и наговарања против таквог корака; кад се и овде труди, и моли и чак се труди да живи правилно и у складу с поретком, још увек много места може остати за исти онај егоизам, још увек може да не постоји живо општење с Богом.

Али ево, наизглед, човек обавља разне послове у манастиру «по послушању», труди се и живи по оним правилима и мерилима која су му указана, све ради «по благослову» понекад чак саме околности захтевају то од њега и он опет тада «не живи по својој вољи» – шта је још потребно да би његова вера оживела? Али сви људи раде, и неверујући, често против своје воље већи део живота и рада испуњавају по указању, по наредби, или људи, или околности, и они често, савладавајући немоћ, треба да устају из кревета чим зора заруди и да иду на тежак и монотон посао или да ломе главу дан и ноћ због потреба ближњих, због разних овоземаљских ствари, често да се смиравају и да кротко подносе тешке и неправедне увреде, подсмехе, оскудицу. И они често време проводе у читању или неком рукодељу, размишљају о овом и оном и цео живот проводе по јасно расписаним правилима и распоредима. А све је то без вере и зато је узалудно. Али и у манастиру човек може да буде без дубоке вере и исто тако да се навикне на исте ове општељудске тешкоће, да се навикне на место, задовољи извесним спољашњим миром «непроблематичношћу» и да саму унутрашњу умиреност сматра почетком духовног живота и већ неким достигнућем, благодатним плодом. У ствари, исто тако је могуће, попут маловерних или и уопште неверујућих људи просто проживети овде свој век у извесном жалосном спокојству, као полусну, не познавајући живо општење с Богом, само маштајући о себи као човеку који монашки живи.

Постоји велика саблазан да се истински хришћански живот, страдалнички пут, с многим плачем, пут трагања за истинском чистотом и праведношћу замени животом у духу фарисеја, умирењем своје савести у складним и правилним оквирима цермонијалности, уређености спољашњег живота, јарком игром разума која радује својом узвишеношћу, разума који наступа у улози красноречивог оратора. Зар је мало то што живимо на осамљеним местима или местима унеколико лишеним савременог комфора, не забављамо се свакодневно видећи јарку, бучну и веселу арену светских разонода? Али и мирјани често живе и труде се на неком месту које је лишено комфора и разноврсности и то уопште не ради задовољења својих јарко изражених страсти, већ само ради неког малог мира који дарује најскромнија плата, само мало их и држи у истој ситуацији. Дакле наш живот уз одсуство живе делатне вере може наизглед да

⁷⁹ Јн. 15, 5.

⁸⁰ Канони или Књига Правила. СПб, 2000., стр. 203.

постане безазлена, али у суштини обична, светска, овоземаљска «гунгула» с истим бригама и секирацијама као у свету, с истим ситним пристрасностима и страстима које се танано хране, које су се чврсто угнездиле у дубинама срца и да само споља поприми облик да буде украшен религиозношћу. Све је то древна болест, *фарисејски квасац*,⁸¹ на који је све Своје ученике Господ упозоравао.

Неко ће рећи: «Али како ће човек који не верује дубоко и искрено, моћи да живи, и то дуго, а тим пре у наше време, у условима манастира? Нипошто неће издржати толика искушења и тешкоће, и то још уз такве саблазни данашњег света!» Заиста, монах из њега неће изаћи и његов живот у обитељи неће проћи без трагичних последица, али како показује свакодневно искуство овакви људи живе (и то дуго!) у манастирима. И таквих људи има јако много у нашим обитељима, много! И зар је то новост? Прочитајмо историју многих манастира, случаје из њиховог живота у сва времена хришћанства – и како ћемо много примера наћи за то да се јако мали број монаха подвизавао с дубоким и искреним самопожртвовањем и да је у монаштву тражио само Бога. Колико много случајева ћемо видети кад су се неки од монаха понашали крајње недуховно показујући да их њихов боравак у манастиру ни мало није приближио Богу, да уз многи свој труд и лишавања нису стекли никакве истински духовне појмове. И данас без обзира на то што свет вуче човека у своје мреже, нуди му хиљаде најразноврснијих задовољстава за сваки укусу он истовремено крајње притиска и гуши сваку људску душу. Зато многи, испивши у потпуности пехар до мучнине отужних чулних задовољстава овог света не могу више да нађу било какав смисао и стимуланс да живе, раде и радују се, доспевају у мрачни ћорсокак, још у младом узрасту они искусе старачку меланхолију и презасићеност животом. Све ово често и многе људе гура на трагање за новим животом и у многима их манастир привлачи у том смислу. Бежећи од хаоса, пустошеће испразности и бесмислице, они у обитељима не траже Самог Бога, већ неко избављење од «нелагодности», нешто као психотерапију, спасење од кошмара који се у њима гнезди, чак просто елементарни «људски живот». Наравно, кроз све ово многи могу да дођу, али с тим да касније крену даље, избавивши се од главних напада болести које су врло очигледне и причињавају осетну патњу и да затим траже истински духовно. Међутим, како често ствар не долози до овога: човек застаје на вратима које воде у овај заиста духовни свет.

Испитивање истинитости вере не само у Бога, већ и веровања Богу одвија се тамо где се ствар тиче управо «послушања» – не послушања као потчињавања настојатељу у спољашњим стварима, не као повиновања уставу и распореду обитељи, не као поштовања или уважавања старијих, већ као вере у то да преко духовног наставника без обзира на многе његове немоћи о души онога ко је у послушању промишља Сам Господ, да иза свега овог људског стоји нека духовна тајна. Ако истински верујући хришћанин у околностима које га окружују, у односу људи према њему треба стално да види десницу Божију која промишља о њему, тим пре у ономе што се дешава у обитељи, а најпре у ономе што му говори и на шта му указује наставник, он треба да тражи Божије смернице, лекове, који потичу од Небеског Лекара. Само закон послушања размршава чврсто стегнути чвор безбројних недоумица, невоља, лутања, ослобађа од тешког јарма узалудног труда и јалових подвига којима обично покушава да се «спасе» наша самоиницијативност. Само овакво духовно послушање би могло да исправи, да изглади пут духовног живота, да унесе целовитост, поредак, јасну доследност и плодотворност у сву делатност хришћанина.

У манастиру је закон послушања основни и неопходан услов за испољавање живе вере, која све више оживљује и заиста доводи до Бога. Само овде се и даје место

⁸¹ Уп.: Мт. 16, 6; Мк. 8, 15; Лк. 12, 1.

Богу, управо овде човек мора стално, самим делима да показује своју веру и да реално, а не машталачки спознаје дејства свеблагот Промисла Божијег, у ствари да осећа приближавање и брижљив додир исцељујуће и спасоносне деснице. Ево где је потребна само вера и вера, а сва сопствена «умећа» и «мудровања» губе сваки смисао и чак много сметају. Овде се једино и рађа самоодрицање, одрицање од себе самог, овде је почетак «пливања» (ако се вратимо примеру с водом кад се човек обнажује, скида одећу спремајући се да уђе у воду да плива). Тек овде и започиње истинско корачање ка Богу. Ван овог закона сав труд, иако и «најврлији» и «друштвено користан» у суштини мало вреди, јер није освећен. Тако се и вода, нека је и најчистија и најпрозрачнија, много разликује од воде која је освештана у храму: прва гаси само физичку жеђ, омива само телесну прљавштину, док освећена вода исцељује и чисти душевне болести и нечистоту, носи у себи духовну силу. Труд је тежак, али испуњење без помазања освећујућим миром послушања, остаје бескористан за душу и може да буде користан само за нашу телесну дебљину. Тако ако би неко за оно што је направио својим рукама уз многи труд, са многим старањем добио добру плату и стекао нешто веома потребно за живот, па продао за лажан новац по неспоразуму, како би се наљутио и још с таквим фалсификованим новцем нашао на испитивању код власти, а можда и у затвор доспео! Наизглед, због чега?

Ево да ли искушеник чита књигу по благослову (а не ону за коју би сам сматрао да је корисна за њега), спава ли толико сати колико му је благословио наставник, једе ли хране толико и опет онда кад је то указано – он је свуда као по страни од самог себе, као да је слободан од себе самог, од себе «у свету овом». И колико се овде снаге ослобађа за истински живот по Богу! И не само то, подвиг послушања може да замени многе друге подвиге. На пример, искушеник би могао да испољи неку ревност и да спава пет сати, али му је речено: спавај седам. Одсекао је своју вољу, спавао је седам сати, али пред Богом је као да је мало спавао, а не као онај ко се није подвизавао. Читао је књигу с вером да му је благословено да чита баш ову књигу, значи, то је по Промислу Божијем, значи, Сам Господ жели да открије нешто важно његовој души, значи негде га чека једна- две мисли, које су му сад врло корисне и неопходне и заиста: *биће му по вери његовој*,⁸² и Господ ће му сигурно открити управо оно што му је потребно и што му је потребно управо сад.

А у другим условима би биле прочитане исте ове мисли, али остављене без икакве пажње и потпуно несхваћене, као запечаћене за разум, не би дотакле срце. Ето, сам је изабрао књигу за читање – значи и све уздање је у књигу, а не у Бога, Који има моћ да отвори и разум и срце; али сама по себи добра књига без благодати Божије, која отвара срца, остаће закопано благо. Свето Јеванђеље је заиста највећа и најсветија истина, али колико људи га чита и не разуме, тумачи у потпуно искривљеном смислу и још више скреће умом. Сам си бирао књигу, сам си напрезао разум да би је разумео, али где је вера? Где је уздање у истинског Учитеља – Онога Ко омекшава срца? Где је овде тајна вере? Шта је дато да би се она стекла? Да ли је овде дата «крв» да би се стекао Дух Свети? Пошто није било жртве није обављено ни свештенодејство!

У житију оптинског старца Лава се говори о томе како је један од искушеника питао старца зашто од оних који долазе код њега по духовне поуке једни стрпљиво чекају на ред и понекад седећи много сати у ходнику не могу да виде старца, а други дрско заобилазе све и улазе код старца, али не трпе никакву штету због своје дрскости, добијају брзо од њега разрешење својих питања и одлазе остварујући жељено без посебног труда. Како се оправдава оваква дрскост: јер и ови су добили жељено и то брзо? А старац је одговорио да онај ко је лако ушао и брзо добио разјашњење својих

⁸² Уп.: Мт. 9, 29.

питања по изласку исто тако брзо заборавља све што је чуо. А онај ко се потрудио, ко је показао трпљење и скромност, дуго памти реч која је корисна за његову душу и сама благодат Божија му даје снагу да запечати и испуни оно што је чуо.

Тако је и у послушању: иако ће се онај ко је без подвига вере «отео» танана и узвишена знања, привремено и узнети умом «на небеса», ускоро ће се приземљити на своје некадашње место, па и још ниже: јер у таквом случају знање обавезно надима, а лукави дух због овакве надмености добија приступ да искушава и исмева уображеног сањара. А сам човек се чуди како се брзо одигравају промене у његовом срцу, како брзо његова мисао бива заковитлана узвишеним појмовима и како одмах склизне на само дно, у саму жабокречину ниских представа и жеља. А управо то је веома својствено душевном делању насупрот духовном, где се не стичу «умни» и «узвишени» појмови, већ благодат Духа Светог.

Још један пример: у Оптинском манастиру, за време док је игуман био преподобни Мојсије живео је неки старији монах, који је патио од слабости желуца тако да није могао да једе с браћом за заједничком трпезом: од грубе хране која се износила за сву браћу он је осећао јаке болове и морао је да једе посебно доносећи храну у своју келију из кухиње. Једном га је игуман срео кад је носио храну у своју келију и попричавши с њим о немоћи посаветовао му је да с вером, уздавши се у Господа, покуша поново да иде на заједничку трпезу и да једе заједно с браћом. Болесни монах је с вером у силу послушања отишао заједно с браћом и овог пута није осећао болове појевши грубу братску храну: желудац ју је нормално усвојио. Међутим, увече је ипак посумњао да ли да опет иде на заједничку трпезу и јео је сам. Следећег дана је опет хтео и ујутру и увече да иде на братску трпезу, али се испоставило да сад јутарње јело његов желудац прима, а увече пати после оброка. Дакле, због његове сумње и малOVERЈА Господ није покривао његову немоћ подсећајући га на његов грех непослушања и показујући му силу вере у реч наставника кад је његов болестан желудац лако подносио тешку храну ујутру.

Овде се види како и у наизглед најобичнијим стварима може тако очигледно да се ипољи тајна вере и духовна сила послушања, која је чак и у свакодневним ситницама способна да постави човека изнад природних закона и која уноси неку највишу реалност у ток нашег обичног живота. Тим пре се у тананом духовном делању никако не може заобићи овај закон свеосвећујућег послушања! Бог просто «не може» да нам се приближи и чак да почне да нас лечи кад мислимо да све урадимо сами. Али Бог промишља о нама преко ближњег и ово је важан закон духовног живота! Због чега? Зато што свуда делује принцип доследности, раста, хијерархије. На њему се гради и небо и земља, он се запажа у анђеоском свету, свуда – у људском, тим пре се без њега не може у духовној области. Да би се дошло до вере – живе, делатне – у Бога Који нам је толико близак потребно је проћи пут поверења у духовног наставника који је близу нас ради Бога; треба да се научимо да тражимо Божанско прво у одразу преко онога ко је близу нас, као у одраженој светлости (као што ноћу видимо светлост сунца кроз његово одражавање у месецу; пре него што угледамо дневно светило идемо на месечини, затим видимо светлост зоре и тек онда клизе по земљи зраци излазећег сунца).

Али где смо насамо са својом «врлинама» или само с паметним књигама, где здање градимо само на песку мудровања и аскетских вежби без испитивања његове чврстине ветровима и поплавама, односно «притисцима», принудама, захтевима за одсецање свог егоизма, самовоље, којима се испитује наше делање у подвигу послушања, тамо је све сумњиво, непоуздано и искључиво машгалачки. Овде нема места за живу веру: све се и без ње наизглед «лепо одвија», много се «гради», много се «уређује», манастири расту «уздуж и попреко», «ризнице» се попуњавају, молитве се

«ишчитавају» чин по чину, духовна литература је тражена... И без обзира на то вера је далеко од нас!

Нема успеха ни у самоспознаји: кад сами «копамо» у својој души сопственом анализом, бројимо и пребојавамо своје добре и зле поступке и мисли, покушавамо да израчунамо пут спасења који је за нас згодан, тим пре се замршавамо у овим дугим и тананим постројењима. У суштини овде је душа сироче. Чим не познаје одсецање свог егоизма то значи да сама себе признаје за свог наставника, предводника, сама је себи духовни отац. Али, по речима светог Максима Исповедника, «тим пре ће душа пазити на Божанске ствари и познавати их што мање жели да припада самој себи, што мање тежи ка томе да буде спозната сама из себе, сама од себе или од неког другог осим јединог Бога.»⁸³

Почети поново

Једном искушенику се догодило озбиљно искушење: за време келејног правила одједном је јасно осетио присуство демона, као да је свим својим бићем осећао на себи страхан и продоран ђавољи поглед и осетио је да демон улази у њега. Брат се у ужасу последњим снагама противио, односно молио је како је знао и умео да га мимоиђе овај ужас и искушење је одступило. Кад су ме позвали да дођем брат је био страшно уплашен, плашио се да ће сићи с ума, да ће постати ђавоиман. Покушао сам да га умирим, убеђивао сам га да се не препушта страху. Брат је пожурio да се исповеди, потрудио се да се сети свих својих и најмањих грешака, али је ипак убрзо, након неколико дана отишао из обитељи у потрази за другим местом.

Због чега се десило овакво допуштење? Овај искушеник уопште није био горопадан, одликовао се прилично мирним, уздржаним карактером, био је врло савестан и чинило се да би могао лепо и дуго да живи у манастиру спасавајући своју душу. Нашао сам у њему само једну ствар која је можда могла да буде узрок оваквог страшног искушења: овај брат је увек превише «компликовао» кад је духовни живот у питању. Увек је некако сложено анализирао свој унутрашњи живот, некако је компликовано «копао» по својим мислима, осећањима и расположењима. Увек је било тешко примати од њега исповест, јер је он описујући свој унутрашњи живот, исповедајући Богу своја сагрешења сликао веома замршену, компликовану слику: уместо исповести добијала се нека «психоанализа».

Кад сам покушавао да га одучим од овога и нудио му да назове сваки свој унутрашњи покрет простим именом (јер суштина исповести није истраживање, већ поштено називање наших греховних осећања и дела), ово га је смућивало као да му је «поткресивало крила», често је изазивало спор међу нама, никако нисмо могли да се објаснимо. Вероватно му се чинило да је просто несхваћен, да се у њему одвија сложен унутрашњи духовни живот и да човек са стране не може да појми све ове скривене тананости његове душе. Наравно, ни ја нисам имао права да претендујем на такву способност и отписивао сам све ове недоумице на рачун свог неискуства.

Уопште, ова болест је данас тако раширена! Наизглед је добро што је човек тако задубљен у себе, тако пажљив према својим осећањима и мислима, што жели да све то подели с духовником... Али све ово испада тако замршено, тако компликовано, многословно, болесно и нејасно, да ништа не може да се схвати, да се разабере, не могу да се донесу било какви закључци, да се дају било какви савети. Може се саветовати само једно: да се човек упрости, да остави све ово чудно и сложено «делање», ово «копање» по себи, да се преда Богу и да Његовој десници која лечи препусти сва своја

⁸³ Преподобни Максим Исповедник. Богословски и аскетски трактати. М., 1993., стр. 176.

болесна преплитања осећања и мисли, сав свој духовни хаос и само да се моли и чека разрешење исцељења, а не да учи Бога о ономе што се у њему дешава, шта и од чега почиње, како и од чега све то треба размрсити.

Нажалост, често се у људима покреће управо овакво «психолошко копање» и они га сматрају за прави, унутрашњи, духовни живот и уопште им није лако објаснити и доказати да је живот по вери нешто потпуно друго. У овом случају човек покушава сам себе да лечи, чини му се да је суштина целе ствари да схвати шта се у њему дешава, да пронађе главне и почетне грешке и да се потруди да их не допушта, па ће све стати на своје место. Управо зато у потпуности рачуна на своју сопствену бистрину, размишљање и усредсређеност на сопствене мисли. Овде се чврстим ослонцима такође сматрају некакве танане дедукције и закључци, изузетна запажања и оштроумне досетке. Оваквом човеку се свиђа ако му неко «духовно лице» каже нешто «танано» и «тајанствено». Ово се чува и похрањује у сећању као драгоцен монета. Ако чује сасвим разумљиве речи које објашњавају и називају страсти и покрете душе у духу општеприхваћеног учења Цркве о борби с грехом, оне му се чине површнима, чини му се да ништа не објашњавају, да је то нека штура и беживотна формула.

У ствари, у овом недостатку простоте се огледа недостатак вере, неповерење, нежељење да се човек поузда, да се преда у руке Божије. Где је место за веру или поверење кад су свуда сопствене «провере», «пробе» и «прорачуни»? Он не одбацује лекове које нуди манастир, признаје сва правила манастирског живота као корисна по душу и неопходна, али све ове лекове он жели да узима по сопственом рецепту. Тако и људи који болују телесно често не негирају снагу лекова, али немају поверења у лекаре, више воле сами себи да постављају дијагнозе, сами преписују рецепте и одређују лечење. Овакви људи управо и воле да сатима причају о својим болестима, али не да би лекару поверили да утврди дијагнозу, већ управо зато што су у целини обузети посматрањем себе и ослушкују и најмањи покрет недуга који се у њима крије. Овде сама болест постаје тако занимљива, бављење њоме тако интересантно да обузетост болешћу почиње да замењује собом занимање за живот.

Духовне болести су нарочито у стању да привуку нездраву пажњу, јер оне нису ништа друго до страсти, а страсти су наказне јаке везаности за различите телесне ствари и појаве, односно штетна, преувеличана тежња и везаност за овај свет, притом најчешће у многобројним компликованим обличјима и манифестацијама. Чак и кад се не задовољавају на делу страсти могу да нађу животни простор за себе, да свијају себи прилично удобна гнезда у тајним одајама душе и да пружају души греховну насладу. Ево због чега је само бесеђење са страстима, њихова анализа – грешка у рачуну – то је опет исто оно погружавање у мрачни свет у којем ће душа сигурно поново долазити у додир с варљивом пријатношћу, опојним мирисом дроге својих греховних жеља.

Управо јасним и одређеним разобличавањем, називањем својих страсти једноставним, недвосмисленим именима, њиховим гажењем на исповести пред свевидећим оком Божјим, покајањем за то што су све ове змије живеле и живе у нама, вером и очекивањем исцељења може се стећи истинско здравље. Али како често човек не жели да назове болест њеним правим именом (иако је она духовнику јасна и на први поглед чак и ако нема много искуства) и на који се само начин не тумачи, какве компликоване називе за њу не измишља! Човек најмање види самог себе! Наш телесни ум са свим својим мудровањима и тананим психолошким посматрањима не уме да препозна по имену најпознатије болести душе, тако детаљно и јасно описане код светих отаца. Зато нам он често прописује средства која не одговарају болести, која је само продубљују. Наш «генијални» разум је саветник који се продаје: стоји пред руководством с услужним, добродушним изгледом, наводно изражава потпуно преданост послу: «Увек сам вам услузи, шта желите?», али његови џепови су пуни

мита: већ се договорио са страстима, он ће читаву ствар окренути да угоди овим својим хвалисавцима. Онај ко се одлучи да се руководи његовим мудровањем дуго ће се мучити као мува у паучини док потпуно не изгуби снагу. Онда ће се из заседе појавити и «паук» – онај ко је «платио мито», ко је финансирао лаж. Пошто човек не живи по вери, то значи да не ходи у светлости, већ у тами, чак и ако му се чини да је његов разум извор светлости. Пошто не поверава Богу дело свог спасења – значи, нема над њим покрова Божијег: он је отворен за многе сплетке непријатеља. Али привид духовног живота је постојао, човек је устима славио Бога, делимично је имао и веру (али не у самој дубини срца), и непријатељ се свети за све ово.

Али како да се помогне човеку који иде климавом скелом сплетеном од трулих граница његових сопствених дедукција? Ма колико корисних речи да се каже, ма колико да се цитирају свети оци – неће поверовати, опет ће рачунати и проверавати, тамо и овамо. Он често пати од тога што не уме правилно, управо просто да се односи према догађајима који се дешавају око њега: за њега се све замршава у сложени чвор, све је мучно, без почетка и без краја. Сиромаш човек лута крајње сложеним лавиринтом својих логичких постројења, жели да пронађе макар неки трачак светлости, да створи представу о овим мрачним ходницима, али излаз никако не налази. Сва умна постројења као да се ређају у јасну шему и изгледа да потпуно одговарају стварности али живот показује нешто друго, све се опет љуља и руши. Човек не жели да схвати да је управо његов сопствени разум изузетно пијан, да нема смисла водити с њим озбиљне разговоре, да се треба успротивити управо оваквом начину «унутрашњег рада», да пут ка излазу лежи у одбацивању оваквог «саветника» и «водича». А ако с оваквим «наставником» човек проживи и сто година у манастиру неће стећи никакву корист, увек ће лутати у недоумици и смутњи истим овим лавиринтом, само ће му се чинити да је одмакао већ далеко, већ ће предосећати излаз, кад осети да је поново дошао тамо одакле је изашао на почетку пута.

Можда су искушења попут овог које је брат имао својеврстан потрес, који је потребан да би човек сишао с лажног пута, и овде само оваква «јака» средства могу да отрезне човека и да га приморају да се све почне из почетка?

Јасно је да је излаз само један: «Господи, имиже вјеси судбама спаси мја!» Треба звати, молити, у свему се уздати у Бога, јединог Бога – и отвориће ти се, бићеш изведен у светлост. Али да би човек звао и молио, треба добро да осети да сам себи ничим не може да помогне. Ако постоји и најмања нада у себе духовни живот не може да започне.

Горак лек

Саветовао сам двојици браће да се чешће исповедају, да чак да свакодневно откривају своје помисли пошто сами не умеју да распознају замке које непријатељ спрема и с времена на време гутају час једну удицу с мамцем, час другу, увлаче се у дугу борбу и стално се смућују, не умеју брзо да пресеку помисли које их узнемиравају. Дакле, покушали су, али се испоставља да су то уместо «исповедања помисли» углавном жалбе, оговарања и очигледан покушај да одбране и оправдају сва ова своја мислена постројења као потпуно законита. Све је то трајало прилично дуго, на крају је постало јасно да за душекорисно делање као што је исповедање помисли треба још прилично да растемо. Исповедање помисли није исто што и исповест грехова пред свештеником. На исповести се човек управо каје, односно наводи своје поступке и мисли, осећања и жеље које сматра греховним и за које сматра да заслужују прекор, открива их с осећањем жаљења и покајања, не сумња да су ова дела за хришћанина недолична и чека од свештеника разрешну молитву и ослобађање савести од греховне

тежине. Овде свештеник може да се уопште не упушта у истраживање тананости и разних страна онога што се исповеда пошто је сва сила исповести у томе с каквим осећањем покајања и жаљења се грех исповеда, овде је најбоље не сметати ономе ко се исповеда, усредредити пажњу на прекоре његове савести, најбоље је да се свештеник потруди да га не омета указивањима, поукама и испитивањем да би могао добровољно и чиста срца да принесе Богу покајање. Није посао свештеника да «извлачи» покајање од онога ко се исповеда строгим питањима, у тренутку исповести, он само «свидетел јест, да свидетелствујет пред Христом, што речет јему»⁸⁴ онај ко се исповеда. (Питања да би се помогло ономе ко се каје треба постављати пре исповести кад се човек тек припрема за тајну: кад се постављају за време исповести она је претварају у некакво ислеђивање, а свештеника у иследника). Дакле, ако су беседа и духовна поука, корисне у датом случају, најбоље је да буду на крају исповести, да не би ометале саму Тајну кад душа стоји пред Богом, скрушава се и жали Му се на саму себе.

Међутим, приликом исповедања помисли то није случај. Овде један човек, немајући поверења у свој разум, не сматрајући да је способан да разликује помисли које се појављују у његовој свести (од кога су, с какве су стране залутале у његов ум) све ове помисли препушта на разматрање и суд другог човека којег сматра искуснијим и способнијим да се разабере у овој бујици мисли, који је већ научио да «лично» распознаје своје и непријатеље, да разликује добро од лукавог, невино од поквареног. Управо у томе и јесте ствар што непријатељ нападајући душу неће почети од очигледно порочних савета, већ ће се потруди да прво убади мисли, сакривене многим оправдањима, које изгледају као пориви ка добру, ка истини. Како је важно на време приметити овај непријатељски напад, разобличити на време његову поквареност и лажљивост, док се душа изложена нападима још није заљубила у овај свој порив, док га још није целивала и учинила идолом којем се клања. Оци су одавно приметили нашу наклоност према породици нашег разума, страхопоштовање према њему: «Као што су родитељи пристрасни према својим телесним изданцима, тако је и ум природно привржен својим мислима. И као што најпристраснији родитељи мисле да су њихова деца најталентованија и најлепша, иако су у сваком смислу најдостојнија подсмења, тако и неразумни разум сматра да су његове мисли најразумније, иако су најјадније,» каже свети Максим Исповедник.⁸⁵ Јасно је да приликом исповедања помисли онај ко се исповеда не треба да се настроји на скрушеност и покајање као приликом исповедања грехова, већ на непристрасно, мирно и отворено излагање својих мисли од којих за многе може да се испостави да су сасвим добре, друге су неутралне, треће су опасне и томе слично.

У складу с тим од духовног оца се овде више не захтева «разрешна молитва», већ савет, кратка анализа сваке помисли, нешто попут њиховог просејавања кроз «духовно сито», одвајање «пшенице од кукоља». Наравно, потребно је да наставник има и велико искуство разликовања помисли, извесно танано «духовно чуло». Али и од онога ко исповеда помисли зависи јако много: да ли ће моћи да прихвати разобличавања, да ли ће се лако слагати са судом руководиоца, који ће прилично често храбром руком морати да одсеца и одбацује друге опасне израслине, да чупа с кореном зле усева, који су попримили облик најздравијих клица његовог унутрашњег живота? Гордост и егоизам су пре спремни да уступе у спољашњем, да признају неодрживом своју спољашњу делатност него да признају неодрживост и немоћ свог разума, јер све остало било како било, а умом и разумношћу се највише трудимо да се похвалимо

⁸⁴ В.: Последовање исповести, поуке пред исповест// Требник. М.: Издање Сретенског манастира, 2002., стр. 116. Српски текст: «сведок јесте, да сведочи пред Христом, шта му каже».

⁸⁵ Преподобни Максим Исповедник. Богословски и аскетски трактати. стр. 128.

једни пред другима, највише од свега желимо да се заложимо за право да се сматрамо паметнима, бистрима и разумнима. Зар се не граде на овом темељу све наше дуге беседе и полемике, чести ватрени спорови, који неретко прелазе у бучне свађе? Да би човек исповедао помисли и подвргавао суду наставника ток мисли већ је потребно поприлично смирење, неповерење у самог себе. Иначе ће «исповедање помисли» стећи најнаказније форме: или ће се претворити у спор између наставника и оног ко се исповеда или у нешто још горе.

Тачније, ако човек није спреман да подвргне сумњи своје мисли и расположења и ако је навикао да себе много оправдава, да верује свом «гласу истине», природно је да се у његовом срцу с времена на време скупљају разна «увређена осећања» у стилу: «ово се ради неправилно», «онај живи лоше», «ево ово би требало учинити овако, а не онако» и томе слично. Ово је читав «град» разноразних наказних постројења и све ово душа скупља, инспирисана непријатељем, који се представља као глас правичности и разумности. У души се одвија тихо роптање и гунђање незадовољства. Али ето, открила се могућност «исповедања помисли» кад је онај ко прима исповест још и настојатељ манастира од којег много тога зависи. И овакав човек уместо препуштања оваквим помисли суду старијег с пуним поверењем, почиње просто наглас да се жали на све, да ропће и оптужује све и свакога унаоколо, правећи се да просто-напросто искрено открива своје помисли. Приликом било ког покушаја духовника да га умири, да скрене његову мисао на његове сопствене духовне проблеме онај ко се исповеда поново се упиње да све окрене тако да ствар уопште није у њему и у томе што он неправилно мисли, већ у нечем другом и да савет овде ништа неће решити, него треба предузети спољашње мере у односу на ово или оно лице или ову или ону ствар и тако даље. Овакав човек никако не жели да схвати да је корен немира његовог стања у самој његовој души, у његовом егоизму, који инспирише зли шаптач, у његовој некритичности према самом себи. Не, он упорно не тражи разлог нереда у себи, већ у грешкама и омашкама других људи. Исповедање помисли би овде баш добро дошло и можда би то било чак једино делатно средство, али се испоставља да је и оно непримењиво... Невоља, невоља!

Истрошио се овај свет

После исповести браће напокон сам дошао у своју келију. Унаоколо је шума. Све је ушушкано у густу таму; већ одавно је пала ноћ. Обитељ је негде доле, у околини нема живе душе и само киша, киша. Моја мајушна кућица се изгубила међу мокрым жбуњем и високом травом, у овим бесконачним млазевима кише, као чамчић који је са свих страна окружен водом, која удара по крову, по зидовима, бије у стакла. Али, унутра је суво и топло; мутно, невесело светли керозинска лампа са задимљеним стаклом, у углу с иконама гори кандило и овом малом простору придаје значај и смисао...

Седим изнемогло, слушам тишину – тачније, добовање кише. Некако ми је тужно на срцу, пусто. Све је мртво унаоколо. Дању, кад човек гледа наш спољашњи манастирски живот, чини се да се нешто ради, да наш «бродић» плива пуним једрима у срећну даљину. Али ето, после овакве вечерње исповести, кад се скине завеса варљивих спољашњих послова, шарене испразности, вешгачких речи и гестова, кад се обнажи од свега нагота изранављених душа, дубоко разједених губом страсти, душа тако одједном тужно, тако безнадежно почне да боли.

Киша још увек пада, као да се цео свет поделио на мале чамце који усамљено плове и свако је насамо с овим морем, хладним, страшним, безданим, насамо је с овим душевним мраком, с оном злокобном тамом из које се с времена на време помаљају

некакве страшне њушке, злобно и подмукло се смеше, плаше нас и опет нестају у густој тами ноћи.

Доћи ће дан и донеће само привид светла, илузију бодре делатности и плодног рада. У ствари, већ је одавно глува, црна невиделица обавила овај свет! Како је мало вере остало у нама, како је мало живота у нашем духу! Нека тешка сила све вуче надоле, као да се земљина гравитација вишеструко појачала: све је постало неиздрживо тешко у духовном смислу; као да све душевне снаге притиска олово, човек не може да се мрдне, да учини одлучан покрет.

Сви исповедају хладноћу, досаду, потпуни недостатак осећаја за молитву, чак страх пред сваким духовним делањем, тромост, сањивост, брбљање и шаљивост, преједање, униније, озлојеђеност... Све хришћанско се чини невољно, «под палицом», просто због рачунице неке пристојне логике, без душе, без радости, као да се Богу плаћа тежак данак. Сви осећају некакву окамењеност срца, које никако неће да омекша, ни од молитве, ни од читања, и ако понекад на кратко као да спадне с душе, исто тако се опет враћа на своје обично место! Очигледно је да нас све више гуши управо дух одступања који су свети оци прошлог века већ запажали веома појачао, за који су предсказивали да ће се све више и више ширити у свету; то је као угљен-моноксид, који разједа очи, увлачи се у ноздрве, у грчевима прекида дисање и истовремено успављује, обавија свест неким хаотичним бунилом. Све је теже наћи гутљај свежег ваздуха, одбацити од себе хаотично гомилање мисли, подићи очи према небеском плаветнилу. Како се истрошио освај свет! Већ су и млади и зелени као ослабљени старци.

Беспуће

Наше време подсећа на период страшног беспућа кад ујесен почну да лију кише: свуда је меко блато, све је натопљено водом, свуда је влажно, зимоморно, непријатно. Свака активност постаје тешка. Све чега се човек лати испада из руку. И дању се чини да је већ вече; у соби је сумрачно као у плесњивој пећини. Расположење је тромо, суморно, полусањиво... Дакле, данас је код нас такво време у погледу свега духовног. Вода је грех, то је плот и плотски живот, то је везаност за материју, многобрижност која се увек слива на доле, власт тешке материје над нашим лаким душама; то је греховна сласт која мами, опија, обећава дуг, слadak сан. Сва ова трулежна влага је испунила собом све, свуда су њена отровна испарења, као нека инфекција, као неки вирус, они заражавају све, прелазе с човека на човека при овлашном додиру, при слабом удаху. Није остало ниједно слободно место које није заражено, које није натопљено овом отровном влагом. Стално се за ноге лепи муљевита прљавштина греха, свуда је његов смрад који слатко опија! Зато је тако тешко живети по вери! Човек стално мора да извлачи ноге које су се дубоко заглибиле – до колена, у ову густу масу, сваки корак је тежак. Некада је на земљи било много сувље: није било оваквог беспућа, овакве засићености грехом, било је тврђе, чвршће на земљи, још се са стране могло наћи суво место, још се могло заобићи блато. Сад се све натопило, раскиселило од влаге саблазни, цео свет је као уздрхтало покварено живо блато у мочвари.

Ето, тако и живимо: тужна, кишна, хладна јесен!

Сунце на заласку

Три дана сам био у граду: крајње сам уморан. Ипак је понекад корисно изаћи из манастира да би се наш живот у обитељи погледао са стране. Како се одмах заборављаш, престројаваш, увлачиш у другачије односе с људима, нервираш,

расејаваш и онда почињеш јадно да видиш како је огромна разлика између ова два света – града и манастира, чак и савременог манастира. Тек после оваквог «пражњења батерија», изнемоглости и опустошености човек почиње да цени манастирски начин живота. И ма какав данас био наш живот у обитељи – рогобатан, неуређен, нескладан, у поређењу са светом то је заиста «иночество», нешто потпуно друго, што бивствује по другим законима које свет цинично газу. А свет као пијана, разуздана, обнажена блудница, која само на тему разврата и блуда може и да говори и да размишља и да се шали, прене се само кад види или чује нешто плитко и вулгарно.

Какав чудан спој: савремени развој науке, летови у космос, фантастична техника, компјутерски услови и томе слично, и уз све то човек се у слободно време као и раније радује и «одмара» једино кад гледа нешто «весело» из области секса и насиља, надражујући само најниже – чак и ниже него код животиња – страсти и каприце. Каква опустошеност, примитивизам и «подивљалост» и све ово на фону «супертехнике», «супернауке», «суперкомфорног» свакодневног живота; стално исто оно дивље, варварско «скотство». Све је усмерено само на плот, на љуспу. Оно што је испод овога неки желе да прикажу као некакву аморфну, илузорну, машалачку, розикасту маглу, која је добра само као позадина за живот по плоти. «Духовно» је само оно што пријатно истиче и придаје романтичан укус опијености грубо-телесним. Као што се приликом поклоњења паганским киповима боготворила статуа која се сматрала богом, иако је унутра била празна и чак је могла бити испуњена арматуром, камењем и глином при чему је позлаћена љуспа пленила срца. Чак и најскромнији живот у обитељи данас представља супростављање духу овог света. Чак су већ и обична хришћанска пристојност и благочестивост у најскромнијим облицима реткост, то је већ превише и то «није од света овог».

Наш живот који ни из далека није подвижнички, већ само уздржан, изазива код људи из света недоумицу: «Како то! Данас живети у шуми? Без струје, без телевизора, без штампе? Одрећи се права на породицу? То је безумље, фанатизам, дивљаштво!» Да, у овом свету као да више није остало места за монаштво, а вероватно ни за хришћанство уопште. Све и сва устаје против Бога и Његових закона. Нису били преувеличавање предосећаји и предсказања светитеља Игњатија (Брјанчанинова) о будућем одступништву.

«Времена су таква, што је даље, то су тежа. Хришћанство као Дух који се неприметно за гомилу која постаје испразна и служи свету, врло приметно за оне који страже, удаљава из човечанства, препуштајући га његовом паду.»⁸⁶

«Хришћанство постаје анахронизам. Гледајући савремени прогрес човек не може да не призна да сав он у свим својим принципима противречи хришћанству и ступа у најнепријатељски односе према њему.»⁸⁷

«Очигледно је да се хришћанство, онај тајанствени духовни дар људима – на неприметан начин за оне који не воде рачуна о свом спасењу удаљава из људског друштва, које је презрело овај дар.»⁸⁸

«Сунце на заласку живописно осликава данашње стање хришћанства. Светли исто оно Сунце Истине Христос, Он зрачи истим зрацима, али они више не изливају ни онај сјај, ни ону топлоту као у времена која су нам претходила. То је зато што зраци не падају директно на нас, већ теку према нама само у индиректно, клизе низ нас.»⁸⁹

«Свето Писмо сведочи да ће хришћани, попут Јевреја, почети постепено да се хладе према откривеном учењу Божијем, они ће почети да занемарују обнављање

⁸⁶ Сабрана писма светитеља Игњатија, епископа Кавкаског и Црноморског. Стр. 556.

⁸⁷ Исто, стр. 56-57.

⁸⁸ Исто, стр. 761.

⁸⁹ Сабрана дела светитеља Игњатија (Брјанчанинова). М., 2001., Т. 1, стр. 374.

људске природе од стране Богочовека, заборавиће на вечност, сву пажњу ће усмерити на свој земаљски живот; у овом расположењу и правцу ће почети да се баве развојем свог стања на земљи као вечног и развојем своје пале природе ради задовољења свих захтева и жеља душе и тела. Разуме се, оваквом смеру је туђ Искупитељ Који је искупио човека за блажену вечност. Оваквом смеру је својствено одступање од хришћанства.»⁹⁰

«Иду, надоласе страшни таласи светског потопа, који је истребио цео људски род, таласи лажи и таме, окружују са свих страна, спремни су да прогутају васељену, да истребе веру у Христа, подривају Његово царство на земљи, гуше Његово учење, оштећују нарави, тупе, уништавају савест, успостављају власт свезлобног светодршца.»⁹¹

«Стање у којем се налазе Црква и хришћанство је изузетно тужно, свуда је тужно. Остварује се оно што је предсказано у Писму: хлађење према вери обузело је и наш народ и све земље у којима се Православље до сада држало.»⁹²

«Може се сматрати да се ствар православне вере ближи коначном разрешењу. Пад манастира који се у знатној мери већ догодио је неминован. Само посебна милост Божија може да заустави свепогубну моралну епидемију, да је заустави на извесно време, зато што треба да се испуни оно што је Писмо предсказало.»⁹³

Може се сматрати да се много онога што је свети Игњатије предосећао и предсказао остварило у годинама страшног устајања против вере у току ових последњих 70-80 година, али то су само први од оних «страшних таласа», које је светитељ видео. Сад је мало затишје, само варљиво умирење вода: у даљини се већ црне громаде разорних таласа који се већ приближавају, бур а тек скупља снагу, хладнокрвно узбуркава мутни бездан, доводећи га у све веће и веће катастрофично колебање. Само још мало и већ ће се цео свет подићи у јединственом пориву против свог Творца, ујединити у свеобухватној тежњи да зацаре, чак да обоготвори самог ђавола. Убрзо ће сви сложено и ликујуће викати, као што су некад против Христа клицали: *разанни, разанни Га*,⁹⁴ - сад у јединственом духу клицати: «Зацаримо, зацаримо, прославимо га,» окрећући ганута лица и пружајући дрхтаве руке према човеку који је душу продао ђаволу.

Видећи све ово, сећајући се свега овога човек може на други начин да погледа и на савремено монаштво. У оваквом случају чак су и ови манастири, уз сву своју немоћ крајње важни: јер последња генерација хришћана, којој предстоји искушење најтеже од свих која су икад била допуштена, треба негде да се надише хришћанског ваздуха, да скупи снагу, да наталожи «салце», да се напије «вина», које весели неземаљском радошћу, да се макар мало «опије», «развесели», да «изгуби разум», «надахне» срце за оно што није од овог света. Иначе, како и да се одрже против саблазни антихриста? Онај ко није окусио сласт духовног плода, ко није спознао радост, коју дарује духовно вино, неће их ценити, тим пре неће мењати за њих свој јадни двопек, своје земаљске, пролазне наде у мали мир и тренутни овдашњи «рај». Господ штедро излива на нас сва блага – и духовна и телесна и много теши и укрепљује савремене јадне хришћане, нарочито монахе, благодат Божија! Како лако и брзо почињу да се граде разрушена здања манастира, да васкрсавају храмови из рушевина! Савремени хришћанин треба само да пожели нешто ради уређења спољашњег устројства благочестиве атмосфере и одмах се појављује брза помоћ и садејство! Шта је то? Зар то није брза припрема за

⁹⁰ Исто, стр. 423.

⁹¹ Исто, стр. 376.

⁹² Сабрана писма светитеља Игњатија, епископа Кавкаског и Црноморског, стр. 775.

⁹³ Исто, стр. 774-775.

⁹⁴ Уп.: Лк. 23, 21.

последње догађаје? Да ли ће нашем немоћном нараштају пасти у удео да постанемо последњи, хоће ли нас задесити све оно о чему су хришћани у све векове говорили с онаквим трепетом и страхом? Све личи на то. И сам овај нечувени спољашњи комфор, велико мноштво дивних, хришћанских књига најкориснијих по души, које се вероватно никад у све векове хришћанства нису штампале тако много, тако брзо и овако лепо опремљене и продавале тако јефтино у свуда (и нису читале тако мало и тако површно) као сад. Зар нису ово оних апокалиптичких «пола сата тиховања»⁹⁵ пред почетак анђеоске трубе и страшних коначних конвулзија овог света на умору?

«Отолсте бо сердце људеј сих»⁹⁶

Како лако и притом неприметно човек може да постане шкрт, ситничав, свадљив, досадан малограђанин и све то под маском поретка, «пристојности», «мира», «манастирске тишине». Како ови «пристојност» и «спокојност» могу да постану циљ сами по себи и да претворе монаха у сувог, мртвог и надменог фарисеја, увек раздражљивог због ситница и незадовољног сваким на кога наиђе! Чинило би се да се чини све потребно за стварање услова за унутрашњи живот, али до унутрашњег живота не долази, и сва борба се усредсређује на овом бесконачном «стварању услова», а од оваквог «Сизифовог посла» пресушују због нечега остаци живота, душа брзо и неповратно стари, скупља се и затвара у свом «егу». Уместо да стиче све веће унутрашње богатство и тежи ка другом свету, човек се скупља се, постаје плитак, све ограниченији, досаднији, и само се навикава да се марљиво бакће својим старим душевним трицама, све више се опија својим некадашњим рђавим навикама и наслађује тајним жељама – све ово под покровом спољашњег спокоја и пристојности. Тако је са свим у хришћанству кад се оно задржава само на форми и кад нема садржај.

Јер, и у природи бива тако: како су свако живо биће, свако дрво, цветић, птичица, животиња, човек, предивни, како су занимљиви, али чим од њих одступи живот, неки тајанствени садржај, њихова тела почињу одмах да се распадају, да труле, да смрде. Посебно наказне форме беживотна љуспа поприма у монаштву: нема у свету ничег лепшег од истинског монаха, али нема и никога и ничега наказнијег и мучнијег од рђавог монаха.

Чинило би се, монаху најмање пристаје пристрасност према комфорном свакодневном животу, малограђанска тежња према «топлом кутку» украшеном овоземаљским лажним сјајем, успокојење на вери у постојаност и дуговечност свог земаљског уређења. Али управо се ми, монаси се данас трудимо да укоренимо чвршће, сигурније, комфорније, јаче (чак и армиранобетонскије) на овој трошној земљи која се тресе. Наравно, погрузити се у свет молитве, остати насамо с духовним светом, лицем се окренути према Богу и не спуштати поглед од гледања овог Лика ни ради чега и ни ради кога – све ово захтева и осамљивање, и скривање у себи, и одвојену келију с минимумом комфора и још много тога; али ни за тренутак «стварање услова» не сме да остане без истог оног делања ради којег се ови услови стварају. Кад човек прескаче јаругу, чим се једном ногом одбаци о једну ивицу, другом ногом већ снажно граби ка другој, пажљиво мери оком растојање и плаши се да не промаши или да не долети до супротне стране. Тако је и овде: ако се напор и труд усмере само на то да се човек одбаци од ове многометежне «обале», али се пажња и напор не усредсреде да се одмах досегне друга «обала» може да полети у правалију. А како се многи од нас налазе

⁹⁵ В.: Откр. 8, 1.

⁹⁶ Мт. 13, 15.

управо у оваквом положају, и не само поједина лица, већ како се види и цели манастири.

Да, овога се треба плашити, кад монах почиње да живи као неки пензионер отписан с животног пута као кукољ, који ниче поред прашњаве ивице, који се досадно љуља покривен прашином кад кочије пројуре путем. Како је страшно живети тако, лењо се протежући, зевајући и клатећи ногама, нехотице прелазећи из келије у цркву, из цркве у трпезарију, опет у келију... И живнути само кад се пије чај, кад се чују новости из света, кад дођу неочекивани гости. Како је страшно кад у монаху пресуши живи извор, гаси се весела ватрица и остаје само влажна, мемљива топлота која мало помало ветри. Тада он личи на брод, који се насукао: прамац му се заглибио у песак, ум и срце су оптерећени земаљском тежином, све помисли се као лепљиви, мокри песак таложе на дну, не дају му да се мрдне с места, да подигне главу према небу; таласи наносе један сакрушавајући ударац за другим – овако демони стално подижу један талас саблазни за другим, појачано се трудећи да сакруше све остатке тврђаве душе да би се она потпуно раслабила, развалила, предала сву своју унутрашњост притиску воде, да би све до краја преплавио грех, да не би остало ни капи наде. Овде би већ требало све одбацити и пливати, макар у леденој води, али пливати из све снаге, извући се на обалу, не гледати више угодну кабину на броду, срцу драге ствари, окачене по зидовима.

Лагано и неприметно се прикрада ова сувоћа, ова мирна навикнутост на типиконску уједначеност, све «низ за низом», «чин по чину», поткрадају се утрнулост, безосећајност, окорелост, сужавају се судови, који носе живот. Како је лако претворити се у суво стабло, у лепу силуету разгранатог дрвета, које ће тек у пролеће открити да је мртво, кад друго дрвеће пусти пупољке, заодене се у лишће. А како је тешко отргнути се из овакве успављујуће, уређене смене «правилних» дела, уплашити се, узнемирити се, кад откријеш у себи овај отров, ову сувоћу обременјену страшним последицама. А неки лукави глас саветује човеку да «се не секира», да «засад причека», јер се «ништа страшно не дешава», «све је потпуно мирно», «јер нико засад не може ништа да нам замери». Али како би се управо требало забринути приликом првих симптома болести, јер то је туберкулоза, духовна туберкулоза.

Како је важно што пре додати ватру на ватру: «Гаси се! Брже, брже – сувог иверја, брже, моја ватра се гаси!» А колико је много оних код којих се она већ угасила...

«Млакост!» Каква страшна болест! Какво озбиљно проучавање, анализу, захтева. Како би важно било одмах, на самом почетку духовног живота, пелцовати све вернике против ове страшне болести одмах.

Где ли су лекари?!

А откуда наше невоље?

Свети Пахомије је видео нешто врло страшно: пред очима му је био приказ како су неки од монаха у чељусти лавова, други у чељусти крокодила, трећи у ватри, а четврти испод планине, на коју надолазе таласи: покушавају да се попну на планину, али се испоставља да су сви њихови напори узалудни. Сви су викали: «Господе, помози нам!»

Други пут је у екстази видео неку врло дубоку, стрму и мрачну јаму у којој ходају безбројни монаси, не препознајући један другог, као слепи, налећу једни на друге. Неки улажу страховите напоре да би се извукли из ове јаме. Једнима полази за руком да дођу до половине, али затим опадају и стропошгавају се. Многи жалостиво вапе за самилост. Али, некима је на крају пошло за руком да се попну до најгорње

тачке овог рова – до саме ивице отвора одакле је светлост која је падала обајсавала овај страшни мрак тако да је Пахомије могао да види: тада су уносили велику хвалу Богу. Пахомије је схватио да му је у овом виђењу било откривено будуће стање душа монаха Пахомије је с великом тугом вапио Богу молећи Га за милост према манастирима и монасима. Скоро да је пао у очај због њих.

Као одговор је зачуо глас: «Пахомије, не заборави да си човек: све зависи од Мог милосрђа.»

Павши ничице на земљу Пахомије је молио Бога за милосрђе. Тада је био утешен јављањем Самог Христа Спаситеља у обличју младог човека неизрециве лепоте с трновим венцем на глави. Христос му је открио да ће његови ученици гледати на њега као не светилник. Њихово понашање и унутрашње расположење ће бити добри. Њима ће подражавати следећи монаси. Али наступиће време кад вера ослаби и пороци се појачају. За монахе из овог времена биће карактеристични нерад и пристраност према чулним добрима. Духовни мрак ће се појачати. Они ће се међусобно борити за то да завладају светским добрима. Истинских подвижника ће бити јако мало. Они неће имати руковође. Сами ће морати да подстичу себе на делање добра и удаљавање од зла. Наравно, њихови подвизи ће имати малу вредност у односу на подвиге првих монаха, али ће они добити награду исто као први зато што ће морати много да трпе због услова савременог живота који су за монахе тешки.⁹⁷

Ово откровење је било дато око 340. године... И све што је у њему откривено откривено је управо о нама и најнепосредније нас се тиче. Свети епископ Игњатије је пре више од сто година посведочио: «Подвига нема... руковођа – нема: само невоље замењују све!»⁹⁸ Да, али какве невоље и туге? – Управо невоље због тога што човек жели истинско монаштво, што тежи ка њему свим срцем, али не налази ни услове, ни учитеље, ни оне који би га охрабрили примером и надахнућем, у себи самом сваког часа налази издају и одступање од изабраног пута. Али да ли има многих који тако тугују? Да ли често тугујемо због овога? Или и не тражимо, али се мучимо због гриже савести и мука је управо због ове издаје и извештачености? Где је граница између спасоносне туге, која се заступа за милост и погубне туге – због предосећаја своје одбачености, отуђености од Бога? Мали број међу нама може да се узда у спасење кроз невоље које овде трпи. Али саме ове муке треба темељно анализирати, одакле су, где им је корен.

Добродетелј је занемарена

Блажени Нифонт Цариградски је одговарајући на питања једног брата рекао: «Сине мој, до самог свршетка света овог неће нестати пророци Господа Бога исто као ни служитељи сатане. Уосталом, у последња времена ће се они који заиста буду служили Богу срећно сакрити од људи и неће чинити међу њима знамења и чуда као данас, већ ће поћи путем делања, раствореног смирењем, и у Царству Небеском ће бити већи од отаца који су се прославили знамењем, јер тада нико неће чинити пред људским очима чуда која би распламсавала људе и подстицала их да усрдно теже ка подвизима. Они који буду заузимали престоле свештенства у целом свету биће сасвим неискусни и неће знати уметност добродетели. Овакви ће бити и предстојатељи монаха, јер ће сви бити побеђени стомакоугађањем и ташпином и за људе ће више служити као саблазан неко као узор, због чега ће врлина бити још више занемарена; тада ће царовати среброљубље и тешко монасима који се богате златом... Многи ће,

⁹⁷ В.: Житија светаца на руском језику: месец мај, стр. 517-519.

⁹⁸ Сабрана писма светитеља Игњатија, епископа Кавкаског и Црноморског, стр. 786.

пошто буду обузети незнањем, пасти у провалију изгубивши се у ширини широког и пространог пута.»⁹⁹

Заиста се ово данас тачно остварује на нама, јаднима! «Свештеници», «предостојатељи монаха» «неће знати врлине добродетељи!» Заиста, свуда се све снаге усмеравају само на спољашњост; у манастирима – на градњу, на ракошност богослужења, на појање, иконе, ризе, сасуде, спољашњи типикон, спољашња правила и чинове, на организованост. Али колико се уз све то у нашем труду места издваја за «уметност добродетељи»! Како нам је мало позната истинска борба са страстима! А облика фарисејства има јако много и има оних који имају најблагочестивију и најбогоугоднију спољашњост. Уз све ове нашгимоване и избрушене чинове и правила може остати много простора и сфере за миран боравак многих и многих наших страсти које се лако прилагођавају свим «тешким условима» и налазе за себе пашу на најокомитијим планинама. Како данас бивамо нетрпељиви према ремећењу спољашњег поретка и како мирно гледамо на своје страсти! Како красноречиво у мемо да говоримо на «духовне теме» и како бивамо немногословни кад је нашој сопственој души потребно разобличење! Чак и горе! Како често предстојатељи виде страсти својих штићеника, примећују нешто нескладно, али «овраћају поглед» да не би компликовали међусобне односе, да не уђу у врелу битку, да случајно не одгурну човека који је веома пробитачан и користан за сређивање спољашњих ствари, и извлаче се лаким алузијама на штетност ове или оне пристрасности, а понекад болесну наклоност уопште и не сматрају штетном, а некад чак и помажу да човек у себи развија неку страст. Нажалост, овакви случајеви се срећу све чешће.

Лукаво мудровање

*Као што рушевине које се налазе ван града
служе да се тамо скупе све смрдљиве нечистоте,
тако и душа лењог и слабог у испуњењу
монашких одредаба постаје обитавалиште свих
страсти и сваког злосмрађа.*

Преподобни Антоније Велики¹⁰⁰

«Нема људи несрећнијих и ближих погибелји од оних који немају наставника на путу Божијем, јер шта значи оно што је речено: *имже њест управленија, падајут, аки листвије?*¹⁰¹ Лист увек прво бива зелен, свеж и леп, затим се постепено суши, пада, и на крају га људи занемарују и газе. Тако и човек којим нико не управља, прво увек има усрдност за пост, за бдење, тиховање, послушање и друга добра дела; затим се ова усрдност мало по мало хлади, и он се, немајући никога ко би га поучавао, подржавао и распламсавао у њему ову усрдност, попут листа, неосетно суши, пада и на крају постаје заробљеник и роб непријатеља и они с њим раде шта желе.»¹⁰²

Каква прецизна слика наше невоље! Како оци просто и јасно сликају саму болест и њене узроке! То ми стално «философирамо», тражимо дубока «психолошка» објашњења, називајући просте ствари гомилом компликованих, несхватљивих речи, грубе страсти «тананим духовним процесима» и нипошто не желимо да их препознамо,

⁹⁹ Преподобни Варсануфије Велики и Јован Пророк. Руководство за духовни живот. М., 2002., стр. 542-543.

¹⁰⁰ Светитељ Игњатије (Брјанчанинов). Отачник. Изабране изреке светих отаца и повести из њиховог живота. М., 2001., стр. 26.

¹⁰¹ Уп.: Прич. 11, 14.

¹⁰² Преподобни ава Доротеј. Душекорисне поуке. Стр. 70.

да их назовемо њиховим правим именима. Колико се изузетно тешких духовних траума и недуга у нама дешава због нарушавања основних закона монашког и хришћанског живота, а уопште не због неких «тајанствених» и «непроучених» процеса! И кад ми, малаксавајући због огромне тежине својих падова, спотицања, неуспеха у духовном животу на крају долазимо код духовника по савет, често очекујемо нешто компликовано и заплетено, «психолошки» рецепт за лечење своје болести. Али ако нам се понуди просто, елементарно «азбучно» правило које смо толико много пута чули и прочитали, љутито фркћемо и одлазимо увређени: ово, велимо, знам и сам – попут Немана Сиријца, који је презрео воде Јордана као нешто превише обично.¹⁰³ Да, тачно: знамо ове «просте ствари», али немамо баш неку жељу да уронимо у ову хладну воду, не желимо да се отрезнимо од пијанства слатке милине страсти, и зато се претварамо, стално тражимо нешто «префињеније», нешто «више психолошко», у ствари, тражимо варљиво средство које ће успавати савест, али неће отерати греховну насладу, неће забранити пријатност на коју смо се навикли, за коју се везала наша душа.

Данас читамо тако много најразличитијих књига, похлепно се бацајући од једне ка другој, управо због тога што немамо намеру да испунимо било шта од прочитаног, иако стално тражимо ново и ново као да се надамо да ћемо једном наћи, прочитати, применити на себе нешто јако танано и духовно, изабрати за своју душу некакав кључ посебне конфигурације, и тек тада ће нешто шкљоцнути у бушотини срца, душа ће се отворити и потећи ће у нама «духовни живот». Али колико најважнијих, најнужнијих, заиста лековитих средстава остављамо без пажње и само се све више и више разбољевамо!

Словеса лукавствија

Сваког дана на вечерњи читамо: *Господи... не уклони срдце моје в словеса лукавствија, неписчевати вини о грјесјех*,¹⁰⁴ односно, не дај ми, Боже, да измишљам разна лукава оправдања и проназалим красноречиве речи, само да извиним себе, да ублажим своју кривицу, да прикажем свој грех као скоро нешкодљив, потпуно природан, као да сам по себи проистиче из насталих околности. Сваког дана у храму чујемо ове речи, али одмах, већ следећег трена поступамо «потпуно супротно». Данас се сви стално правдају. Већи део наших разговора је ограђивање себе, самооправдање и приказивање себе у најплеменитијем, истину говорећи, страдалничком светлу. А да не говоримо о томе да неверујући свет стално и једино и правда на све начине страсти и грехове свих врста, саставља велика учења и науке који покушавају да све ниско и греховно прикажу као потпуно природно, добро и чак неопходно за здравље човековог нервног система.

Али шта – свет? Ми, верујући, се стално бавимо истим овим: како често на исповести човек наводи грех и одмах додаје неке околности које га објашњавају, и то такве које једва ухватљиво расплињују јаркост греховног поступка, сву тежину зла преносе на нешто, што је стајало изван самог човека и помогло да се развије учињени преступ. Често чак и сама наша «припрема за исповест» није настројавање на отвореност, није подстицање себе на отвореност и покајничко саморазобличавање, већ потпуно супротно: бирање речи и фраза, својеврсног говора, уз које бисмо и рекли своје грехове, али некако благо, тако да не осетимо посебну срамоту и тешкоћу.

¹⁰³ В.: 4 Цар. 5, 11-12.

¹⁰⁴ Уп.: Пс. 140, 3-4. Српски текст: Постави, Господе, стражу код језика мојега, чувај врата уста мојих. Не дај срцу мојему да застрани на зле помисли, да чини дјела безбожна с људима који поступају неправедно; и да не окусим сладости њиховијех. (Пс. 141, 3-4).

Напето бирамо такве изразе, такве називе грехова да одмах «убијемо две муве»: да и грех објавимо и себе да не понизимо. Чак и у ситницама је ово свуда присутно! На пример, неко је у манастиру разбио чашу или је покварио секиру, настојатељ пролази поред њега, онај ко је ово скривио му каже: «Сломила ми се чаша» или: «Ето, покварила се секира.» Настојатељ одговара: «Хм...» А шта да му каже? «Бог да прости!»? А коме? Чаши или секири – зато што су тако непослушни и самовољни: узимају и сломе се и покваре без дозволе? А како је просто рећи: «Оче, опрости, разбио сам.» И то нам је тешко – зашто? Тешко нам је да чак и мало будемо криви, да имамо само мало тон кривца, да смирено погнемо главу. Некако је незгодно, непријатно, срамота. Значи, све време пребивамо у стању унутрашњег спокојства у односу на себе, осећамо се пријатно и добро кад смо у очима људи добри, без икакве мане. Није нам пријатно кад нас неко макар због нечега прекори.

А хришћанин се од раног јутра на молитви подстиче на осећање своје крајње «неваљалости», своје кривице за све, причесности свим греховима. Куда се то дева у нашем животу? Значи, речи које изговарамо у молитви су само формалност, само фарисејство? А вероватно треба почети баш од тога. Није случајно што се и служба сваког дана почиње овим речима. Док наше срце не одустане од болесне навике *непишевати вина о грјесех*, ни о каквом озбиљном духовном животу не може бити ни говора. Док год у нама постоје страсти врата у унутрашњи свет духовног делања за нас остају замандаљена!

Како је чудно

Свидело ми се код Јељчанинова: «Људи су у стању да схвате много тога у животу, много танано примећују у туђој души, али како је ретка, готово непостојећа појава да неки човек уме да види самог себе. Овде и очи с најбољим видом постају слепе и пристрасне. Бесконечно смо снисходљиви према сваком злу и безмерно преувеличавамо сваки трачак добра у себи. Да не говоримо о томе да човек буде строжи према себи него према другима (што се заправо и тражи), али кад бисмо на себе применили макар исте критеријуме као према другима – како би нам ово за много отворило очи. Али ми безнадежно то не желимо, а и не умемо више да видимо себе и тако и живимо у слепом спокојству.

А наш душевни живот није чак ни започео, и не може да почне док не сиђемо с ове лажне позиције.»¹⁰⁵

Заиста! Како је чудно! У животу смо скоро увек и свуда егоисти, све желимо да окренемо према себи, да имамо користи од свега, али чим се ствар дотакне духовног живота, у нама се одмах појављује незнано одакле најватренија «самопожртваност», «пожртвованост, која нема милости према себи». Ето, већ смо спремни да принесемо на «жртву ради ближњег» бригу о својој души, спремни смо да подвргнемо ризику свој сопствени пут спасења, да сваког трена губимо мир срца, само да «извучемо ближњег из окова греха», да га упутимо на спасоносну стазу. Сваког часа нас грех обузима ни због чега другог осим зато што будно пратимо сваки корак ближњег и налазимо да ближњи све ради «небогоугодно», «не баш сасвим правилно», да ће «ако настави тако да се понаша, обавезно нашкодити себи» и «не можемо да гледамо на то хладнокрвно и пасивно». И тако се «кида» наше срце паљено «ревношћу» «за правдом Божијом», тугом «због кршења светих закона»... Да, наравно, признајемо да често и скоро увек и свуда нешто радимо како не треба, понекад се и присећамо да смо оно због чега сад прекоремо свог ближњег пре пола сата урадили ми сами, али одмах објашњавамо

¹⁰⁵ Свештеник Александар Јељчанинов. Записи. М., 1966, стр. 88.

себи: «Наравно нисам ни ја светац, али нећу због тога оставити свог брата без бриге и старања за његово спасење.» Љутимо се, осуђујемо, стално носимо у срцу неки продоран ветар, узбурканост осећања која подиже пену, као у морској бури, - све ово клокоће негде испод срца заодевајући се у дирљиво обличје трагања за истином и ревност по Богу...

Али куд је одједном нестала ова наша наметљива брига за саме себе, свагдашња окренутост према својој личности у свему? Зашто онда кад се ближњи јавно и очигледно спотакне или кад му се деси чак и велика несрећа не налазимо у себи врелу саосећајност, тугу, жалост, већ најчешће осећамо чак извесну чудну тајну радост и тек уз извештај напор приморавамо себе да речима изразимо саучешће? Зашто кад видимо да се брат моли, да пости, да се труди, да напредује у добродетељи више од нас, уште се не радујемо, не дивимо му се, не осећамо ганутошћу, већ одмах осећамо некакву унутрашњу непријатност, а кад чујемо похвалу упућену ближњем због нечега желимо да се накашљемо? Зашто!

Треба да се замислимо над овим!

Гледајући сенке

Гневан, нервозан човек је попут неких шкрипавих кола на крутим точковима, обавијених гвожђем, без опруга, без икаквог амортизационог механизма. Свака избочина на путу, сваки каменчић, свака рупица, свака неравнина претварају се у оштро грчење, изненадно трешење читавих кола, у дрмање путника. Свака иоле већа рупица или крупнији каменчић, а тим пре у брзој возњи, праћени су уздасима, крицима, болним ударцима, модрицама и честим псовањем возача. Врло непријатна кола! Одсуство опруга је недостатак стрпљења, прилагодљивости, тачније – смирења, преданости вољи Божијој. Оваквом човеку свет који га окружује изгледа као хаотично «гомилање непријатних случајности», «злосрећни стицај свих могућих апсурда и непријатности». За њега смена догађаја, случајева и околности није спасоносни Промисао Божји, није искушење корисно по душу, није поприште духовне борбе, није огањ који чисти, који спаљује трулеж и ђубре из његовог срца, већ «бесмислен, увредљив апсурд», који настаје и делује по накаквом «закону подлости».

На почетку је то била малодушност, кратковидост душе, кад човек «не види даље од свог носа». Живот се доживљава у одломцима, комадићима, исечцима. Да ли предивна слика може да остави пријатан, умирујући утисак ако је будемо гледали кроз уску цевчицу, ако будемо видели само промицање, смену флека боје, како се хаотично смењују без икакве везе? Али даље ствари иду све горе. Гордој души је мало да буде немирна, да све мерећи кроз своје болесно «ја» у овом «хаосу» тражи неки сврсисходно усмерени зли поредак и његовог организатора, злочинца, виновника свих ових њених «невоља» и «хаоса». Она са злим и злобним осмехом почиње да прати све оне који је нервирају непријатностима и већ налази иза њих неког управитеља, неког творца свих ових «подлости» и «покварености», чини јој се да је ђаво свемоћан, као да је Промисао Божји скоро немоћан и једва приметан.

Убрзо почиње да јој се чини да је читав свет уређен по закону покварених непријатности, да би се све наместило тако да човек доживи зло, неуспех. И ево тако болесној души чини чак извесно задовољство да фиксира све ове «умешно организоване пакости», она сама свуда открива присуство скривеног злонамерника. Почиње да се подсмева, да се злобно и пакосно осмехује, шали – мрачним, «црним» хумором поводом свих ових «авантура». Али у суштини, овде душа не препознаје сплетке ђавола, већ јој сами путеви Божји изгледају као дело «злог генија». Невоља је кад човек свуда види само ђавола и све «несрећне околности» приписује само злој

сили. Неверујући је у бољој ситуацији него овакав «верник» који је заборавио да *ниједна длака с његове главе*, ниједан лист с дрвета, ниједна птичица с неба неће пасти без знања, без допуштења Божијег.¹⁰⁶ Говорећи да светом влада «закон подлости» он у суштини зло приписује Промислу Божијем. Каква страшна хула! А како је она данас распрострањена! Како често иронишемо поводом «поквареног» стицаја околности, очигледно преувеличавајући власт сатане. Њему то иде на руку. Али шта су сплетке лукавог на позадини предивне слике путева Божјих?! То су само танке црне контуре, које још јаче истичу лепоту цвећа, сенке, које придају слици већу живост, истичу светлост, јасност нијанси.

Као што се мекане спољашње гуме на точковима савијају над неравнинама пута ослањајући се на површину која окружује неравнину, чине да ова неравнина постане мања, блажа, тако и дуготрпљење и великодушност не придају значај самим догађајима, већ ономе што им је претходило и што је за њима следило, тако да сами они не изгледају више као «непријатна случајност», већ степеница, важна етапа, недовољиви део сврсисходне нити живота из које се и плете на крају чудесна чипка путева света Божијег.

Жалостан призор

Кад се Бог данас одвраћа од душе због њених издаја... или не: кад душа душа сама због својих издаја губи смелост ка Богу и скоро се не нада да ће бити услишена, кад јој «бакрени зид» преграђује пут ка духовном, какав облак, какво тамно царство је обавијају, како је тада човекова душа жалостан призор! Мучно се намеће поређење: ево црва на асфалту, којег је нагазила тешка нога пролазника: једна његова половина је згажена, залепила се за асфалт, а друга је још жива – грчевито се подиже, напиње се, дрхти, покушава да пузи, тресе се од боли и као да се извија ка небу; чини се, пружица би руке вапијући за помоћ, али нема руку, нема гласа; само се немо упиње да се откине од ове своје умрле половине која се прилепила за земљу.

Шта ми сами можемо? Можемо ли макар мало да помогнемо себи? Исто као онај згажени црв! Само да се у боловима разљуљамо, грчимо, пружамо негде у висину остајући болом приковани за земљу. Док се душа не откине из овог егоизма, док се не проломи њен глас, који позива свог Спаситеља, док не поверује у могућност чуда, у његову неопходност за њу, она ће се исто тако немо мучити и стењати у празно... И како је много душа управо у оваквој ситуацији!

А чудо заиста може да се догоди: постоји сила, која може да исцели, да оживи, да васкрсне згажено и смрвљено, да удахне нови живот у мртваца – тачно тако, не да «залечи», већ да «васкрсне», да чак «препороди», претвори «црвића» у лепи весели летњи лептирић, који у зрацима сунца прелеће с цвета на цвет, који слатко пије нектар, који ће бити тако срећан да никад неће ни пожелети да се сети ужаса које је доживео кад је био црвић, пузио по блату и набијао стомак овом прљавштином. Чудо велико, догоди се и с нама!

Освестити се на време

Човек понекад јасно види како се души приближава неки њен некадашњи «пријатељ» – грех, с којим је некада била у блиском пријатељству; долази и зове је, виче, моли је да отвори врата «у име старог пријатељства», да га пусти на минут-два, макар на трен да врати сласт безумне слободе која је помало већ пала у заборав. То је

¹⁰⁶ Уп.: Лк. 21, 18; Мт. 10, 29-31.

онај дух, којег је Христос истерао, који је изгладнео, којем недостаје некадашња развратна другарица, који се наскитао по безводним и беспутним местима с истима као што је он, с бескућницима, бандом пријатеља-разбојника, и који им каже: «Хајде да свратимо до моје старе колибе, да звизнемо, можда ћемо направити нешто весело, ха-ха-ха!» И иду. Лутају поред оgrade дан и ноћ, вребају душу, шетају под прозорима, звижде, бацају каменчиће у стакла, шапућу кроз отшкринуте жалужине разне вулгарности, звижде промукло: «Јеси ли заборавила како си..?» «А онда, јел' се сећаш?» И одједном пред оком душе јасно-јасно искрсава сладосна слика – једна, друга; јури наниже, као пламен из искре по сувој травици – светлуцава змија, за њом још; на неко време замире, али ни пожар није далеко. Душа бежи од ових саблазни, одскаче од прозора. Али нечист се увлачи и гмиже са свих страна: иза сваких је врата, у сваком мрачном ћошку. Већ у сваком шушњу су иста она подсећања и подстицаји. Ништа друго и не стиже већ само да се закршта од ње. И души, јадној глупачици, лењој и ослабљеној, помало отупелој од досаде, није преостало да се дуго тако противи: ево већ и послушкује, прво зевајући и као зато што «нема шта да ради», затим оживљује у њој нешто тако топло, чак врело, тако рођено-рођено и тако слатко – до мучнине. Једна муња погађа срце, други врели додир – и оно се топи, већ само тражи да се понови онај топли талас. Већ они извиђачи не изгледају као бестидни хулигани него као забавне шаљивције, више уопште нису тако страшни, него су чак и симпатични.

Како је тачна слика коју свети оци тако често користе за душу: ето, тако се, кажу, блудница која је пре имала мноштво љубавника, која је много пијанчила, чинила срамотне, развратне ствари, одједном нашла у милости код једног угледног, богатог, славног и изузетно лепог човека који је пожелео да је ишчупа из бездана пада, да је привуче за други, свет и уредан живот, да васкрсне њену погажену и уништену слободу. Он узима од блуднице обећање да ће заувек напустити свој некадашњи развратни живот, да ће прекинути све греховне везе, заборавити своје нечастиво окружење, покајати се за учињено, прецртати сву ону прљаву прошлост и под тим условом је спреман да је узме за жену, да је учини богатом, да је сви воле и то тако да нико чак не сме да шапне ниједну рђаву реч о ономе што је некад било. Гле, она живи у новој кући, ради, учи се новим манирима и поретку живота, бори се са својим старим навикама и склоностима, али њени бивши пајташи долазе под прозоре кад домаћин није код куће, зову своју некадашњу другарицу.

И како душа, ако се није ревносно чувала од свега страсног, ако је живела расејано и раздвојено, ако је само једним делићем срца поштовала младожењу, да се уздржи од сладосних позива на прошлост? И ево она се мучи и обамире, тетура се као пијана, колеба се између две жеље... И ако се одлучно не освести, ако не одбаци ову погубелну дволичност, ускоро ће сама као «нехотице» заборавити да затвори врата, а затим ће се «мимо воље» наћи у рукама саблазнитеља и опет наводно «неће имати снаге да се супротставља» већ ће се препустити греху, а затим ће изгубивши наду да ће се поправити «дигавши руке» од свог спасења и избављења, без кочница, као помахнитала пити и пити отужну сласт, чак не ради задовољства, већ можда и с некаквом сатанском злобом и мржњом према добру, за инат свему здравом и добром. Пиће и пиће овај грех до мучнине, до повраћања, плашећи се да престане, плашећи се мука покајања, плашећи се да ће се отрезнити и угледати своје одвратно, изобличено лице. Не, душо! Треба на време да се освестиш, одмах сад да се опаметиш, да се уплашиш! Чим си угледала у себи почетак кокетарије са грехом, гестове, погледе, оклевање, који издају флертовање са саблазни – дижи узбуну, зови у помоћ: «Брже, брже: ватра је у кући!»

Али како често душа не да кокетира са смрћу, већ је скоро пристала да падне у све бездане зла, чак је спремна да пристане на најстрашнији грех, спремна је да смисли

нове и нове падове, скоро сама постаје саветник ђавола, већ стоји лицем у лице с оним ко је саблажњава и осмехује му се; међутим, гле, с усана се откида једва чујно: «Не остави, Господе, не остави ме да погинем до краја у безумљу мом...» И чак од ових речи – малих, слабих, једва покретних – излази пламен, разлећу се искре и прогањају смрт, не дају јој да учини последњи скок ка скамењеној жртви, да је зграбе и однесу у свој брлог. Ето, тако душа луга по самој ивици провалије. И како се још није стропошгала, како још није полетела у саму провалију? «Не остави, Господе...»

Преко крова¹⁰⁷

Крв, крв, крв... Нема Духа! Крв! Она, то она стално виче, грчи се, комеша се. А кад дође Дух забраниће крви, обуздаће ову хистеричну побуњеницу? Кад ће она заћутати, умирити се, потећи као тих, кратак поточић не излазећи ван својих граница? Без подвига, без борбе она неће умукнути! А како, како ће почети да «се подвизава» раслабљени, приковани давнашњом болешћу за постељу? Нема никакве снаге, тело је утрнуло, мишићи су скоро атрофирали од дугог пасивног лежања, гаси се и сама жеља да устане.

Преостаје нам да прокопамо кров куће у којој се налази Господ. Да Му са жалосним крицима приђемо онако како обично нико није улазио. Провуци се кроз кров са својим полуживим «мртвацем» – вапајима умируће душе, јецајима, кукањем – како год можеш, нека је то и с полумртвим осећањима, која једва испуштају последње уздахе живота, с овим «сиромашним рођацима» да би се по сваку цену нашао пред лицем Господа, - не «по чину», већ чак и «дрско» прескочивши сваку «пристојност», «реда у реду» вичући за спасење: «Господе, исцели!», «Боже мој, исцели!» «Пас сам, чир, рана, црв до пола згажени, али исцели!»

Кључ који отвара унутрашњи живот

Врло важну истину ми је открио свети Теофан Затворник: стално сам се питао како да саберем мисли, како да престанем да се расејавам и трошим на разна глупа маштања. Испоставља се да су потребне три главне методе. Прва је да човек стално чува осећање Божијег присуства, да је Господ поред тебе, да те целог види, да је сасвим близу. «У овом сећању се треба учврстити на сваки начин, Ваша пажња не одступа од њега. Бог је свуда и увек је с нама, и уз нас, и у нама. Али ми нисмо увек с Њим, јер Га се не сећамо и пошто се не сећамо дозвољавамо себи много тога што не бисмо дозволили кад бисмо се сећали. Узмите на себе труд да се навикавате на ово сећање. Овде се не тражи ништа посебно, само да се предузме намера и да се човек напрегне да се сећа да је Господ у њему и да је близу њега и да гледа и у Вас исто тако као кад би Вас неко гледао у очи. Ма шта да радите, увек се сећајте да је Господ близу и да гледа. Ако почнете да се трудите Ви ћете се и навићи на ово и чим се навикнете или тек почнете да се навикавате, видећете како се спасоносно дејство услед овога одвија у души. Само не заборављајте да сећање на Бога не треба имати као на било коју другу ствар, већ га треба спојити са страхом Божјим и побожношћу. Сви људи од овога бивају испуњени страхом Божјим.»¹⁰⁸

«Све *мисли* нашег ума су окренуте ка земаљском и човек никако не може да их подигне ка небу. Њихов предмет је испразно, чулно, грешно. Да ли сте видели како магла пада по долини? Ето, то је тачна слика наших мисли. Све оне пузе и падају по

¹⁰⁷ В.: Лк. 5, 19.

¹⁰⁸ Светитељ Теофан Затворник. Шта је духовни живот и како се на њега настројити. Стр. 184.

земљи. Али осим овог хођења по ниском, оне још непрестано кипте, не стоје на истом, лете као рој комараца лети. Међутим, оне не остају без дејства.

Не, испод њих лежи *срце*, и од њих у ово срце непрестано падају ударци и производе одговарајуће дејство. Каква је мисао, такво је и кретање срца. Отуда час радост, час јед, час завист, час страх, час нада, час самоувереност, час очајање – једно за другим ничу у срцу. Нема заустављања и нема никаквог поретка, исто као и у мислима. Срце непрестано трепери *од осећања* као јасенов лист.

И на овоме се ствари не заустављају. Мисао с осећањем увек рађа *жељу*, јачу, или слабију. Под метежним мислима и осећањима хаотично се врзмају и жеље: ово да се купи, оно да се баци; једном да се пожели добро, другом да се освети; час да се побегне од свих, час да се ступи на средину и делује; у једном да се послуша, а у другом да се инсистира на свом и друго и треће и четврто. Није да се све ово испуњава, али алузије – час на ово, час на оно – непрестано се роје у души. (Обратите пажњу на себе, кад на пример седите за послом; увидећете да се све то у Вама одвија као на сцени.)

Ево, овакав је неред и пометња унутра. Отуда неред у животу и некакав мрак унаоколо. И не очекујте уредан живот док не уништите ово унутрашње расположење. Оно и само по себи причињава много зла, али је нарочито рђаво због тога што уз њега вребају демони, и окрећу, и муге тамо унутра још више, усмеравајући све на зло нама и на нашу погибелъ.»¹⁰⁹

«Кад би за исправљање нашег унутрашњег живота било довољно да пожелимо и да се све тамо појави у најбољем облику или да дамо реч и кад би се за речју одмах појавило и дело више не бисте имали о чему ни да се бринете... Али такав је већ закон морално-слободног живота, а највише у оштећеном бићу, да постоји и чврста одлучност, и благодатна помоћ је спремна, а ипак треба се напрегнути и борити, и пре свега – са самим собом. <...> Захтева се и предстоји појачан рад на себи, на свом унутрашњем – труд и напор, усмерени на то да се расположење које царује унутра уништи и да уместо њега завладају поредак и склад, после чега ће уследити унутрашњи мир и стално радосно стање срца. <...> Унутрашњи хаос: то знате из искуства. Њега треба уништити: Ви ово желите, на то сте се одлучили. Латите се одмах отклањања узрока овог хаоса. Узрок хаоса је тај што је наш дух изгубио себи сличну тачку ослонца. Његов ослонац је у Богу.

Дакле, прво: *треба се навикавати на непрестано сећање на Бога, са страхом и побожношћу*. <...> Стално будите с Господом, ма шта да радите, и стално се Њему обраћајте умом, трудећи се да се понашате онако како се човек понаша пред царем. Убрзо ћете се навикнути, само не остављајте и не прекидајте. Ако будете савесно испуњавали ово мало правило унутрашња пометња ће бити сузбијена изнутра и иако ће се пробијати час у виду празних и рђавих помисли, час у виду неумесних осећања и жеља, Ви ћете истог часа уочавати ову рђавост и истеривати ове непозване госте, журећи сваки пут да васпоставите једномислије о једином Господу.»¹¹⁰

«Да би се лакше навикли на сећање о Богу ревносни хришћани имају посебну методу, односно они непрестано понављају кратку молитвицу од две-три речи. Углавном су то: *Господи, помилуј! Господи Исусе Христе, смилуј се мени грешној!* <...> Без обзира да ли седите, радите, једете, лежете на спавање – стално понављајте: *Госпoде, помилуј! Госпoде, Исусе Христе, смилуј се мени, грешној!* Од дугог вежбања у овом речи ће вам се тако прилепити за језик, да ће се понављати саме по себи. А ово

¹⁰⁹ Исто, стр. 186-187.

¹¹⁰ Исто, стр. 188-190.

врло обуздава врлудање и лутање мисли. Али опет не заборављајте да с овим речима спојите свештени страх.»¹¹¹

«Подстичем Вас! Прихватите се ревносније и наставите не прекидајући и убрзо ћете остварити оно што тражите. Пажња са свештеним страхом ће се зауставити на Богу, а с њом ће наступити и унутрашњи мир. Кажем: скоро, али ипак не за дан или два. Можда ће бити потребни месеци. О, кад не би биле и године! Молите Господа и Он ће Вам Сам помоћи.

У помоћ овоме додајте и следеће: *немојте да радите ништа што забрањује савест и немојте да пропуштате ништа што она заповеди да се уради* – без обзира да ли је то велико или мало. За то што се унутра наша дечица – мисли, осећање и жеље – препуштају недозвољеном неваљалству узрок је између осталог и тај што је савест изгубила снагу. Вратите јој снагу, показујући јој потпуну покорност. Ви сте је сад просветили, схвативши све што треба да радите, а шта да не радите. Изволите да следите ово непоколебљиво и тако одлучно да чак и ако умрете, а ништа против савести нећете дозволити себи да учините. Што одлучније будете тако поступали, тим моћнија ће постати савест, тим потпуније и јаче ће Вам сугерисати оно што треба и рђаво ће одбацивати и у делима, и у речима, и у помислима – и Ваше унутрашње ће брже долазити у ред. Савест са сећањем на Бога испуњена свештеним страхом јесте врело истинског духовног живота које бије. <...>

Више од ова два правила ништа и није потребно. Допуните их само *стрпљењем*. Успех неће доћи одједном, треба чекати трудећи се, али ипак неуморно. Човек треба да се труди и главно је да ни у чему не попусти угађању себи или свету. Непрестано ће осећати противљење започетом поретку. Треба га савладавати, дакле, улагати снагу, значи, и трпети. Обуците се пак у ово свемоћно оружје и никад не падајте духом видећи неуспех. Све ће доћи с временом. Надахњујте се у трпљењу *овом надом*. Да тако бива показало је искуство свих људи који су тражили и остваривали спасење.

Ето, то је све! Сећати се са свештеним страхом Бога, слушати савест и наоружавати се стрпљењем и надом. Ово мало је семе свега. Нека Вас Господ благослови да се тако настројите и да се држите овог расположења.»¹¹²

Како је све ово важно! И заиста, код нас се најчешће утврђује неправилно гледиште на себе, на Бога, на свет који нас окружује због тога што се разуму увек чини да смо потпуно сами, да је око нас огроман хладан и туђ свет, а Бог је негде далеко-далеко, негде иза високог неба, иза једва видљивих звезда, негде још бесконачно даље. Он, наравно, отуда с висине све види и зна, али ипак – из далека, из висине. Ми тражимо Његов «траг», Његову «сенку» у свету који нам је близак да бисмо некако у свом срцу оживели сећање на Њега. Гледамо иконе, Његов образ, лик који нам је приближен, сликан бојама од иситњеног камења, да бисмо сабрали своја осећања у један зрак, усмерили га некуда далеко у непрегледну даљину и чини нам се да наша молитва треба да лети у ову бесконачну висину, да тамо негде треба да куца на наднебеска врата код преднебеског жртвеника да би била услишена. Али наше молитвено обраћање свецима брже постиже свој циљ, наши свети заступници ће, ако их умолимо да се заступе за нас, узети наше молитве и поћи ће с њима (опет исто тако далеко-далеко, високо-високо) и тамо ће молити за нас.

Али, све су то слике које нам само издалека цртају сенку реалности. Невоља је кад саму реалност почињемо да бркамо с њеном сенком. Како је тужно, тромо, тужно овакво расположење, тим пре што наша молитва и без тога нема ватреност и смелост. И како се све мења кад се човек сети да је Бог у ствари овде, поред, сасвим близу тебе,

¹¹¹ Исто, стр. 185.

¹¹² Исто, стр. 190-191.

ближе од свих и од свега. Он је «около» и «унутра» и свуда! Па Он је сав овде, одмах, у свој Својој пуности, у три Лица – Отац, Син, Дух Свети! И Он не само да чује моју молитву одмах, него чак и пре него што сам стигнем да је изговорим, зна моју мисао пре него што сам стигнем да је анализирам, заоденем у речи. Он је мојој души ближи од мене самог. Види ме боље него моје унутрашње око – види кроз; као што ја могу да видим сасуд од најпровиднијег стакла на јаркој светлости, тако Он види мене целог овде, одмах, у сваком трену мог постојања. Он је сав и свуда у свој Својој моћи, слави и сили! И ми од Њега нисмо раздвојени местом, растојањем, временом, већ само грубошћу, дебљином, помраченошћу свог палог стања. Да не видимо Њега, Његову славу и сијање не дозвољава нам футрола - груба, приземљена, која се препустила робовању праху душевности, као цак од чврсте тканине, као лудачка кошуља набачена на наше «ја» које се погордило и узнело.

Зато и не треба да се устремљујемо срцем и умом ван граница видљивог света, у «далеку висину» да бисмо се тамо «довикали» до Бога, већ да их саберемо у једно, усредсређујући у самој сржи нашег живота, да овде смирено зовемо и дању и ноћу Онога Ко нам је ближи од свих и свега, Ко је души потребнији и жељенији од свега и свих. Управо ради тога смирено гледамо иконе да бисмо спутивши поглед, тражили Онога Ко је промакао као сенка – тачније, бљеснуо светлим зраком кроз лик, сликан бојама: да бисмо Га тражили кроз дубину свог срца овде, у области духа која је души најближа и дотиче је се. Зато се обраћамо свецима, молимо их за помоћ, заступништво, јер већ овде душа има она затворена врата на која треба непрестано куцати, јер овде треба сести покрај затворених врата у нади да ће се *ономе ко куца отворити*¹¹³ и да заступници могу да издејствују да се она брзо отворе. Али овде је све то, сасвим близу нашем срцу! *Царство Божије је у вама;*¹¹⁴ *ући у клет твоју и затвори врата и помози се тајно;*¹¹⁵ и *Ми ћемо доћи и обитељ ћемо у њему начинити.*¹¹⁶ Како је све близу, како је на дохват руке, рекло би се само пружи руку и дотаћи ћеш. Како је ово важно за оживљење унутрашњег живота – осећање свеприсутности Божије. Ето, то је кључ за унутрашњи живот, овде су и врата за њега.

Тајанствено пиће

На наше сумње и страхове, да се ето «живот у нашој обитељи духовно не доводи у ред, манастир се уређује споља, али се унутрашњи живот не зачиње» кажу нам: трпите, боље и згодније место за монашки живот свеједно нећете наћи!

Да, ми имамо велике повољности и чак многе предности над другим обитељима: живимо као «птице Божије», слободни смо, ничим нисмо оптерећени, сами можемо да одређујемо начин манастирског живота, можемо по сопственом стремљењу да сачињавамо његов распоред, нико се у то не меша, не намеће своја схватања и гледишта. У многоме наши услови подсећају на ону независну, слободну атмосферу у којој су се рађале древне монашке заједнице и која је данас реткост. Али монаштво се не «ваја» по сопственом укусу и расположењу! То није «композиција на слободну тему» (какве су нам некад задавали на часовима ликовног)! То није слободна импровизација на жицама старинског музичког инструмента, који се изненада нашао у рукама савременог љубитеља префињених осећања!

Монаштво је чудесни напиток, неко тајанствено лековито пиће сачињено по древном рецепту, које су припремили свети људи, који су се духом дотакли вечног.

¹¹³ Уп.: Мт. 7, 8; Лк. 11, 10.

¹¹⁴ Уп.: Лк. 17, 21.

¹¹⁵ Уп.: Мк. 6, 6.

¹¹⁶ Уп.: Јн. 14, 23.

Ово пиће се не прави толико људском мудрошћу, напором и трагањем, под руководством, под покровом благодатне силе Духа Божијег. То је посебан, скривени савез, закључен између човечанства које је почело да ревнује за Бога и Самог Творца Који *воли оне који Га воле*,¹¹⁷ Који штедро дарује благодат онима који желе да Му се приближе с љубављу. Овај савез, ово обећање, овај свештени уговор, који је детаљно «договорен» с обе стране, није могуће састављати поново, самовољно смишљајући нове услове за ово зближавање с Творцем. Ово пиће нико не може да направи сам, и њега човек може само да побожно захвати и пије, али треба га узимати тамо где оно већ постоји, али не машгалачки већ стварно од онога ко је сам захватио од ранијих отаца. Монаштво се не може научити само из књига, не може се наћи ни у старом забаченом манастиру, где су само рушевине, молитвом натопљени зидови, где све подсећа на оне који су пили ово пиће, «опијали» се од њега, постали «луди» за свет овај и једва се дотичући земље све помисли срца усмеравали на горе. Вредније је једном се дотаћи и окусити него хиљаду пута чути и сто пута видети. Потребна је лекција, живо општење с истинским монасима, живи ланац, потребно је уплести се у њега, чврсто се повезати с последњим карикама, обавити их љубављу, поверењем, послушањем! Само тако се своје кандило може запалити од древне светиљке и само тако оно може да засветли истим оним благодатним огњем. Аматеризам је овде попут *туђег огња* који Надав и Авијуд синови Аронови, *принесоше пред Господом и огањ туђ, а то им не бјеше заповједио. Тада дође огањ од Господа и удари их, те погибоше*.¹¹⁸

Монах по књигама је само лепа илустрација за ове књиге, коју је смислио сликар...

Атон. Септембар 1993.г.

Ево већ две недеље како смо на светом Атону! Ипак, још увек не можемо да схватимо и да у потпуности осетимо где смо се нашли. Тренутно живимо у Иверону.¹¹⁹ Наишли смо на крајње добронамеран и саосећајан пријем. Повремено бива чак и некако претерано добро да се човек плаши, очекује нешто непријатно (већ смо навикли да после доброг врло брзо долази велика невоља). Наравно, демони не спавају и труде се да на све могуће начине помраче наш мирни боравак овде, изазивају различите сумње и несхватљиву тугу, али по милости Божијој, засад немају много успеха. Већ смо говорили с неким искусним монасима на Светој Гори – с герондама како се овде називају духовници, игумани и старци; покушавали смо да им макар мало објаснимо наше манастирске проблеме у Грузији, питали смо за савете. Сви као у један глас кажу да треба да дођемо на Атон на годину-две дана да се поучимо непосредно, да дођемо у непосредан додир с древном монашком културом, која се овде сачувала више него игде другде.

Наше расположење се колеба – час категорички не желимо да идемо кући, час се подиже неко униније, пре ће бити завист према Атонцима, осећање своје потпуне ништавности и осуђености на најјадније таворење. Све наше «монаштво» тамо, у домовини нам изгледа некако јадно, убого, некаква беживотна пародија монаштва. Раније нам се чинило да ништа узвишено и лепо у духовном смислу већ и не може да постоји у наше време, а овде одједном видиш складан хор, збор отаца који свечано корачају у једнодушном строгом поретку храбрих лица, одважног хода, који бодрим

¹¹⁷ Уп.: Прич. 8, 17.

¹¹⁸ Уп.: 4 Мојс. 10, 1-2.

¹¹⁹ Светогорски манастир који су некад саградили и населили грузијски монаси. Данас је он грчки. У њему се налази чудотворна Иверска икона Мајке Божије, која се назива и «Портаитиса» («Вратарница»).

кораком иду ка небу. А тамо као да се ваљамо, као у мамурлуку, лутамо, мрмљамо нешто нејасно; зато и не можемо да савладамо ову опијеност, којом нас је свет опио и наставља да нас опија. Тада се од ове чамотне свести о осуђености на «јадно таворење» рађа несвесно осећање раздражености и каприциозна, јетка жеља да што пре одемо с Атона, да ништа не видимо и не сазнамо, да се опет завалимо у свој «брлог» и ништа не знајући, некако тихо-тихо «таворимо», вучемо овако или онако своје убого постојање. Овде сви ми идемо «подвијених репова» - тако се «сељаци», који први пут доспеју у «красну» престоницу, стиде своје незграпности и неписмености, стиде се да се то случајно не открије. Зато много глупе пажње посвећујемо томе како нас овде прихватају, како на нас гледају, како се према нама односе. Ако нам се осмехују и испољавају бригу, расположење одмах бива боље; чим се покаже да нас неко гледа попреко, одмах се и расположење квари, и желимо да бежимо одавде. У принципу, ми смо као болесна размажена деца.

Много и врло много је овде изванредно! Али засад видимо само спољашње: до унутрашњег, скривеног живота Атона човек не може да доспе тако просто и једноставно. Упознавање с монасима такође поприлично омета незнање грчког језика (овде има мало оних који говоре енглески). Монаси су овде сасвим другачији, уопште нису онакви као они које смо имали прилике да упознамо у нашим крајевима. Може се рећи да су нам до данас из монашког света биле познате само монашке одежде и називи: «искушеник», «монах», «игуман», «архимандрит». А саме искушенике, монахе и игумане до сад нисмо сретали. Још једно чудно осећање ме овде прогања од самог почетка: сваки пут кад видим неког Атонца у мени се рађа наметљив осећај да га већ познајем и да сам га негде видео. Иако, кад почнем да се присећам, схватам да никог сличног нисам познавао и никад нисам срео. Не схватам одакле потиче ово осећање блискости, као да се одавно знамо и као да смо негде већ дуго живели у комшилуку, да смо се много пута сретали.

Игуман манастира Григоријат отац Георгије је рекао да би било добро да на Атон допутујемо у јесен и останемо до лета (лети овде има много посетилаца и због тога незгода за монашки живот). Други монах нам је саветовао да останемо годину и дуже. Старац Пајсије¹²⁰ нам је говорио да је боље поживети у малој обитељи где има мање гостију и кретања, као што су Ставроникита, Пантократор, Каракал или свети Павле. Отац Пајсије је још говорио да не треба падати у унијије због тога што манастири нису уређени и у да у целини у животу народа Грузије не влада таква неуређеност, да је за све потребно време, постепено ће се све средити. (Уопште, у атонским старцима се може видети велико саосећање и саучествовање према свему што нас узнемирава и притиска.) Отац Василије, игуман Иверона, нам је саветовао исто ово и издвајао је манастир Каракал.

Сваког дана у пола осам увече у малом храму у част Иверске иконе служи се повечерје с акатистом Мајци Божијој испред саме иконе Портаитисе. Сваког дана сат, а некад и два (кад је литургија у храму Иверске иконе) стојимо буквално на два корака од свете иконе Портаитисе и слушамо предивно византијско појање. У току дана правимо многобројне метаније, целивамо ову велику светињу. На ризи је древни грузијски натпис. Овде нико не зна наш језик и ми смо ту као странци, а ето, на главној светињи обитељи су натписи које само ми можемо да прочитамо и разумемо. У главном храму («католикону») за време молитве стојимо недалеко од иконе тројице

¹²⁰ Има се у виду атонски старац Пајсије (Езнепидис; 1924-1994.), велики светогорски подвижник из савременог света после којег је остало богато литеретурно наслеђе – како књиге, које је он сам написао, тако и књиге које су сачињене на основу његових разговора о духовном животу с разним лицима.

критора манастира – светих Иверијаца Јована, Георгија и Јефимија.¹²¹ Како је све ово дивно и радосно! У срцу је неко осећање да је Господ овде према нама посебно милостив и да Мајка Божија много жели да нас утеши. А нама је заиста и потребна посебна утеха, можда као ником сада овде, на овом срећном, благодатном месту.

Сад смо у манастиру Филотеј. Јуче смо били у Кутлумушу, пре тога смо два дана провели у Ставроникити. Пада у очи да је типик, односно распоред живота у општежителним манастирима отприлике исти. Време се овде рачуна на посебан начин – «византијски»: залазак сунца је увек 12 сати и то представља крај круга дана и ноћи. Први сат после заласка је већ први сат ноћи и тако даље. То је наизглед чудно, али у нашим типцима је исто овакво рачунање времена и ниједан монах задужен за устав код нас неће моћи да схвати указања типика ако не буде рачунао време онако како се оно рачуна овде. Уопште, за многе ствари које на Атону изгледају «нове», приликом провере се испоставља да су исте као и у нашим типцима, само што смо ми навикли да на много тога не обраћамо пажњу и да не следимо тачно њихова указања. Заиста, све што је за нас овде «ново» јесте просто наше «старо» које смо једноставно заборавили.

Молитва у католикону почиње ноћу, негде око два-три сата ноћи по световном, а по византијском је то негде седам-осам сати ноћи. Ноћна служба почиње од полуноћнице у предворју, затим се служи јутрење с појањем у главном храму. А литургија се у обичне дане служи или у једном од олтара католикона или у једном од малих храмова којих овде има веома много у сваком манастиру. У неким манастирима се ови храмови налазе посебно у дворишту обитељи недалеко од централног – тако је у Иверону, у Ватопеду, у лаври светог Атанасија.

Осим тога, у свим обитељима скоро на сваком спрату конака, који окружују централно двориште с храмом, и то још на све четири стране постоје мале цркве – као собе – једна изнад друге тако да се добијају као мале куле од цркава, уграђене у братски конак и само је њихов највиши део крунисан малим заобљеним кровом – куполом с крстом. Дешава се да се Литургија истовремено служи у неколико оваквих црквица – «параклиса» како се овде зову (ако у манастиру има неколико јеромонаха). Тада се после јутрења у великом храму браћа, поделивши се на групе разилазе на разилчите стране обитељи и у осамљеним параклисима се тихо и са свештеним страхом причешћују светом Тајном Евхаристије. Постоји нека посебна пријатност у томе што се литургија служи ноћу у мајушним црквама до којих понекад треба дуго ићи за водичем дугачким лавиринтима у полумраку ходника са свећом да би се човек одједном обрео у малом удобном и лепом храму, и молити се, удобно се кријући у стасидије, у друштву малобројне браће у тихој, побожној атмосфери. Ово подсећа на древна времена Цркве кад су се хришћани ноћу молили у тамним катакомбама.

Још није почело да свиће, а већ су се сви намолили, причестили Светим Тајнама, до дубине срца су напојени хвалом Богу, славословљем, светим осећањима. Свет испразног човечанства – «грешно доњи» тек буновно «трља очи», а светогорски свет већ иде на мањи предах после дугог ватреног и плодотворног труда, враћа се ноћним манастирским ходницима у своје келије, као војници из крвавог боја носећи драгоцене трофеје и венце победника.

¹²¹ Грузијски монаси, који су се подвизавали на Светој Гори у 10-11. веку. Преподобни Јован (†998.; слави се 12/25. јула), у свету Тао-Кларцетски кнез, градитељ Иверског манастира на Атону (другим речима Иверона), његов игуман. Преподобни Ефимије (†1028.; слави се 13/26. маја, 12/25. јула) – син преподобног Јована и његов наследник у Иверској обитељи, по заповести Мајке Божије почео превод Светог Писма и светоотачких дела на грузијски језик. Преподобни Георгије (†1065., слави се 27. јун/10. јул) – још један игуман Иверона, који је завршио рад преподобног Ефимија на преводу Библије.

У келијама браћа почињу молитву много пре њеног почетка у католикону. Ради тога одређени монахи («будитељи») пролази братским конаком и куцајући на свака врата изговара молитву и позива на будност – то је негде око два-три сата пре заједничке молитве. Браћа почињу своје келејно правило – углавном се моле Исусовом молитвом с бројаницама са три стотине чворова. Ове бројанице су тако дугачке да падају по поду и на њима нема никаквих деоних већих чворова, већ само један непрекидан ред од три стотине куглица. Осим тога, за кићанку бројаница је везана мала нит с десет перли – стаклених црних куглица и једне црвене; на њима се као на мајушним бројаницама одбројава прођени круг од три стотине, а црвена перла означава један круг молитава Богородици. Излази да обично правило броји преко три хиљаде молитава.

Међутим, треба обратити пажњу на то да Грци Исусову молитву изговарају кратко – од пет речи, и она на грчком звучи врло лаконски, изговара се лако и брзо: «Кирие-Иису-Христе-елејсон-ме». Уопште примећујемо да је грчки језик врло мелодичан и лако, јасно се изговара и због тога што се код Грка самогласници и сугласници смењују један за другим. Ако се у комбинацијама речи један поред другог налазе два самогласника, један од њих најчешће испада, а два сугласника или самогласника у речи се често уједињују у један звук, неколико речи се повезује због премештања акцента. Захваљујући овоме речи се читају лако и звуче јасно. Зато их је очигледно лако и певати и у појању се речи јасно чују. Исти тропари или стихире на грузијском језику се изговарају два пута дуже, и језик се много више оптерећује. Грци нипошто не би могли да изговоре неке грузинске речи као што су «мрцамс», «всткват», «вгрзноб», «вгрздис» и томе сличне.

Исусову молитву творе прво с дубоким метанијама, затим с појасним поклонима и крсним знамењем. Истичем да у храму монаси не воле посебно да исказују своју ревност: поклони се раде као немарно, брзо, плитко. Али, у келијама није тако. Много пута сам имао прилику да чујем како изнад моје собе или у суседству неко од браће наглас изговара молитву и прави метаније – лагано, врло темељно. Уопште врло често иза зидова, негде издалека допире молитава – и увече, и ноћу. Довољно је само положити главу на јастук и кроз ланац тврдих предмета – кроз под, кревет, чак и кроз јастук – као телефоном, допире до слуха нечија удаљена молитава, тако да се овде увек некако стидим због своје лењости, срамота ме је да тонем у сан меко се погружавајући у перину јастука кад кроз њу глуво допире звучање нечије ватрене беседе с Богом.

На богослужењу се пева старовизантијским напевом – врло лепо. Ово појање на молитви ствара неки посебан дух и расположење: и смирен, и кротак, и замишљен, а истовремено величанствен и свечан. Карактеристично је да су гласови браће мужевни, природни и прости, као да оци не певају грлом, већ самом душом, однекуд из дубине срца, без икаквог напора, уопште се не бринући за лепоту гласа, већ само певајући исповедање и хвалу. Појање носи расположење самог овдашњег живота, искреног, озбиљног, строгог и самопожртвованог. Саме мелодије су врло чудне, необичне за наш слух, као да на први поглед нису потпуно хармоничне и некако су «неочекиване».

Наш начин појања је другачији: све мелодије које се јасно читају, које су врло разумљиве и познате срцу носе у себи скоро исто расположење, све се могу прилично просто раставити по осећањима која изазивају. Једне су јасно радосне, друге су нарочито тужне или сладосно-жалосне. Кад човек слуша ову мелодију, већ слухом погађа куда она нагиње и како ће се наставити. А овде се мелодија једва наслућује и очигледно не заузима главно место: она је само нека форма, само слаби обрис у којем се крије сва дубина најтајанственијих осећања. И ево повремено и овде, по навици, чекаш мелодију која се јасно чита, као да је пратиш и улазиш јој у траг и очекујеш њен наставак разумљив и пријатан за слух, кад појање одједном поприма потпуно

неочекиван правац, доноси стално нове и неразумљиве преокрете расположења. Очигледно је да смо навикли на душевно појање, које наслађује слух, као што и у самом нашем «духовном» животу сад најчешће тражимо измишљена, вештачка, упроштена, душевна осећања.

А све истински духовно је тако богато, састоји се од тако многих нијанси најдубљих доживљаја и осећања; уједно је тако целовито и искључиво једноставно, да се све ово никако не може прорачунати душевним разумом, измислити, вештачки извајати («створити» како кажу композитори). Истинско духовно појање може да се излива само из срца која су искуствено осетила додир Духа, која су непосредно спознала ова најтананија и речју необјашњива осећања.

Исто тако је и у истински православном иконописању, јер овде такође владају други закони лепоте. Да би човек научио да схвата икону потребно је велико искуство, он мора темељно да преусмери своје појмове и своје гледање на свет. Како често су фигура, руке, лик, набори одеће, планине, куће, дрвеће на икони насликани на потпуно неочекиван начин и како често људи који слабо познају иконописање бивају у недоумици: «Зашто је све насликано овако чудно, као да је уметник намерно одступио од уобичајених представа о лепоти и почео да говори на језику на којем не говори ништа од онога што видимо унаоколо?» Чини се да препознајемо све што је насликано на икони – сви ови обресе и контуре су делимично познати, али су некако чудно измењени, носе некаква осећања «од онога света»...

Кажу: «Зар се ово не би могло насликати лепо, тачно, као у животу?» И заиста, у каснијим вековима уместо икона смо почели да сликамо слике, на којима су се ликови светаца сликали с цепидлачким натурализмом, где су се људи увек трудили да нагласе телесну (тачније, плотску, материјалну) лепоту, истичући обиме, мекоћу и еластичност телесних форми, фактуру материје, тананост набора одеће. Али није могуће молити се испред оваквих слика: оне су у потпуности земаљске, оне се могу посматрати само као илустрације, у њима нема никакве тајне, за осећање не остају никаква врата у други свет – у духовни свет.

Исто овако се црквена молитва разликује од «духовне песме», у којој неко описује своја молитвена осећања. Молитва не украшава, не истиче сама осећања онога ко се моли – она само даје форму, као да нуди «коридор» или доводи онога ко се моли до степеница којима сам треба да се пење са својим осећањима, молитва само позива ова осећања да оживе и устреме се према небу. Кад неко опише своја молитвена осећања ово нас приморава да се дивимо овом «песнику-молитвенику», да се одушевљавамо његовим «тананим доживљајима», тако да понекад у том тренутку сасвим заборављамо и Бога и своју душу. Исто тако је и са духовним и душевним појањем: душевно појање као да нам представља осећања и доживљаје појаца и ми треба да се дивимо дубини ових осећања, њиховим унутрашњим преливима, игром «лепих душа», «које траже Бога». Овде се догађа исто што и у позоришту, кад гледалац или слушалац прати ерупције емоција, уиграна осећања глумца и прожима се саосећањем према интерпретатору улоге толико да сам почиње да саосећа с њим, заједно с њим плаче или се радује.

Али нико не постаје бољи после оваквих «осећања»! Зашто? Па зато што су она настајала и кретала се само на површини осећања, само на «врховима нерава», нису дотицала саму дубину срца. Дубину срца дотиче само истинско покајање, само тада се и дешава дубока измена срца, јер и сама реч «покајање», на грчком «метаноја» не значи ништа друго до «промена». Али да би се десила ова «промена» потребна је *реч Божија*, која је *оштрија од сваког двосеклог мача*, која продире све до дељења душе и

духа, зглобова и сржи, и суди помисли и намере срца.¹²² Човек мора да остане насамо с Богом, с Његовом речју: духовно појање доноси до нашег духовног слуха ову свету реч, и она онда сама врши своје благодатно и непојамно дејство.

Потпуно је другачије кад појање покушава да прикаже како неко већ «дубоко осећа» ову реч и *тајет, јако восак от лица огња*,¹²³ од њеног додира. Овде је присутна извештаченост, глумачка игра, игра покајања, дубоких осећања. Овде свете речи као да су намазане «слатким кремом» - уиграним осећањима појаца и аутора ове музике; овде отужна вештачка сласт не даје ономе ко се моли да осети лековиту сласт речи Божије која исцељује душу. Људи су са временом изгубили укус за истински духовно (као што је било речи, ово је посебно упадљиво у иконописању: последњи векови уопште нису знали за икону и подметнули су уместо ње лепе сличице, које човеку много сметају да се моли). Ово се догодило и у појању: све мелодије које су сачињене касније, као и начин појања који је настао у позном периоду скоро су у целини душевни и утемељене су на вештачки украшеном стилу, који загрева површна осећања, «голица врхове нерава». Самим тим оне сметају човеку који се моли, који жели да уђе у дубине срца да тамо скривено стоји пред Оцем Небеским, *Који је тајно*.¹²⁴

Узгред речено, сећам се скоро дословно неких казивања светог епископа Игњатија овим поводом: «Врло тачно свети оци наша духовна осећања називају «радостопечалијем». Ово осећање долази до потпуног изражаја у знаменом напеву који се још сачувао у неким манастирима и који се користи у јединоверческим црквама. Знамени напев је попут древне иконе. Од пажње према њему срцем овладава исто осећање као и од пажљивог гледања старе иконе, коју је насликао неки свет човек. Осећање дубоке побожности којом је напев прожет доводи душу до свештеног страха и умилења. Недостатак уметности је очигледан, али он ишчезава пред духовним квалитетима. Кад хришћанин који живот проводи у патњама, који се непрестано бори с различитим животним тешкоћама чује знамени распев одмах налази у њему хармонију са својим душевним стањем. Ову хармонију више не налази у данашњем појању Православне Цркве.»¹²⁵

Знамени напев који се сачувао у Русији је по свом устројству и принципима врло близак византијском појању на Атону. Очигледно је да се речи епископа Игњатија могу тачно применити, с једне стране на атонско појање, а с друге на начин појања у нашим храмовима данас.

Слушајући атонско појање човек осећа огромну тајанствену дубину, види пред собом почетак узвишеног и најлепшег света молитве, која се као море таласа и искри у зрацима сунца, мами те да се упутиш на далеку пловидбу. Али ти сам треба да рашириш једра да би ветар дувао у њих, а често и да с напором веслаш. Појање ти не намеће никаква осећања, нуде се само обриси, као чисте посуде које сам треба да испуниш својим срдачним осећањима и изливима душе. Свакоме се нуди нешто као посебна лађа с веслима – седи, веслај, сустижи друге морнаре који у складним редовима пливају ка далекој срећној земљи.

Види се да у душевном појању човек не тражи истинско напредовање у реалан свет духовног, него пре ће бити, ствара свој вештачки свет од души већ познатих површних осећања и расположења која дирају страсне дубине, производе у срцу некакву опојну тополоту, делују на душу као нека дрога. Само додир с истински духовним с временом открива каква јефтина подметачина су сва ова наша «самоиницијативна» осећања. Тако човек који никад није пио право вино од грођа

¹²² Уп. Јевр. 4, 12.

¹²³ Уп.: Пс. 67, 3.

¹²⁴ Уп.: Мт. 6, 6.

¹²⁵ Сабрана дела светитеља Игњатија (Брјанчанинова). Т. 4, М. 2002., стр. 471.

(направљено без додавања воде и шећера), већ је пробао само фабричка вина (која никад – уз највишу цену и најгласнију рекламу – у ствари нису вино), понекад с важним изгледом дегустира ове вештачке напитке, чини опаске о квалитету или рђавости овог или оног садржаја, али чак и не подозрева какав је укус правог вина. Али кад проба најчистије вино, после ће се сам осмехнути кад чује како хвали неко фабричко вино. Међутим, дешава се и да онај ко зна само укус офарбаних, заслађених напитака још и презриво намршти, пробавши право пиће од грозђа!

Међутим, занимљива ствар се може видети и на самом Атону: овде монаси, који певају за певницом, често предлажу гостима који знају појање (а овде као професионалци умеју да певају и многи мирјани: они чак добро знају типик), да отпевају стихиру-две антифоно с Атонцима. И ево неко од гостију жустро прилази налоњу, отвара богослужбени текст, налази и потребан стих, и стихиру, на одговарајући глас отпева све «чин по чину», понекад виртуозније од самих Светогораца. (Неколико пута сам у Ксиропотамском манастиру присуствовао кад је за певницом певао чак и локални полицајац, који служи недалеко, у Дафнији; он је право у униформи је долазио за певницу и певао врло лепо.)

Међутим, какав контраст пада у очи између појања монаха и мирјана – небо и земља! Мирјани све певају правилно, истим напевом, али се упадљиво напрежу, истезу усне, труде се да «уживају» у сваком звуку, да придају пријатност и сласт свакој ноти. Чак ме је било некако срамота и осећао сам се нелагодно због овог њиховог артистизма. И колико год пута се десило да чујем овде мирјане, толико пута је одмах падала у очи ова извештаченост. Сами они то, наравно, нису примећивали. Одавде се види да није ствар само у самом «византијском појању», већ у томе што Атон живи духовним животом, и сам овај живот ставља свој печат на појање и читање у храму. Дакле, Света Гора утиче на цео грчки народ; и своју религиозност, познавање древне културе хришћанства народ Грчке у многоме дугује управо Атонцима.

Ево, литургија се завршила, затим одмах следи братска трпеза с читањем поука или житија светих отаца и разилазимо се по келијама ради одмора који траје два сата. Небо је још у звездама, зора тек руди на хоризонту; унаоколо је тишина, само се мутна светлост назире кроз прозоре братских келија и кроз обојена стакла храма светле ватрице кандила. И како је чудно мислити: ноћ је; чини се да у манастиру све спава, нико се више не види, као да ничега није ни било, и само месец и звезде, ноћни сведоци, знају какви су се догађаји овде одигравали под окриљем ноћи. Кад би се Света Гора погледала из птичје перспективе и посматрало шта ће се овде дешавати у поноћним сатима видело би се како се одједном, по читавој планини, на врховима, у кланцима, у шумским честарима, на стенама које се издижу изнад провалија као птичја гнезда, у кулама на самој обали мора, а понекад у самој морској води – у дубокој ноћи разлеже ударање у дрвена била као у ратне бубње, час тамо, час овамо искре се ватрице од звезда, као да се небо одразило и као да је потрчало, сишло на земљу, промакле су сенке – мрачне, људи с црним покривалима на главама; сви журе у храмове Божије. И одједном је почело да се разлеже појање – винули су се према духовном небо млазеви гласова, из самих душа топли поточићи молитвених осећања сливају се у широку бујицу, у обилну реку, теку, мешајући се с мирисом тамјана, «в воњу благоуханија духовнаго»¹²⁶ ка «наднебеском жртвенику»¹²⁷; ова река на земљу спушта *живу воду*,¹²⁸ Господ «шаље одозго» у овај свет благодат Пресветог Свог Духа, пошто су то измолили ови ноћни трудбеници. Читав Атон и стоји на овом свом ноћном

¹²⁶ «у миомирису духовног мириса».

¹²⁷ В.: Молитва за благосиљање кадионице, последовање проскомидије.

¹²⁸ Уп.: Јн. 4, 10, 14; 37-39.

животу: «Се, Жених грјадет в полуношчи, и блажен раб, јегоже обрјашчет бдјашча...»¹²⁹

Веома ми се свидео Ставреникита – сав је уредан, негован, мали и удобан. Море га чини посебно лепим. Веома ми се свиђало да стојим на балкону – изнад саме морске пучине – и да гледам у даљину: одатле се пружа и предиван поглед на Атонску висораван и нарочито на водено пространство с острвима која се плаве у даљини. Овде има мало гостију и некако је врло тихо и мирно. Браћа су тако тиха и кротка, служе са великим свештеним страхом. Кутлумуш се активно гради и има много буке због послова и радника. И народа је такође било много. Споља је све још незавршено, али је служба исто тако врло лепа, настојатељ је пријатан и једноставан. Само, нисмо успели ни са ким да се ближе упознамо. Не знамо језик – морали смо више да ћутимо. То је врло тешко, зато што човек жели да комуницира са старцима ближе, јер много тога жели да исприча, тако много да пита, о многом да се «пожали».

Ево, опет смо у Иверону. Јуче смо провели дан и ноћ на предивном месту – у једној келији, тачније, у мањем скиту, у којем се подвизава осамнаесторица браће: Грци га називају Буразери, од руског назива – «Белозерка», јер је скит раније био руски. У трпезарији су још остале фреске у руском стилу (стил је позни, далек од иконописног). На Атону «скитом» називају понекад чак веома велике манастире, који овде просто немају права која поседују двадесет атонских обитељи између којих је подељена сва светогорска земља. Скитови у многоме зависе од ових манастира (али ово не утиче на унутрашњи живот). У «Белозерки» је све врло уређено, углађено, и у највећој мери уредно, строго и организовано – и споља, и унутра. Овде се сликају иконе; иконописцима руководи отац Арсеније, познатији од других иконописаца, како на самом Атону, тако и у Грчкој уопште. Игуман је веома mudar човек, већ је у позним годинама, како се види, с великим искуством, веома живахан и бодар. Један монах је добро знао руски језик и имали смо прилике да преко њега питамо много, а главно је да подробно поразговарамо с игуманом.

Још пре тога у руском Пантелејмоновом манастиру смо имали прилике да прилично детаљно поразговарамо с духовником, тако да се накупило нешто корисних савета – врло озбиљних.

Овде сви светују да се литургија служи чешће: то ће давати снагу и настојатељу и браћи. Саветују да се браћа често причешћују – до четири пута недељно, најбоље је у недељу, суботу, уторак и четвртак (односно у дане који следе после посних) и на празнике. Такође саветују да се служи целодневни круг служби и како је овде прихваћено, да се чита повечерје с Акатистом Мајци Божијој. Саветују да се много пажње поклања Исусовој молитви. У «Белозерки» је игуман саветовао да за време посла (заједничког), кад је то могуће, да би се избегло празнословље, браћа по реду наглас изговарају Исусову молитву, почевши од најстаријег по старешинству, по количини сразмерно с трајањем посла. Такође је истакао важност тога да цео дан монаха буде потпуно испуњан радом и молитвом, да му не би преостајало времена за доконост. У овом скиту се браћи забрањује да одлазе један код другог у келију ради разговора, а ако постоји потреба да се нешто саопшти брату, треба га замолити да изађе из келије и тако поразговарати. (Како смо сазнали касније, и у другим манастирима важи исто правило и постоје чак специјалне собе на спратовима у које се у том циљу може изаћи ради неопходног разговора.) Врло је важно, говорио је игуман, да се из обитељи на време одстране људи који не одговарају монашком животу, да се новопридошли брат приликом пријема детаљно испита и да му се одмах дају бројанице

¹²⁹ Тропар, глас 8, чин свакодневне полуноћнице. «Гле, Женик долази у поноћи, и благо слуги, којег затекне будног...»

и обавезе. Душевне болеснике нипошто не треба примати у манастир! Због тога се дешавају многе невоље и чак несреће. Свако наизглед мало психичко растројство са временом може да прерасте у тешку духовну болест и од тога ће патити цео манастир. Упорно је саветовао да се чувамо мирјана, јер они врло ослабљују атмосферу манастира. Нарочито – да се пазимо жена и да не одржавамо везу с рођацима.

Још је много говорио овај геронда: у принципу то је исто оно учење, које налазимо код древних отаца, у патерицима и житијима, у поукама и правилима – управо оно што добро знамо, али смо одбацили, презрели, почели да сматрамо преживелим, већ неважним. Али сила и значење речи игумана савременог скита на Атону се за нас не састоје у томе што смо сазнали нешто ново, већ у томе што их је говорио човек који све ово испуњава и у искуству спознаје корист од тога. Зато су сви ови савети звучали као да смо их чули први пут и јако су погађали душу. Не знам шта ћемо од онога што смо чули моћи да накалемимо и засадимо у свом родном крају, у нашим обитељима које тек васкрсавају из рушевина, али је јасно да се треба трудити и да има много могућности за напредовање и у наше доба.

Оци много говоре и о нужности строгог послушања и честог откривања помисли. Све је ово опет потпуно сагласно с учењем дрвених отаца монаштва, али се говори из сопственог искуства и знања, проверено је самим животом. После овог разговора осетили смо и побожни страх, и чак трепет пред озбиљношћу, одговорношћу важношћу свега, што носи у себи монаштво и због лакомислености, с којом ми сами и многи познати нам монаси данас гледамо на монашко делање. Јасно је био разобличен дух нерадности и унинија, од којег болују многа наша сабраћа по монаштву, дух, који се дубоко упио у наша срца. Међутим, испоставило се да на овом свету још увек постоје озбиљни монаси, да још постоји школа трезвености и смирења, да још постоје људи за које дела отаца нису просто занимљива древност, већ живо и насушно руководство за делатни живот. Уопште, не треба мислити да ћемо овде наћи или чути било шта ново и непознато; није суштина у томе да чујемо на крају неки «мудар савет», који у неколико речи садржи у себи кључ за духовни живот, да отпутујемо кући, да почнемо тако да радимо и све ће потећи «као по лоју». Ништа «ново» овде нисмо сазнали, и управо то и говори да Атон живи, моли се, и остаје веран Богу. Управо онај ко не живи по Богу, већ само говори о животу по Богу, воли да налази стално нове и нове танане мисли, префињене формулације, неочекивану тачку гледишта. Од савремених кабинетских «богослова» сваког дана се могу чути нове «дедукције» и буквално фрапантне изјаве. Атонски оци као да су се «застали у месту», заостали од века овог, од света овог, као да су остали у неком другом времену, у духовној атмосфери древних генерација отаца. Кад човек овде мало поживи као да препознаје оно о чему је читао код аве Доротеја, код Јована Лествичника, код Василија Великог и Теодора Студита, у патерицима и житијима, као да је Атон – жива илустрација за све што је прочитано у светим књигама, о чему се раније само маштало и што се замишљало.

Ево, завршава се месечни рок нашег боравка на Светој Гори. Успели смо да обиђемо целу Атонску гору, боравили смо у шеснаест манастира, у неким скитовима, много смо видели, много смо сазнали! Али «сазнали» у смислу «сетили се», као што душа препознаје нешто далеко, недоступно. И ево, сад смо то «препознали» - увидели оно што смо раније просто «знали», да то бива и да је веома добро... Дакле, опет смо у Иверону, одакле је и почело ово наше месечно путовање. Како нам се не иде одавде! Овде као да је небо на земљи, или као да се земља пружа високо ка небу, али се осећа онај тајанствени благодатни додир. Ово је најсрећније место на земљи! Како је то чудно: човек погледа на карту света – како је велик, колико је предивних земаља, огромних зелених континената, планина, река и мора, и тешко да ће се наћи на њој

Средоземно море и у њему мајушно полуострво с три извијена «рошчића» - уска брдовита полуострвцета, која улазе у Егејско море, и ево, само на једном од три, на мајушном делићу земље је свети Божји свет, «удео Богородице» или «врт Богородице». И само овде владају духовни, узвишени закони; само овде су сам живот, обичаји, архитектура и сам изглед људи – све – потчињени, усмерени тако да одговарају ономе што је главно у човеку, односно његовом духу, насушним потребама, његовим «жељама».

Истовремено је огроман свет, који лежи с друге стране мора сав испуњен законима, правилима, формама, обичајима, делима и речима, који одражавају само жеље плоти, позиве угојене душе. Тамо се све само прикрива људским образом, а у суштини је само «скотство», «зверство»; изговара се много наводно јасних речи и чак се чини да говор има неки смисао, али ово је само «мукање и блејање бесловесних» - неразумних страсти и бесмислених жеља. Да, и у овом свету се врло ретко може изненада срести понеки слуга Божји, а понекад и мали манастир, али све су то мајушни чамци, које заплъ ускују таласи, које доносе ветрови и разне напасти: њихови веслачи су увек у страху, увек се прибојавају непријатних изненађења, они су овде сасвим туђи, исто тако усамљени, обременени са свих страна... И како овај свет, тамо иза мора, кад гледаш с Атона на море, изгледа ужасан, одвратан, безуман, бесмислен и глуп до крајности; сам он изгледа као исто ово усталасано «овоземаско море», узаврело, пенушаво, које крије у себи *гади, им же њест числа, животнаја малаја с великими, тамо је и змиј сеј, ругајушчијсја јему*¹³⁰ – и шале ради и збиље – забавља се погибелу људском, који мути ово «море», претвара цео људски род у будаласту ђавоиману гомилу. Ето, напуштајући Атон, треба сести на брод и отпливати у ово «море»...

А Света Гора ће остати у сећању као чудесно, спасоносно острвце среће – једино «суво» место, «Нојев ковчег» усред великог греховног потопа, међу најдубљим безданима порока, блуда, злобе, гордости, пијанства, безумља, очајања и сатанског кикота, међу свом овом влажном, хладном пучином света који пропада. И пловимо у ову пучину да бисмо опет у страху, у усамљености веслали, поправљали негде у даљини крхки чамац под продорним налетима ветра – и све ово ради наде да ћемо бити у оном свету о којем нам је Света Гора управо живо благовестила.

Свети Атон. 1994.г.

Ево, поново смо на Светој Гори. Прошли пут, пре годину дана, одлазили смо одавде с јаком жељом да се поново вратимо и то на дуже време. Јер, питали смо овдашње оце и они су нам саветовали да поживимо на Атону годину-две и да се тако поучимо монаштву. Молили смо Његову Светост нашег Патријарха да нам дозволи да отпутујемо на Свету Гору с овим циљем, молили смо такође да издејствује од Константинопољског Патријарха потребну дозволу. И ево, добијен је благослов од нашег Патријарха, дошло је писмо од Васељенског Патријарха, које не само да нам дозвољава да проведемо две године на Светој Гори, већ још садржи и апел Протату¹³¹ и атонском и оцима – да нам помогну да задовољимо своју жељу да се поучимо на Атону. У принципу, остварено је оно о чему је било немогуће чак и маштати! Осим тога, у току своје прошле посете Атона блиско смо се упознали с герондом манастира Ксиропотам. Он се тада тек вратио из Грузије (у коју је допутовао на кратко желећи да ближе упозна нашу земљу, да види наше древне храмове и манастире, да се поклонити великим светињама које се чувају у Иверској земљи, да се упозна с нашим

¹³⁰ Уп.: Пс. 103, 25-26. Српски текст: Гле, море велико и широко, ту гмижу без броја, животиња мала и велика; Ту лађе плове, крокодил, којег си створио да се игра у њему. (Пс. 104, 25-26)

¹³¹ Протат – орган локалне атонске монашке самоуправе.

хришћанима). Ово је такође утицало на наше зближавање, осим тога, испоставило се да смо у многим једномислени и на основана питања, која су нас узнемиравала геронда је гледао исто као ми. После неколико срдчних разговора он нам је обећао помоћ у случају ако будемо могли да дођемо на Атон и чак је пристао да нас узме под своје покоривтељство. И ево, отворио нам се раван и удобан пут да се упутимо у «земаљски рај», у «жреб Мајке Божије», у «сигурни табор» јаким, верних војника Христових.

Али, у току ове године догодиле су се многе промене у нашој обитељи: под утиском онога што смо видели и чули на Светој Гори пошло нам је за руком да понешто променимо у нашем општежитију. За то време се код нас формирао добар типикон, браћа су се охрабрила, унеколико су се средили међусобни односи. У принципу, мало семе које је донето са Свете Горе и које је посејано на нашој земљи као да је дало знаке живота и пушта млади изданак. Можда је то само самобмана и церемонијалност накалемљена само споља, а унутрашњи живот за нас и даље остаје несхваћен и неприступачан? Али у последњем тренутку кад смо добили писма из Константинопоља и отварају се широка врата на предиван Атон, одједном је постало тако болно напустити браћу, нашу малу обитељ која као да је почела да се уређује... Осим тога, многи нас одговарају од тога да оставимо манастир, с искреним жаљењем сазнају да одлазимо, напуштамо Витанију. Већ сам био код Патријарха, већ сам предавао манастир... али нисам могао то да понесем и два дана касније сам молио Његову Светост да ми дозволи да останем на Атону само месец дана и да се поново вратим у своју обитељ. А наш јерођакон, с којим сам се спремао да путујем требало је (тако смо заједно одлучили) да искористи срећну прилику и да остане на Светој Гори колико Бог благослови.

И ево, опет смо на Светој Гори! Мој брат овде остаје и већ почиње да уклапа у свакодневни унутрашњи живот манастира, већ је на послушањима и добио је келејно правило. А ја сам просто гост, посматрач, гледам све оно што нам може добро доћи у Грузији. Али срце се кида, саблазан да останем овде је велика: у себи схватам да се ништа из монашког живота не може просто видети, запамтити, пренети и применити на другом месту ако то не уђе у само твоје срце, ако не буде одстрадано, ако не постане потпуно твоје. Оно што се узима од спољашњег посматрања се лако лепи, као неки гипсани украс на зграду, али исто тако брзо и лако отпада, разбија се на парчиће. Оно што је ушло у саму крв, што је изменило само срце – чак и ако се не намеће другима, ако се не исказује, чак и ако се крије и таји – ипак не може да се сакрије и испољава се, одражава се у околини... Али, одлука је донета и треба ићи изабраним путем. И ја добијам послушања – у цркви, у трпезарији. Учим помало грчки, чак читам у храму на богослужењу неке молитве на грчком, учествујем на служби у олтару (недељом и на празнике). Много тога могу да уочим, али то је углавном у спољашњем поретку и међусобним односима; унутрашње делање монаха остаје недостижно. Да би човек спознао њихов духовни живот треба много ближе да се упозна с монасима, треба добро да зна језик, треба овде сам да живи и сам да се труди да уђе у оне духовне тајне одаје, у ове «унутрашње собе»: управо у њима и живе ове блажене душе, које су заправо «атонске обитељи», а не оно што се може видети очима.

Разговарао сам с герондом манастира. Прво се разговор водио о општем стању монаштва. Отац је говорио да се, наравно, ђаво највише труди да нашкоди, монасима, да их разоружа, да их исмеје, а онда прелази и на мирјане. Његов главни циљ је монаштво, зато је наша борба данас таква. Конкретно: говорио је да до осамљеног и самосталног живота монах може да дође само кроз киновију. Што се тиче манастира саветовао је да се не васпитавају сви једнако, да се не примењују на све исте методе, већ да се изабери један-двојица послушнијих, који имају поверења, заиста траже Бога, примају блиско к срцу речи наставника – ето с њима и треба започети нарочито

марљив рад. Важно је да им се усади обичај да често и искрено откривају све своје помисли. Раније је у манастирима Атона чак постојао следећи обичај: сваког дана после повечерја геронда или духовник манастира по изласку из храма у спољашње предворје (то је дугачка застакљена галерија с клупама дуж западног зида храма, најчешће осликана сижеима из Апокалипсе) седао је код врата на специјално седалиште (оваква камена седалишта и данас постоје на улазним вратима) и браћа су по реду, излазећи из цркве пре него што се упуте у своју келију прилазила старцу и исповедала своје помисли и сагрешења, одмах су добијала савет, разрешење свих својих недоумица и правило за ноћ. Браћа су излазила један по један, по поретку старешинства, по пет-десет минута су разговарала с духовником, говорила не само оно што је оптерећивало душу, већ и оно што се наметало у мислима, што је често долазило у свест, чак и ако је изгледало безазлено. Добро је да откривају и оне мисли које су нарочито често долазиле на молитви. (Јер на молитви највише досађују помисли које су везане за главне болести и страсне наклоности душе. Против молитве устају управо наше страсне, греховне дубине, оно што молитва узнемирава, гони, пали).

Чим браћа дођу у манастир игуман треба да их настроји на то да озбиљно и категорично прекину са светом. Треба контролисати све њихове односе с оним што је остало позади, ван прага манастира: они не треба да пишу писма својим познаницима и рођацима без знања и благослова настојатеља. А ако он благослови да се пише, пре слања му треба дати писмо на читање. Писма која се добијају прво треба да погледа игуман, и тек ако у њима нема ничег штетног по душу или некорисног, онога што може да пружи повод за било какву борбу, треба их дати примаоцу. Све ово није због «војничке» строгости, већ ради помоћи, ради заштите монашког живота, ради спасења душе, њеног чувања од стрела лукавог, које су посебно опасне за почетника.

Браћа не треба да разговарају с гостима обитељи ако за то немају посебан благослов – то је такође веома важно! Због нарушавања овог правила дешавају се велика искушења. Ако браћа буду почела да се друже с гостима ови ће убрзо почети да им се обраћају за савет или да исповедају своје грехове, причају своје проблеме – и духовне, и свакодневне и тако даље. Тако се почетник одмах из ученика претвара у учитеља, из искушеника у духовника. Не само то да ће чути сасвим некорисне ствари и сетити се света, већ ће се можда распалити туђом страшћу због саосећања; осим тога, ако да један-два савета, то може да му се свиди и он већ може да уобрази да је духовни наставник и руковођа. Од тог тренутка постаје нестрпљив у послушању, почиње тајно да се надима и да тежи ка свештенству или духовништву. (Треба истаћи да се на Атону на духовништво уопште не гледа као код нас. Овде ни из далека нема сваки јеромонах право да прима исповест браће или мирјана. Само искусним свештеницима који имају дугогодишњи «стаж», који су показали расуђивање и духовну мудрост даје се благослов дају исповеда браћу након што епископ прочита над њима специјалне молитве.» Неискусан, «самозвани духовник» се сам разбољева од свих болести од којих болују они који се исповедају и које покушава да лечи речима које је сам смислио.

Између себе браћа такође треба да говоре што је могуће мање и само о манастирским пословима, о ономе што је за њих неопходно и важно. Браћа ни у ком случају не треба да причају један другом свој прошли живот. Да би се олакшало овакво њихово уздржање у речима и некомуникативност добро је да с једном дневно одржава заједничка беседа на којој ће се окупити сва браћа и настојатељ како би поразговарали о разним манастирским пословима, уопште о неким животним питањима. Може се повести лакши разговор, чак се мало и нашалити, али све то само с игуманом, како би он, одржавајући разговор користио беседу ради учења и поуке. После чаја или у друго

време браћи се може нешто прочитати или им се разјаснити тема која их боли. Не може се дозволити да браћа било шта дају један другом или узимају без благослова игумана. Исто је и што се тиче гостију. Уопште, све што се налази у манастиру, није лична својина и никаква ствар овде не припада у потпуности било коме од браће. У келију не треба ни уносити ствар која није потребна.

Треба имати у виду да је могуће да ће брат који изабере пут строгог послушања и искреног поверења у настојатеља бити подвргаван подсмесима од стране других, али не треба да обраћа пажњу на то и да због тога попусти у самоодрицању. Наравно, то делује непријатељ, сугерушећи непажљивима неправилан поглед на оно што је Богу угодно. Браћи одмах треба давати – сваком своје – одређено келејно правило с метанијама и Исусовом молитвом и пажљиво проверавати како се оно испуњава и у складу с тим поправљати, односно или га повећати или скратити или заменити неке молитве или начин њиховог изговарања. Без благослова игумана браћа не треба да једу: све треба да буде договорено с духовником, колико шта и кад може да се једе.

Новопридошлом брату од самог почетка треба говорити да га у монаштву чекају велике тешкоће, да то није лак крст, да је овде дошао да се озбиљно потруди, а нипошто да се одмара од овоземаљских неприлика, да је дошао ради крвавог боја, а није се сакрио од борбе која се трпи у свету, да је овде «фронт», а не «позадина». Ако он буде примећивао да не раде сва браћа све добро и правилно, то не треба да га смућује: тако је и у рату – нису сви јунаци, нису сви подједнако храбри и самопрегорни, али не треба гледати на њих, него на непријатеља који ратује против нас, против њега треба усмеравати сву силу, сву вештину, сву ревност. Човек не треба толико да гледа шта раде браћа, колико да се труди да тачно испуни оно што духовник заповеда. Добро је сачинити за искушеника детаљан распоред свега шта и кад треба да ради, по сатима, с тим да се сваком да свој распоред.

Међутим, у малом манастиру није могуће дати јасне смернице свој браћи за све прилике: овде се ситуација често мења, околности сваког дана захтевају нове исправке, понекад значајне. Уосталом, настојатељ може слободно да мења било шта у распореду живота, прилагођавајући се околностима: браћа треба да знају и имају на уму да игуман на то има право, да не ропћу, да не тугују што се нешто променило и не ради се као увек: «није човек ради правила, већ правило ради човека».

Дајући сваком конкретна послушања настојатељ мора да проверава како свако испуњава свој посао. Ако се ствари одвијају исправно, понекад је корисно да се онај ко се подвизава похвали, охрабри речју, али да се истовремено ради смирења нешто мало и поправи. Или, кад је све урађено добро треба рећи: «Ето, да си се боље молио, урадио би то још боље.» Самом строгошћу овде ништа нећеш постићи, исто тако као и ужурбанашћу и захтевношћу, већ само трпљењем, постепеним васпитањем, пажњом и бригом. Прво треба добро васпитати, одгајити неколико браће да би се учврстили као здрав изданак, који је способан да цвета, да упија сокове, да даје слатке плодове, а затим исту ову грану треба опрезно накалемити на братско дрво, одсецајући уколико је неопходно, све болесно и јалово. Тако се постепено може одгајити добро, корисно, родно дрво. Али, ако се неко од браће у свему саветује, често долази код игумана на разговоре, испољава поверење, не треба га због тога издвајати или му некако давати предност пред другима, већ споља треба показивати једнако расположење и чак га чешће смиравати у присуству других. Ово ће бити равнотежа за ону посебну пажњу и поверење, које игуман показује у односу према њему, омогући ће да се провери искреност његовог послушања и осим тога, даваће браћи пример трпљења и кротости. Ако се пак неко од браће не поверава и не може да се отвори према духовном наставнику, треба да се правиш да то не примећујеш, да се молиш за њега и чекаш да Господ расположи његово срце за откривање.

Геронда је још много говорио, али нисам све запамтио и главно, нисам видео ново: јасно је основно, да наставници овде ни у чему не одступају од искуства древних отаца, користе исте методе за васпитавање и чување душа деце која су им поверена, за која се може сазнати из «Добротољубља», спознати из патерика и монашких правила свих времена. Али све се то обновило у сећању и оживело је кад сам слушао овог наставника.

...Опет сам разговарао с оцем N. Он је овог пута упозоравао на опасност да браћа падну у прелест и надменост. Ово се често догађа кад искушеник покушава да инсистира на свом, често предлаже да се нешто уради другачије него што му говоре, у сваки благослов покушава да унесе своје «исправке» - то већ није добар знак. Чак и ако предлаже нешто наизглед корисно, али своје – то је већ невоља! Од њега највероватније неће бити вајде. И не треба гледати на то што он добро ради или се повизава – то чак појачава болест и опасност. Ако желимо да помогнемо таквим људима, треба им са влашћу давати послушања и благослове у супротности с њиховом вољом и жељом и треба захтевати њихово беспоговорно и неизоставно испуњење.

Један брат је у овом манастиру живео шест година, али је на крају пореметио и отишао је у свет, доспео је у лудницу. Узрок је исти – самовоља! Иако се овај брат, како је изгледало сваки пут после оваквог испада непослушања «искрено» кајао, он се после опроштаја и епитимије опет умиривао и настављао је да поступа по својој вољи. Постепено је његово покајање стално слабило, док се није потпуно истопило, а егоизам је ојачао и заузео све приступе срцу. Резултат је било то да је почео да чује разне чудне звуке за време молитве (мјаукање мачака и томе слично), постало му је тешко да се прекрсти и на крају је отишао из манастира с озбиљном душевном болешћу... Овакве људе треба на време одстранити из манастира: њима је монаштво недоступно. Они се касније, некад и после много времена јако разбољевају. Ова болест има још једно својство. За време исповести овакви људи се обично труде не толико исповедају грехове, колико да разговарају и на сваку примедбу духовника изражавају своје неслагање. Овакви људи се могу лечити ако пристну да узимају «горке лекове», да «носе лисице», односно треба их држати у строгим ограничењима, стављати низ забрана, које укроћују њихову вољу и егоизам. Ако то понесу треба их трпети, могуће им је помоћи. Често се овакви људи одмах прихватају тога да читају озбиљне књиге о молитви, о скривеном делању: преподобних Исака Сирина, Симеона Новог Богослова и томе слично. Желе да се моле посебно, да брзо достигну срдачну молитву. Треба им одредити постепени поредак у читању, у молитвеним правилима. Обично се искушеницима овде даје релативно мали келејни канон, јер је главно што се од њих захтева послушање, одсецање своје воље и поверење с откривањем помисли. Остало може да се уреди само после тога.

Отац N у Пантелејмоновом манастиру је говорио да је духовнику лакше да се бави младима: они су меки и топе се као восак. Њих је лако утешити у невољи или у искушењу, лако је поправити, одржавати, лако је преваспитавати. Пао је, рецимо, млади искушеник у унијије, почео је да чезне за родним крајем, за ближњима и дозволиш му: «Па напиши писмо твојима, како живиш, како је овде добро,» или још: «А ти се, ето овако помоли,» «Уради ево овако,» и видиш: већ се откравио, у очима му се појавио сјај, душа му се развеселила. А код старијих су стално сумње, стално неповерење, стално егоизам и сопствена размишљања, нека тежина, непокретност, крутост. Млади су много отворенији, као да су прозрачнији, кроз се виде, спремни су све да испричају: све мисли, осећања, шта су помислили, шта су пожелели – они желе да пруже руку да их неко подржи, да их поведе. И за искушеника је најбоље да за све пита духовника, а не да верује ономе што напричају друга браћа због своје склоности ка гунђању и роптању. Како је добро да све открива, све говори – све што је смутило

душу. Ако је чуо нешто прекорно, нечије оговарање, душа се помрачила, у срце су запале помисли смутње – треба што пре открити духовнику: то није шпијунирање, није осуђивање, већ брига за своју душу. Он ће га исправити, објаснити, шта од чега проистиче, научити да не верује овим оговарањима, да не верује лако свакој речи, тим пре да избегава речи осуде, да научи да сумња кад чује оваква оговарања: «А да ли је стварно тако било?» «А да ли је он стварно згрешио?», «Свашта се човеку учини или свашта може да помисли.» Иначе ће се све ово тајно скупљати у скривеним одајама душе и тровати цео живот у обитељи, одузимати мир од срца, толико потребан за молитвену, душевнокорисну делатност. Испушеника посебно треба одмах упозорити да нипошто не верује ако неко оговара. Данас често има болесних људи, то се већ запажа на најмлађима, то је као неки поремећај од најранијег детињства, оставља траг болести на души и често дуго остаје на човеку и споро се лечи. Али ако такви болесни људи с настраностима, слушају, имају поверења, не препиру се, треба их трпети и њима се може помоћи.

За Исусову молитву је корисно да се чита псалтир. Неки никако нису могли да почну пажљиво да се моле Исусовом молитвом: узму бројанице у руке, а мисли им само беже. Тамо је нешто зашкрипало, онамо је неко прошао и ево, већ су мисли потрчале за овим шушњима. А псалми су поезија! Они дају храну уму, тако да му је то већ занимљиво и он се тада сабира; онда ће већ моћи да се моли и само Исусовом молитвом. А одмах је тешко.

Да, овде на Атону се види да у грчким манастирима настојатељ пре свега гаји поуздан, веран нараштај монаха који у њега има безгранично поверење, ствара на почетку чврсто, темељно језгро у братству и оно онда касније само контролише сав живот у манастиру, као да задаје водећи тон целом монашком хору. Ова браћа најближа по духу, као што сама не крше законе манастирског живота и чак ни најмање заповести настојатеља, тако никоме неће дозволити да их крши. Да би васпитао овакве људе настојатељ прво испушеника који је способан и има више поверења у њега држи ближе себи, пажљиво контролише његов живот до ситница. Након што се овај «покрије перјем» и очврсне, ставља га на одређено место и овај се труди без колебања и неодлучности, као добро дотеран, избрушен и намазан део у компликованом механизму. Кад је на такав начин уређен и одрађен читав механизам братског живота и сам игуман може ређе да излази међу браћу, и може да проводи прилично сабран молитвени келејни живот. Чак и кад одлази из манастира то се уопште не одражава на расположење браће и цео живот тече као увек. Браћа и не осећају одсуство свог игумана. Исто тако га не виђају често кад је у обитељи, али он може да руководи манастиром из своје келије преко верних, прецизних извршилаца игуманског благослова. Дакле, све се ради под његовом контролом, под његовим руководством, у свему се осећа његов духовни утицај; иако је често неприметан, осећа се његова «рука», премда се његово лице не види и глас не чује.

Уопште код Грка запањује необичан пијетет и однос и пун поштовања према настојатељима и духовним старцима – «герондама». Тако нешто се ретко може видети. Овде је то веома стара традиција, одједи најстарије монашке културе, оно што су многи хришћани заборавили или уопште нису знали. Сам игумански чин и звање настојатеља изазивају код монаха крајње поштовање, послушање и дивљење. И ово најчешће није лицемерје, није лажно, већ искрено осећање. Логички је то тешко, па и немогуће објаснити. Управо ово је древна култура Атона.

Ако се човек саветује с грчким оцима треба узети у обзир и то да они уз сву духовност ипак не могу до краја да схвате наше стање, дубину трагедије коју доживљава наша генерација, која се родила и која је одрасла у комунистичкој земљи, у средини која је страшно деградирала, у ужасној духовној пустоши, под притиском

најбезумнијих, најзлобнијих идеја. Ова ситуација се не може објаснити речима или насликати најјаркијим бојама. Грчки оци нам ипак дају савете полазећи од стања грчког народа. А Грци су чак и у свету врло побожни, врло наклоњени вери. Ако је у градовима и завладао европски дух, у селима је Православље још увек јако (а велики градови у Грчкој су малобројни), тако да је у принципу народ овде много побожнији него код нас. Много онога што се на Грке може лако применити нама ће мало одговарати или ће бити сасвим непримењиво. Све ово треба имати у виду.

Још сам много разговарао с оцима, али не записујем све, а и оно што сам записао није дословно, него је више у духу, односно оци су исказивали овакве мисли. И ово мало је ипак врло важно, јер омогућава да се на Атон погледа с различитих тачака гледишта и да се све види «обимније».

Јуче сам био у манастиру Симонопетра. Кад сам одлазио из Ксиропотама падала је киша, али се постепено разведрило; ишли смо путем који се урезао у врлетни нагиб, доле је море у даљини су острва; небеско плаветнило је густо, прозрано; пространство, свежина, човек дише некако дубоко и слатко. Диван дан! Некаква лакоћа и безбрижност на срцу! Због нечега на Атону спада сва тежина с душе, као да се расејава чим се прилази бродом Светој Гори и већ се сасвим плаше да се искрцају за тобом на атонску обалу. Вероватно тако и остају да чекају код морског пристаништа да човек поново крочи на палубу брода који се љуља, и одмах поново почињу да наваљују на њега. Али засад је лепо и радосно!

У манастиру сам подуго разговарао с духовником, оцем М. Он је релативно млад, али већ дуго живи у манастиру. Родом је из Француске, тамо се бавио бурном делатношћу: каже, био је на челу неког омладинског покрета, писао је чланке, био је познат у Европи. Али ево, доспео је на Свету Гору, одушевио се њеним духом, примио је Свето Крштење, ступио је у монашко братство, сад је већ јеромонах, чак и духовник. Говорио је да је, наравно, добро обићи манастире, погледати како живе монаси: свуда ће човек моћи да види нешто што ће му добро доћи и што ће моћи да се примени на наше обитељи у Грузији. Али не треба се трудити да тачно пренесемо тамо атонски начин живота: то ће бити безуспешно. Овде је Атон, Света Гора, удео Мајке Божије, место које се налази под Њеним посебним покровом, заштићено посебним обећањима, и за оно што је овде могуће може се испоставити да је немогуће на другом месту. Наравно, усмерење монашког живота је свуда исто: све је то исто учење које су изложили свети оци, и сви путеви спасења воде ка истом циљу и на крају се стичу у једној тачки, али се може ићи различитом брзином, с различитим теретом, с различитим расположењем и ово се усклађује са снагама и оним приметком који благодат даје ономе ко креће овим путем. Догодио се следећи случај: један настојатељ православног манастира у Енглеској је покушавао да примени иста правила која постоје на Атону, да створи као малу копију Атона у другој држави и на крају је све пропало, остао је сам. А ето, отац Софроније¹³² је у истој овој Енглеској умео правилно да искористи атонској искуство иако су га многи прекоревали за попуштање и говорили: «Ти ниси Агиоритис!» («Ниси Светогорац.»), ипак, он је многим помогао на путу ка спасењу.

У манастир не треба уводити неку «штуру» шему: људи су у нашој земљи и тако уморни од разноразних «система» совдепа, не треба им данас још нудити крут «систем», само црквени, некакву «манастирску касарну». Људи треба да заволе, да

¹³² Архимандрит Софроније (Сахаров [1896-1993.] – познати подвижник и духовни писац двадесетог века. Од 1925. до 1947. године подвизавао се на Светој Гори Атону, био је близак преподобном старцу Силуану (†1938., слави се 11/24. септембра). Аутор књига: „Старац Силуан“ (Париз, 1952.), „Видети Бога како јесте“ (Есекс, 1985.), „О молитви“ (Париз, 1991.) и других. Од 1959. године је живео у Енглеској где је у Есексу основао обитељ у част светог Јована Претече.

почну да поштују Цркву и манастире, они треба у нама, манастирској браћи, да виде једну породицу, једномислену, сплетену живом љубављу. Зато главни напор треба да буде усмерен на то да се браћа нарочито труде да се воле и поштују. Молитва треба да иде тек после тога. Иако се у манастиру све чини ради молитве, а сав остали труд је само припрема за молитву, братски дух у обитељи је неопходан услов, иначе ће се стално распадати и отежавати спасење.

Велику пажњу треба поклањати усклађивању службе у храму, као и црквеном појању. Овде човек такође дуго мора да учи појање, и не могу сви да певају правилно и лепо. У овом манастиру по благослову игумана браћа поју много и сваког дана тако да се служба одвија врло свечано не само на празнике, већ и у обичне дане и за певницом поје много браће. Ово подиже молитвено расположење и код браће развија навикавање на појање. Служба мора бити прилично сабрана, мора се одвијати бодро, као у «једном даху», целовито, повезано, свечано, не сме се вештачки отезати, што обично ослабљује оне који се моле.

У односу према браћи игуман понекад мора бити строг, али у браћи не сме да се рађа страх или бојазан да му приђу и открију своје проблеме. Томе их треба учити. И сам треба да пита како су, о послушању, о расположењу, о чему рамишљају, шта их узнемирава, којих погледа се придржавају и тако даље. Треба чак с радошћу да откривају све што их узнемирава. Они морају осећати да их игуман воли, да се брине за њих: чак и кад повиси глас, строго их разобличи, и ово треба да прихватају мирно и чак с радошћу као знак бриге, љубави, секирања за њихове душе. Игуман често мора да се моли за манастир, за браћу. Они ће сигурно осећати да се он за њих моли, то ће их и покретати на молитву. Игуман у ствари мора бити «онај ко иде напред». (Занимљиво је да се на грузијском језику настојатељ зове «цинам-згвари», односно «онај ко иде напред», или чак «онај ко предводи», «предводник»). Он не сме да открива и исповеда пред браћом своје немоћи, чак ни из осећања искреног смирења. Треба са сваким братом радити индивидуално и сваком давати своје молитвено правило, свој начин изговарања. Понекад управо брзо изговарање Исусове молитве помаже да се ум задржи од расејаности. Наш разум је врло брз: ако му се да пауза, он жури да побегне врло далеко. Гласно изговарање молитве је добро за почетнике: ово помаже да се човек навикне на молитву. Најбоље је молитву усредсредити на речи, човек може да се моли у горњем делу срца, али за неочишћени ум постоји опасност да ће у срце уносити и своју нечистоту, због тога увек треба пратити ум.

Добро је примати децу у манастир: она се много боље откривају и прихватају савете, имају више поверења у свог духовног оца, али од родитеља треба тражити писану сагласност да њихова деца живе у обитељи, потрудити се некако да се озакони њихово примање у манастир да би се касније избегле евентуалне непријатности. С постригом се не треба журити, а у подрасник се може обући и раније. Ако младић још увек иде у школу и код њега се појавила жеља да иде у манастир ипак је боље да заврши школовање. Нека повремено живи у обитељи и нека чак има своје молитвено правило, слично правилу манастирских искушеника и нека га испуњава и кад се налази у свету. А кад буде у обитељи, нека живи с правима искушеника, нека буде на послушањима, нека облачи подрасник и скуфију.

Настојатељ треба да се помири с тим да у новој обитељи не може све одмах бити добро. Много пута ће се све рушити, али треба трпети и поново подизати пале зидове, одбацивати разваљено камење, поново зидати ваљане, трудећи се да зида чвршће. Не треба често разобличавати браћу, много пута указивати на њихове болести и недостатке: треба подржавати у њима радост и наду. Хришћанство за њих треба да буде радосно, а не оптерећујуће, као списак забрана и комплет прекора. Чешће треба говорити: «Добро, добро си урадио, ево само ово треба другачије, боље је ево овако...»

И тек кад човек почне бодар, самопрегоран живот, може се чешће исправљати и разобличавати. Али на почетку је боље бодрити и тешити. А после је већ добро и поправљати, чак и у самим ситницама. Деци треба све показивати, пратити сваки корак, свему учити – како да ходају, како да говоре, како да једу, како да спавају и тако даље.

...Требало би имати човека од поверења у манастиру, којем би се обитељ могла оставити у случају нужде. Добро би било поживети на Атону пола године, погледати шта се и како овде ради. Споља више ништа ново није могуће сазнати јер је овде све исто и овакај период је довољан да би се поручило основно спољашње устројство атонске киновије. Опасно је остављати браћу саму на дуже. Браћа треба да осећају да је игуман увек с њима и да су његова путовања на Атон ради њихове користи.

Одблесак вечне лепоте

Запажа се да свако место има свој јасан и јарко изражен «дух»: исто као што сваки предмет има своју непоновљиву боју, свој посебан мирис, као што све носи у себи и своју посебну атмосферу, своју идеју, која је обрађена души и нешто јој громко проповеда – добро или зло. И душа прилично осетљиво доживљава ово расположење, као да чује громки глас, разликује појам који јој се сугерише, који потиче од свега што је окружује. Посебно је све што се тиче људских «уметничких дела» густо засићено различитим идејама и врло се јако намеће души: свака комбинација звукова у мелодији, комбинација боја, линија и ликова на слици, ритмови, фигуре у плесу, спој рима и речи у поезији – све је усмерено ка души с циљем да јој се сугерише, неметне нека идеја, најчешће лажна и богоборачка. И уопште, све чега се човек дотиче на овај или онај начин почиње да «зрачи» његово расположење, као да се напаја духовном усмереношћу онога ко се тога дотакао. И овај «духовни дах» прожима све што долази с нама у додир, дотиче се нашег живота и делатности: куће, собе, најразличитији предмети, чак и улице, путеви, засејана поља, паркови, шумски путеви, свако посечено или засађено дрво – све чега се дотицала људска рука. Јер кад човек нешто ради, кад чини неки поступак, он у то време не бива потпуно «неутралан», «празан», туђ сваке идеје, потпуно независан од свега – не! Он је обавезно потпуно потчињен некој одређеној «филозофији», одређеном погледу на свет, налази се под утицајем неких идеја и појмова, сав је прожет одређеним расположењем, и његов дух је устремљен ка конкретном циљу. Он обавезно већ стоји пред «неким» «кога» гледа унутрашњим оком, «коме» посвећује сваки свој покрет иако сам свесно може то да не примећује. Зато и све што остаје после човека носи ову «посвећеност», ову духовну усмереност. И онај свет који је у потпуности од Бога, којег се није дотакла људска рука – носи у себи духовни садржај, и он сав носи у себи идеје, најдубљи и најтанајственији смисао који може да се открије људском духу просвећеном благодаћу.

И како често, чим човек уђе у нечију кућу већ осећа неку тугу, жалост, чак и узнемиреност, као да му камен пада на срце и жели да схвати шта је тако оптеретило душу, али не може да нађе очигледан разлог; тим пре су таквим духом прожети градови или насеља, а још више земље. Ништа не пролази без трага; човек проживи свој век и после њега остаје изван духовни траг, као дух, и још се дуго чува на месту на којем је живео и људи то примећују, душом осећају, али разум ни из далека не може увек то да схвати и оцени правилно.

Још нешто: последњи старац Оптине пустиње јеромонах Никон (Бељајев) је у свом дневнику писао како је неки казански архиепископ који се одликовао високом духовношћу, чак и прозорљивошћу, једном забранио да се на празничној трпези једе одлично спремљена риба. Испоставило се да је кувар за време припремања повредио

прст, опсовао је рибу, рекао је отприлике: «Нека си проклета» – или још нешто. И ето, архијереј је наредио да се ова риба избаци без обзира на покајање куvara. (Запис од 22. марта 1909. године).¹³³ То да је риба проклета архијереју је било откривено по дару прозорљивости, - значи Сам Свети Дух му је то јавио и то да се риба не сме јести! Како је ово поучно!

Још знамо да је сама одећа, која је долазила у додир са свецима (скуфија или појас које су носили) већ стицала чудотворну силу, исцељивала телесне и душевне болести.

Сећам се свог последњег путовања у Абхазију. То је било годину дана пре него што је почео рат; тада се тамо ништа посебно није дешавало, али је некаква несхватљива узнемиреност све време била присутна у срцу, све је изгледало некако злобно, сви људи су изгледали напети, као да су болесни и крију у себи огорчено неповерење. И све време ме је пратио неки страх, све ми се чинило да се с оне стране врата неко поткрада, да с плафона неко куца и томе слично. У манастиру – у својој келији у дивљој шуми никад нисам осетио овакав страх, а овде нисам схватао шта ме је спопало. И ето, годину дана касније сви ови страшни догађаји: ужасан рат, кланица, разбојништва, крвопролића, подметање пожара, страшан садизам, несрећа и сузе, колико несрећа, колико неиздрживе боли! Наравно, и тада се све то већ скупљало у срцима, већ је лебдело у ваздуху...

Али због чега све ово пишем? Због тога што је и на Атону такође у свему било своје посебно расположење, дух, који се наизглед није могао разликовати њухом, већ само духовним осећајем који је својствен самој души – неки «тамјан» који је прожимао чак и сам ваздух Свете Горе. Требало је само сићи с брода на обалу, доћи до пристаништа и до првих кућица на обали и већ овде, међу продавничницама, различитим газдинским кућицама, бучном гомилом дошљака, аутомобила који долазе и одлазе, осећали су се неки посебан мир и радост, некако се дубоко дисало и душа је постајала безбрижна. Затим се све више примећивало да се ово најпријатније расположење душе налази свуда, оно као да је у самој атмосфери Атона: оно је и у шуми, и поред мора и на прашњавим атонским путевима и на врлетним стазама, оно је и у богослужењу, и у трпезарији и у келијама и у манастирском дворишту и иза зидова, оно је и на рушевинама међу падинама кланаца и под старим маслинама у баштама... Прво сам мислио да је то просто «психолошки» моменат, да је утицала ова или она околност, утисак. Али покушавајући да схватим ово осећање дошао сам до чврстог убеђења да је то нешто необјашњиво.

Тако се дешава кад човек уђе у кућу у којој се негде у ћошку налази букет јасмина – одмах осећаш мирис, наслађујеш се, али не можеш да схватиш одакле и шта је то...

И ево, наишао сам не занимљиво објашњење онога што ме је запањило на Светој Гори! Пише један руски ходочасник у брошури о Светој Гори (издање 1950. године):

«Пре свега свим атонским монасима је својствена нека необична ведрина, сједињена са сталном добродушношћу и љубазношћу. И кад сам имао прилике да се упознам с дугачким низом ових милих људи који су заувек остали у мом сећању, на крају сам се замислио над питањем: на који начин се на Атону уче овој добродушности и љубазности; одакле црпу своју сталну ведрину, која је тако драгоцену сваком њиховом саговорнику-мирјанину, који веома често код њих долази уморне и разбијене душе? И сасвим случајно је на ово питање просто и отворено одговорио један од

¹³³ В.: Јермонах Никон (Бељајев). Дневник последњег духовника Оптине пустиње. Минск. 2002.г., стр. 102-103.

старих атонских инока у Андрејевском скиту: „Цео Атон је Царство радости Бпжије!» рекао је. «Сама Богомајка је по њему разбацала ову радост с небеске висине и она сад цвета свуда у вечном цвату... Радост Божија је овде свуда унаоколо, - и на брдима, и у кланцима, и на предивним пољима, коју браћа обрађују... Куд год да бациш поглед – све вечно цвета, блиста од лепоте и радује се... Како да и сам човек овде не постане вечно радостан ако живи праведно? Монах остане на Атону годину, две, десет година и упија у себе Божију радост од природе, а онда и иде с њом у срцу целог живота. Другачије не може бити! А зар онај коме је радост Божија у срцу може да буде злобан и нељубазан према другом човеку? Ето и све наше атонске школе општења с људима“.

Али мислим да је у речима монаха само наговештај истинског разлога оваквог духовног расположења атонских становника. Није ствар у радостотворној природи и у њеном психолошком утицају на душе, већ је боље рећи овако: Атон је чудо Мајке Божије, живо и очигледно и толико је ова благодат обилна да се осећа у свему, чак и у самом ваздуху, чак и у природи – у њеним вечно зеленим крошњама и ливадама које увек цветају. То је као нова дуга, знак радосног помирења с Богом, испуњавање анђеоске химне: *слава в вишњих Богу, и на земљи мир, в человјецјех благоволеније*.¹³⁴ Сигурно Царство Божије може да се осети на земљи, да се одрази макар славим одблеском своје вечне лепоте у нашој земаљској долини! У људским душама овај одблесак видимо у свецима, у различитом степену сија овом светлошћу свака монашка обитељ ако живи благодатним животом. Али као цела земља, макар и мајушна, као нека мала држава, као неко царство – то је само на Атону. Сама Владичица Небеска Својим покровом осењује ову монашку земљу, штити ову «тврђаву Божију». Последње прибежиште душа које лутају и тугују пред крај времена! Попут хладног облака у вавилонској пећи, који одбацује округне језике греховног пламена! А ево и њих, «младића» Божјих и Анђела где заједно посред огњеног вихора поју песму – исповедање у име свих хришћана... И како је утешно само се сетити овог светог острвцета, овог живог одблеска неба у тами земаљске ноћи на површини огромног умореног мора!

Још једном на светом Атону

По милости Божијој, захваљујући помоћи ксиропотамских отаца, 1995. године, ујесен, боравио сам на Светој Гори с браћом нашег манастира: осим мене, била су ту још четири наша монаха и један искушеник. Овде смо провели месец дана, пешке смо обишли сву Гору, описали по острву «осмицу»: путовање смо започели од Ксиропотама, затим смо ишли кроз Кареју (где смо у Протату продужили пасоше ради месечног боравка овде), упутили се у Иверон, затим у Филотеј, Каракал, Лавру и тако смо обишавши сву југоисточну половину Атона и из Симонопетра смо поново дошли у Ксиропотам. Мало смо се одморили и начинили други круг – преко Пантелејмоновог манастира, Дохиара, Ксенофонта и тако даље, обишли смо северозападну половину острва и из Ставрениките кроз Кареју поново дошли у Ксиропотам одакле смо се кроз неколико дана и упутили кући. Дакле, боравили смо у свих двадесет манастира, у неким скитовима и келијама. На браћу је оно што су видели оставило јак утисак. Читав месец испуњен тако дивним стварима и догађајима: много смо се молили, свуда смо видели безбројне велике светиње и поклонили им се, видели смо толико древних предмета, сведока минуле хришћанске историје човечанства, који говоре о толиким душама које су волеле Господа, које су Му посветиле себе без остатка! Надисали смо

¹³⁴ Уп.: Лк. 2, 14. Слава на висини Богу, и на земљи мир, међу људима добра воља.

се светог ваздуха, нагледали смо се светих лица, наслушали смо се свештених песама, угасили жеђ атонским вином, које весели срце човека,¹³⁵ наситили се атонском «храном» која не храни тело, већ дух, дотакли се саме деснице древног монаштва и ето, дубоко уздахнувши отпловили морем у бучан, европеизиран Солун одакле смо се брзо преко мрачне Турске вратили на рушевине Грузије. На крају смо дошли, уморни, изнемогли од пута, у свој тако сиромашан, тако тих и скроман манастир – после ратничког, радосног Атона које поје химне – као у бедну, сиромашну колибицу и потекли су тихо, монотонно дани које улепшавају атонске успомене...

Али, да ли ће оно што смо видели и чули, дати нови импулс, стимуланс да се удубимо у духовно трагање, хоће ли оживети интересовање за унутрашњи живот, хоће ли наша срца бити освојена стремљењем ка лепоти монашког живота чија је најлепша слика промакла испред нас? Да ли је Атон у нама родио одлучност да почнемо да живимо другачије, да се покајемо због нерада, да се променимо, да ли је запалио благодатну ватрицу у души? Једна је ствар видети предиван сасуд испуњен светим миром, а затим пожурити кући и направити нешто слично оном драгоценом сасуду, али је сасвим друго измолити од Бога да испуни овај сасуд благодатним миром: ово није могуће без дубоког самоодрицања, без одлучности да се човек свега одрекне ради стицања овог истинског блага. Ако није тако, «драгоцени сасуд» може неприметно да постане обитавалиште најсмрдљивијих масти и да се на крају разбије с треском.

¹³⁵ Уп.: Пс. 103, 15.